

Θεολογικὰ Χρονικὰ

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2014: Κίεβο, Ούκρανία

Στις 9-10 τοῦ μηνὸς τὸ Οὐκρανικὸ Καθολικὸ Πανεπιστήμιο διοργάνωσε Διεθνὲς Συνέδριο, μὲ θέμα «The knowledge of God: East and West Dogmatic and Spiritual Dimensions». Μεταξὺ τῶν ὅμιλητῶν ἦταν οἱ Halyna Teslyuk («The Knowledge of God as the Fundamental Characteristic of Righteous Life in the Book of Wisdom»), Vit Hušek («Cognovistis deum, immo est iscognititia deo (Gal. 4:9) in the Earliest Latin Commentaries to Pauls Letters»), Oleh Kindiy («Moral Prerequisites of the Knowledge of God in Clement of Alexandria»), Jerzy Duda («From the Temporal Gospel to the Eternal One. A Way of the Knowledge of the Mystery of God According to Origen»), Karolina Kochańczyk-Bonińska («The Origin of Namesand Epinoia Case as the Crucial Elements of the Anti-Eunomian Debate»), Dmitry Biriukov («‘The Ascent of Nature from the Lower to the Perfect’: Synthesis of Biblical and Logical-Philosophical Descriptions of the Order of Natural Beings in the De opificio hominis 8 of Gregory of Nyssa»), John Penteleimon Manoussakis («Analogia Entis and Theological Hermeneutics»), Juraj Pigula («Redeo at me ipsum (Ps. 41,7). Interiority and Prayer in Enarrationes in Psalmos of St. Augustine»), Andrew Louth («The

Apophatic Dimension in Greek Patristic and Orthodox theology’ be appropriate?») Nevena Dimitrova («The Human Knowledge of God According to St. Maximus the Confessor»), κ.ἄ.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2014: Ρόδος

Γ' Διεθνὲς Συνέδριο τοῦ Οίκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν Ποιμαντικὴ Διακονία στὸν Χῶρο τῆς Ύγείας, μὲ θέμα «Τὸ τραῦμα»

Πραγματοποιήθηκε στὴ Ρόδο, ἀπὸ τὶς 8 έως τὶς 12 Οκτωβρίου τοῦ 2014, τὸ Γ' Διεθνὲς Συνέδριο τοῦ Οίκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν Ποιμαντικὴ Διακονία στὸ Χῶρο τῆς Ύγείας μὲ θέμα «Τὸ τραῦμα». Οἱ συμμετέχοντες στὸ συνέδριο, περίπου 230 ἄτομα, προέρχονταν ἀπὸ ὅλες τὶς τοπικὲς Ἐκκλησίες ποὺ ἀνήκουν διοικητικῶς ἢ πνευματικῶς στὸ Οίκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἀλλὰ καὶ τὶς ὑπόλοιπες αὐτοκέφαλες ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες καὶ Πατριαρχεῖα. Ἐπίσης παρέστησαν καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς Αγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, καὶ Θεολογικῶν Σχολῶν καὶ Ἀκαδημιῶν.

Τὸ συνέδριο αὐτό, τρίτο στὴ σειρὰ μετὰ τὰ πρῶτα δύο ποὺ ἔλαβαν χώρα στὸν ἴδιο τόπο, τὸ 2008 καὶ τὸ 2011 μὲ θέματα «Θεοραπείαν προσάγοντες» καὶ «Ἡ πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου μέριμνα» ἀντίστοιχα, εἶναι καρπὸς πολυετῶν διεργασιῶν καὶ

προσπαθειῶν στὸν χῶρο τῶν ἀσκούντων ποιμαντικὴ στὸν τομέα τῆς ὑγείας, σὲ διορθόδοξο ἀλλὰ καὶ παγκόσμιο ἐπίπεδο, ποὺ ἀκούραστα κατέβαλε μὲ τοὺς συνεργάτες τοῦ ὁ π. Σταῦρος Κοφινᾶς, ἡ ψυχὴ τῆς ὅλης προσπάθειας, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Πιὸ συγκεκριμένα, τὸ 1998, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο διοργάνωσε τὴν "Ἐκτη Εὐρωπαϊκὴ Συνδιάσκεψη γιὰ τὴν ποιμαντικὴ διακονία στὰ νοσοκομεῖα ἀπὸ ἐκπροσώπους τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν. Ή συνδιάσκεψη πραγματοποιήθηκε τὸ 2000 στὴν Ὁρθόδοξη Ἀκαδημίᾳ τῆς Κρήτης μὲ τὴν παρούσια καὶ Ὁρθόδοξης ἀντιπροσωπείας. Ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειας αὐτῆς ἦταν ἡ ἔδρυση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικτύου Ποιμαντικῆς Διακονίας στὸ Χῶρο τῆς Ὕγείας. Καὶ μάλιστα, ἀπὸ τότε καὶ γιὰ δέκα χρόνια, ὡς συντονιστής τοῦ Δικτύου ἐκλέχθηκε καὶ τὶς τρεῖς φορές, παμφηφεί, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πρωτοπρ. Σταῦρος Κοφινᾶς. Ἐπιστέγασμα τῆς δεκαετοῦς πορείας ὥριμανσης τῆς πρωτοβουλίας αὐτῆς ἦταν ἡ σύνταση, στὴ διάρκεια τοῦ πρώτου συνεδρίου, ἐνὸς φορέα συνεργασίας καὶ ἀλληλεπίδρασης μεταξὺ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν στὸν τομέα τῆς ποιμαντικῆς τῆς ὑγείας. Ἔτοι συντίθηκε τὸ «Δίκτυο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν Ποιμαντικὴ Διακονία στὸ Χῶρο τῆς Ὅγείας». Σκοπός του εἶναι νὰ συστειρώσει σὲ ἔνα δίκτυο συνεργασίας μητροπόλεις, θεολογικὲς σχολὲς καὶ ἀκαδημίες, καθὼς καὶ ἄτομα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ποιμαντικὴ διακονία τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τὴν ἰατρικὴ καὶ νοσηλευτικὴ φροντίδα του. Εἶναι σὲ συνεχῆ ἐπαφὴ μὲ ἀντίστοιχους φορεῖς ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ὑγεία. Τὸ Δίκτυο δίνει τὴ δυνατότητα στοὺς συμμετέχοντες

ὅχι μόνο νὰ ἀλληλοβοηθοῦνται ἀπὸ τὴν γνώση καὶ ἐμπειρία τῶν ἄλλων ἀλλὰ καὶ νὰ προωθήσουν ἔνα ὑψηλῆς ποιότητας ἐπίπεδο στὸν τομέα τῆς ποιμαντικῆς διακονίας στὸ χῶρο τῆς ὑγείας, μὲ τὴν συνεργασία τους μὲ ἐκκλησιαστικούς, κρατικούς, ἐπιστημονικούς καὶ κοινωνικούς φορεῖς ποὺ μεριμνοῦν γιὰ τὴ φροντίδα τοῦ ἀρρώστου.

Τὸ κεντρικὸ θέμα τοῦ φετινοῦ συνεδρίου ἀφοροῦσε στὸ τραῦμα. Στὸ τραῦμα, ὡς γεγονός ἐγγενές στὴν ἀνθρώπινῃ φύση καὶ ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ διαφορετικοὺς τρόπους κάθε φορά. Στὰ τραύματα τῶν ἀσθενῶν σὲ σωματικὸ καὶ ψυχικὸ ἐπίπεδο ἀδιαίρετα, ἀλλὰ καὶ στὰ ἀνάλογα τραύματα τῶν γιατρῶν, τῶν θεραπευτῶν καὶ τῶν κληρικῶν. Στὰ τραύματα τῶν ἐφήβων ἡ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν ποὺ κακοποιοῦνται, μέχρι καὶ στὰ συλλογικὰ τραύματα ἀπὸ μία ἀθνικὴ καταστροφή, ἔναν πόλεμο ἢ μία τρομοκρατικὴ ἐνέργεια.

Ἡ ἐναρκτήρια ὁμιλία τοῦ συνεδρίου, τὸ βράδυ τῆς Τετάρτης 8 Ὁκτωβρίου 2014, ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. Θεοδόσιο Μαρτζούχο «Τὸ μέγα τραῦμα - ὁ ἀνθρωπός» ἔδωσε τὸ στίγμα τοῦ συνεδρίου καὶ ἄνοιξε τὴ συζήτηση ἐπὶ τοῦ θέματος. Πρὸιν ἐξειδικευτοῦν οἱ εἰσιγήσεις στὶς ἐπὶ μέρους τραυματικὲς καταστάσεις, ἡ θεολογικὴ ματιὰ τοῦ κ. Ἀθανάσιου Παπαθανασίου («Τὸ τραῦμα καὶ τὸ μαρτύριο: μία ταλάντευση μεταξὺ μιζέριας καὶ μαρτυρίας»), ἡ λογοτεχνικὴ του πρωτ. Λάμπρου Καμπερίδη, («“Λίαν προσφιλής ἡ καίουσα πληγή” - οἱ πληγωμένοι ἥρωες τοῦ Παπαδιαμάντη») καὶ ἡ φιλοσοφικοθεολογικὴ τοῦ κ. Χρήστου Γιανναρᾶ («Τραῦμα: τὸ σημάδι τῆς ἀνεκπλήρωτης σχέσης»), τόνισαν τὴ καθολικότητα τοῦ τραύματος ὡς δομικοῦ στοιχείου τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς καὶ διεύρυναν τὸν ὄριζοντα προβληματισμοῦ τῶν συνέδρων.

Οἱ ὑπόλοιπες ἐπιμέρους συνεδρίες τοῦ

προγράμματος έστίασαν σὲ συγκεκριμένες τραυματικές καταστάσεις, ἀτομικές καὶ δημαδικές, καὶ στὶς δυνατότητες ἐπούλωσης τῶν τραυμάτων αὐτῶν μὲ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο. Ὡς πρὸς τὰ παιδιά καὶ τοὺς ἐφήβους ἔγιναν σχετικὲς εἰσιγήσεις: Ἀπὸ τὸν κ. Ἀλέξη Λάπτα μὲ θέμα «Ἡ λανθασμένη θρησκευτικὴ ἀγωγὴ ποὺ τραυματίζει: παιδιά καὶ οἰκογένειες στὸ βωμὸ μᾶς πίστης». Ἡ κ. Δανάη Παπαδάτου παρουσίασε ἐμπεριστατωμένα καὶ μὲ ἀνάγλυφο τρόπο, πᾶς, μέσω τῆς «Μέριμνας» - Ἐταιρείας γιὰ τὴν φροντίδα παιδιῶν καὶ οἰκογενειῶν στὴν ἀρδώστια καὶ τὸν θάνατο - ποὺ προϊσταται, πᾶς ἀντιμετωπίστηκε στὴν Ἑλλάδα (2004) «Τὸ τραῦμα μίας κοινότητας ἐφήβων μετὰ ἀπὸ τροχαῖο δυστύχημα». Ὁ κ. Δημήτρης Ἀναγνωστόπουλος στὴν παρουσίασή του ἀναφέρθηκε στὴν «κακοποίηση παιδιῶν», καὶ στὴν ἴδια θεματικὴ τοῦ τραύματος ἀπὸ τὴν κακοποίηση μίλησε ἡ κ. Ι.Δ. Μπεργιαννάκη - Δερμιτζάκη γιὰ τὴν «κακοποίηση γυναικῶν». Τέλος, τὸ ἀπόγευμα τῆς Πέμπτης 9 Ὁκτωβρίου 2014, διοργανώθηκε στρογγυλὴ τράπεζα μὲ τίτλο: «Ο τραυματισμένος ἐφῆβος. Περιγραφὲς ὅπὸ ἑκποσσώπους ὅπὸ ὅλη τὴν οἰκουμένην». Γιατροί, πανεπιστημιακοί καὶ κληρικοί (ό πρωτ. Γεώργιος Λιάγκας ἀπὸ τὴν Αὐστραλία, ό ἀρχιμ. Χρύσανθος Παπαποστόλου ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ό ἀρχιμ. Χρυσόστομος Τύμπας ἀπὸ τὴν Μ. Βρετανία καὶ ό κ. Φίλιππος Μαμαλάκης ἀπὸ τὶς ΗΠΑ) κατέθεσαν τὶς προσωπικές τους σκέψεις καὶ ἐμπειρίες ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ τους μὲ ἐφήβους στὶς χῶρες ποὺ ζοῦν καὶ ἐργάζονται.

Ἄλλὰ τραύματα δὲν φέρουν μόνο οἱ ἀσθενεῖς μὰ καὶ οἱ γιατροί τους. Καὶ ὅλα τὰ τραύματα χρειάζονται ἐπούλωση, ποὺ ἀφορᾶ καὶ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ πάσχοντος. Ὁ ἄνθρωπος ὃς ὁλότητα βιο-

λογικο-ψυχο-κοινωνικο-πνευματικὴ ὑποφέρει ἀπὸ τὰ τραύματά του. Γύρω ἀπὸ αὐτὴ τὴν προβληματικὴ ἔγιναν ἐπίσης ἐνδιαφέρουσες εἰσιγήσεις. Ὁ κ. Χρυσόστομος Σταμούλης καὶ ἡ κ. Ελένη Ἀγγελοπούλου - Καραγιάννη μίλησαν γιὰ «Τὸ τραῦμα τοῦ ἔρωτα». Ὁ οἰκον. Παναγιώτης Μπιστολαρίδης, γιατρὸς καὶ ἡ κ. Δωρὰ Παππᾶ, νοσηλεύτρια, ἀνέλυσαν πτυχὲς τοῦ «Μετεγχειρητικοῦ τραύματος», ἀπὸ τὴν ἴδιαίτερη σκοπιά του ὁ καθένας, ἐνῶ σὲ ἄλλη συνεδρίᾳ ἡ κ. Ἀθηνᾶ Μαρούδα - Χατζούλη καὶ ὁ κ. Γρηγόρης Βασιλειάδης σχολίασαν τὴν «Ἐννοια τοῦ ψυχολογικοῦ τραύματος». Στὰ τραύματα τῶν ἴδιων τῶν ιατρῶν καὶ τῶν ποιμένων τῶν ἀσθενῶν ἀναφέρθηκαν καὶ προκάλεσαν ἀπὸ τὶς πιὸ ἐνδιαφέρουσες συζητήσεις, δ. Σεβ. Μητροπολίτης Σιασανίου καὶ Σιατίστης Παῦλος («Τὰ τραύματα τοῦ κληρικοῦ»), καὶ ὁ κ. Γεώργιος Παπαγεωργίου («Τὰ τραύματα τοῦ θεραπευτῆ»).

Τέλος, ἴδιαίτερες παρουσιάσεις καὶ συζητήσεις ἔγιναν γιὰ τὰ τραύματα ποὺ βιώνουν συλλογικὰ ὄμιδες ἀνθρώπων ὑστερα ἀπὸ μία ἔθνικὴ καταστροφή. Γιὰ αὐτὰ μίλησαν εἰδικοί ποὺ προσωπικὰ βίωσαν (ἡ) καὶ μελέτησαν τέτοια γεγονότα ποὺ συγκλόνισαν τὸν κόσμο καὶ ἀφησαν ἀνεξίτηλες πληγές σὲ λαοὺς ὀλόκληρους. Ὁ πρωτοπό. Bassam Nassif ἀπὸ τὸν Λίβανο ἀναφέρθηκε στὸ «Τραῦμα τοῦ πολέμου», δ. πρωτοπό. Εὐάγγελος Παπαθανασίου ἀπὸ τὶς ΗΠΑ «Στὸ τραῦμα μετὰ ἀπὸ μία τρομοκρατικὴ ἐπίθεση» καὶ ἡ κ. Χριστίνα Γιαννακάκη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μίλησε γιὰ «Τὸ τραῦμα ἀπώλειας τῆς γενέτειρας γῆς καὶ τὴν ἀντιμετωπίσῃ του μέχρι καὶ τὶς ἐπόμενες γενιές».

“Εξι χρόνια πρίν, ὅταν διοργανώθηκε τὸ πρῶτο διεθνὲς συνέδριο τοῦ Οἰκουμενικοῦ

Πατριαρχείου γιὰ τὴν ποιμαντικὴ διακονία στὸ χῶρο τῆς ὑγείας, ἔγινε ἡ ἀρχικὴ ἀπόπειρα ἄνθρωποι ποὺ ἐμπλέκονται στὸ ἔργο τῆς ποιμαντικῆς στοὺς χώρους ὑγείας, καὶ προέρχονταν ἀπὸ διαφορετικὰ ἐργασιακὰ πλαίσια, χῶρες καὶ Ἐκκλησίες, νὰ συνευρεθοῦν, νὰ γνωριστοῦν καὶ νὰ ἀνταλλάξουν ἐμπειρίες γιὰ τὴ δουλειά τους, ἀκούγοντας παράλληλα εἰδίκους νὰ ἀναπτύσσουν προβληματισμοὺς γιὰ θέματα τῆς ἐργασίας τους. Ἔτοι γεννήθηκε ἡ ἰδέα τοῦ Δικτύου.

Ἀπὸ τότε μέχρι καὶ σήμερα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ 20 συνέδριο ποὺ μεσολάβησε, ἀναπτύχθηκαν πρωτοβουλίες, ὅπως ἡ ἰστοσελίδα τοῦ Δικτύου, καὶ καταβλήθηκε προσπάθεια νὰ βρίσκονται τακτικὰ σὲ ἐπαφὴ καὶ ἀλληλοενημέρωση οἱ σύνεδροι. Μὲ αὐτοὺς τοὺς τρόπους τὸ Δίκτυο προσπαθεῖ νὰ ἐκπληρώσει πραγματικὰ αὐτὸ ποὺ δηλώνει ἡ ὄνομασία του καὶ εἶναι οἱ σκοποὶ του καὶ ὅχι ἀπλῶς νὰ ὑφίσταται ὡς ἔνας ἀκόμη γραφειοκρατικὸς ἐκκλησιαστικὸς θεσμός, ποὺ γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὴν ὑπαρξή του, δοργανώνει καὶ κάποια συνέδρια. Γιὰ τὸν γράφοντα ποὺ εἶχε τὴ χαρὰ νὰ συμμετάσχει καὶ στὰ τρία συνέδρια οἱ διαφορὲς ποὺ παρατήρησε ἀπὸ συνέδριο σὲ συνέδριο ἀποδεικνύουν τὴν ἀλήθεια τῶν παραπάνω.

α) Μέσα στὸ χρονικὸ διάστημα τῶν ἔξι χρόνων ἔχουν ἀναπτυχθεῖ δεσμοὶ γνωριμίας καὶ ἀλληλούποστήριξης μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ Δικτύου.

β) Κληρικοὶ ποὺ μεμονωμένα πάσχιζαν γιὰ κάτι διαφορετικὸ στὸ ρόλο τους κοντὰ σὲ ἀσθενεῖς, χρονίως πάσχοντες, ἢ πάσχοντες ἀπὸ θανατηφόρες νόσους, ἐφήβους ἢ ἄτομα τρίτης ἡλικίας κ.λτ. ἀρχίζουν νὰ μὴν νιώθουν μόνοι, ἀλλὰ καὶ νὰ βρίσκουν ἔνα σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ «χῶρο» βοηθείας στὸ ἔργο τους.

γ) Ἰδέες κυκλοφοροῦν, ζυμώσεις γίνονται, προβληματισμοὶ ἀναπτύσσονται. Ή ἀποψη φερ' εἰπεῖν ὅτι ὁ Ἱερέας ἐνὸς νοσοκομείου δὲν ἔχει κύρια ἀποστολή του νὰ δώσει «τὸ τελευταῖο ἐφόδιο» στὸν ἑτοιμόθάνατο, ἀλλὰ νὰ προσφέρει τὴ δικῇ του βοήθεια, ὡς μέλος τοῦ θεραπευτικοῦ προσωπικοῦ, ἵστομα μὲ γιατροὺς καὶ νοσηλευτὲς καὶ ἀκόμη, νὰ ἀλληλεπιδράσει μὲ αὐτούς, δὲν ἀκούγεται πλέον τόσο ὡς αἴρεση, ἀλλὰ εἶναι βιωμένη ἐμπειρία ἀπὸ ἀρκετούς, ποὺ δημιουργεῖ νέα προβλήματα μὰ καὶ συνεργούντες ἀνοίγει νέες δυνατότητες στὸ ἔργο τους.

δ) Γιατροὶ καὶ νοσηλευτὲς διαφόρων εἰδικοτήτων, ἀσχετοὶ ἡ ἀδιάφοροι μὲ τοὺς σκοποὺς τοῦ Δικτύου, γνωρίζουν τὴν προσπάθεια καὶ ὅχι μόνο ὀλλάζουν στάση, ἀλλὰ κάποτε γίνονται καὶ συνεργοὶ στὸ ἔργο του ἡ ἀναζητοῦν μέσφ τοῦ Δικτύου τρόπους νὰ ἐμπλουτίσουν τὴ δικῇ τους δουλειά.

ε) Οἱ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ (γιατροί, νοσηλευτές, κοινωνικοὶ λειτουργοὶ κ.ἄ.) πού ἐργάζονται στὸ χῶρο τῆς ὑγείας μαθαίνουν σιγά - σιγὰ νὰ ἀνοίγονται ὡς ἔνας στὸν ἄλλο. Νὰ μὴν φοβοῦνται τὴν ἐπαφὴ καὶ τὸ διάλογο μὲ τὸν διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτούς. Ἀσκοῦνται στὸ νὰ θέλουν νὰ γνωρίσουν στὸν ἐπαγγελματικὸ τους χῶρο πᾶς λειτουργεῖ ἔνας συνάδελφος ἀπὸ ἄλλο ρόλο, διαφορετικὴ ἀφετηρία καὶ ἐκτὸς του πλαισίου τοῦ δικοῦ τους συναφιοῦ. Μαθαίνουν, ἔτσι, νὰ μὴν ἀπολυτοποιοῦν τὸ ρόλο καὶ τὴν προσφορά τους, καθὼς καὶ νὰ ἀσκοῦνται σὲ ἴσότιμη συνεργασία μεταξύ τους.

Πολλὰ μποροῦν ἀκόμη νὰ γίνονται. Ἰδέες καὶ προτάσεις, γιὰ τὸ πᾶς μπορεῖ μελλοντικὰ νὰ ἀξιοποιηθεῖ ἡ ἐμπειρία τῶν τριῶν συνεδρίων καὶ τῶν ὅσων διαμεσολάβησαν, κατατέθηκαν ἀπὸ τοὺς συνέδρους στὶς ὁμά-

δες ἐργασίας ποὺ λειτουργησαν γιὰ αὐτὸ τὸ σκοπὸ τὸ ἀπόγευμα τῆς Παρασκευῆς 10 Ὁκτωβρίου 2014, καὶ ἦταν μία καινοτομία αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου. Ἐλπίζουμε στὸ ἐπόμενο συνέδριο οἱ ὄμάδες ἐργασίας νὰ αὐξηθοῦν. Ἔτσι, θὰ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία στοὺς συνέδρους, εἴτε σὲ μικρότερα σύνολα, εἴτε στὴν ὅλομέλεια, ὅχι μόνο νὰ ἀκοῦν εἰσηγήσεις, ἀλλὰ νὰ ἔχουν περισσότερο χρόνο γιὰ συζητήσεις καὶ ἀνταλλαγὴ προβληματισμοῦ καὶ ἐμπειριῶν μεταξύ τους.

Εἶναι ἔξαιρετικὰ σημαντικὸ τὸ γεγονός ὅτι τὸ Δίκτυο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν Ποιμαντικὴ Διακονία στὸ Χῶρο τῆς Ύγείας, προσπαθεῖ ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια νὰ δημιουργήσει εὐκαιρίες διαλόγου, νὰ ἀνοίξει πόρτες ἐπικοινωνίας καὶ ἀλληλούποστήριξης ἀνάμεσα σὲ διάφορους ἐπαγγελματίες (γιατρούς, νοσηλευτές, κοινωνικοὺς λειτουργούς, λαϊκοὺς καὶ κληρικούς) ποὺ φροντίζουν τὰ τραύματα τῶν συνανθρώπων τους. Εἶναι ἔξαιρετικὰ σημαντικό, ὅχι μόνο γιατὶ δύσκολα οἱ Ἐλληνες καὶ πολὺ πιὸ δύσκολα οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας διαλεγόμαστε μεταξύ μας, πολλῷ δὲ μᾶλλον μὲ τοὺς «ἄλλους», τοὺς διαφορετικοὺς ἀπὸ ἐμᾶς, ἀλλὰ κυρίως εἶναι ἔξαιρετικὰ σημαντικὸ τὸ ἔργο τοῦ Δικτύου, γιατὶ ὅλοι - γιατροὶ καὶ ἀσθενεῖς, ποιμένες καὶ ποιμενόμενοι - εἴμαστε τραυματισμένοι καὶ χρειαζόμαστε θεραπεία.

Γιάργος Κίσσας

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2014: Βίλνιους, Λιθουανία

Μὲ ἴδιαίτερη ἐπιτυχίᾳ πραγματοποιήθηκε στις 15 καὶ 16 Ὁκτωβρίου τὸ 4ο Διεθνὲς Συνέδριο τοῦ Δικτύου γιὰ τὴν Οἰκουμενικὴ ἐκπαίδευση στὴν Κεντρικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη (NELCEE) σὲ συνεργασία μὲ τὸ Εὐρωπαϊκὸ Πανεπιστήμιο Ἀνθρωπιστικῶν Σπουδῶν (Βίλνιους, Λιθουανία) καὶ τὸ Ἰν-

στιτοῦτο Issa. Τὸ γενικὸ θέμα τοῦ συνεδρίου ἦταν «Ἡ χριστιανικὴ θεολογία σὲ μία νέα προοπτική: πρακτικὰ παραδείγματα, καινοτόμα πρότυπα καὶ σύγχρονες προπλήσεις τῆς οἰκουμενικῆς ἐκπαίδευσης καὶ θεολογίας στὴν Κεντρικὴ καὶ τὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη». Ἡ περίπτωση τῆς ἔκδοσης τοῦ *Orthodox Handbook on Ecumenism*. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πρώτης μέρας τοῦ συνεδρίου τὰ μέλη τοῦ Δικτύου παρουσίασαν τὸ καθένα, μὲ ἀφετηρία τὴ δική του συνάφεια, τὰ πρόσφατα ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν του γύρω ἀπὸ τὴν οἰκουμενικὴ ἐκπαίδευση. Ἡ ἐναρκτήρια διμήλια δόθηκε ἀπὸ τὸν Καθ. Christo Lombaard (Πανεπιστήμιο τῆς Νότιου Αφρικῆς), ὁ ὅποιος μίλησε μὲ θέμα «Ἡ θεολογικὴ ἐκπαίδευση στὴν Αφρική: σύγχρονα ζητήματα ἢ ἀνύπαρκτα ζητήματα γιὰ μία δια-συναφειακὴ σύγκριση». Ἡ Laima Geikina (Πανεπιστήμιο τῆς Ρίγα, Λετονία), μίλησε μὲ θέμα «Ἡ θέση τῆς πρακτικῆς στὶς θεολογικὲς σπουδές. Οἰκουμενικὲς ὅψεις τοῦ θέματος», ἐνῶ ὁ Alexei Bodrov (St. Andrew's Orthodox Biblical Institute, Μόσχα, Ρωσία), μίλησε μὲ θέμα «Προβλήματα καὶ Προπλήσεις τῆς θεολογικῆς ἐκπαίδευσης στὴ Ρωσία». Ὁ Stefan Constantinescu (Institute for Ecumenical Studies, Πανεπιστήμιο τοῦ Fribourg, Ελβετία), ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ἐξελίξεις στὴν ὁμολογιακή, οἰκουμενική καὶ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση στὴν πρωτοβάθμια καὶ δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση. Τὸ ἐλβετικὸ μοντέλο», ἐνῶ ὁ Stefan Tobler (Institute of Ecumenical Research, IERS, Σιμπίου, Ρουμανία) μίλησε μὲ θέμα «Ο Οἰκουμενισμὸς χρειάζεται τὴν πνευματικότητα». Ὁ Peter Bala (Πανεπιστήμιο τοῦ Καρόλου τῆς Μεταρρυθμισμένης Ἐκκλησίας, Βουδαπέστη, Ούγγαρία) ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Οἰκουμενικὲς

όψεις στήν εξηγητική της Καινῆς Διαθήκης» καὶ ὁ Stephen Garrett (Ινστιτούτο Issa, Βίλνιους, Λιθουανία) μίλησε μὲθαμέτωπα: «Αληθινὴ φιλία: Μαθαίνοντας ἀπὸ τὶς οἰκουμενικὲς συζητήσεις ἀνάμεσα στὸν Karl Barth καὶ τὸν Hans Urs von Balthasar». Τέλος, ἡ Olga Breskaya (Εὐρωπαϊκὸ Πανεπιστήμιο Ἀνθρωπιστικῶν Σπουδῶν, Βίλνιους, Λιθουανία) ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ὑπερβαίνοντας τὸ ἀδιεξόδο: Κοινωνιολογικὰ καὶ θεολογικὰ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων στὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην». Ή δεύτερη μέρα τοῦ συνεδρίου, μετὰ τὶς διμιλίες τῆς Natallia Vasilevich (Κέντρο Ecumena, Μίνσκ, Λευκορωσία) ποὺ ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ο δημόσιος λόγος τῆς θρησκευτικῆς ἐκπαίδευσης στὴ Λευκορωσία: ὁμολογιακός, οἰκουμενικός ἢ πατριωτικός;» καὶ τοῦ Oleg Bresky (Εὐρωπαϊκὸ Πανεπιστήμιο Ἀνθρωπιστικῶν Σπουδῶν, Βίλνιους, Λιθουανία) ποὺ παρουσίασε τὸ θέμα «Ἡ διδασκαλία γιὰ τὴ θετικὴ στάση τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στὸ σύγχρονο κόσμο, σύμφωνα μὲ τὸ κανονικὸ δίκαιο τῆς Ρωσικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας», ἀφιερώθηκε στὴν παρουσίαση τῆς πρόσφατης ἔκδοσης τοῦ τόμου *Orthodox Handbook on Ecumenism. Resources for Theological Education* (Volos Academy Publications in cooperation with WCC Publications and Regnum Books International, Oxford, Volos, 2014). Μετὰ ἀπὸ μία σύντομη παρουσίαση τοῦ τόμου ἀπὸ τὸν συντονιστὴ τοῦ Δικτύου γιὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Ἐκπαίδευση στὴν Κεντρικὴ καὶ Ἀνατολικὴν Εὐρώπη (NELCEE) καὶ ἐκ τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ τόμου Νικόλαο Ἀσπρούλη (Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου), ἀκολούθησε μία δημιουργικὴ συζήτηση γιὰ τὴ χρησιμότητα τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὡς μέσου γιὰ τὴν

προώθηση τῆς θεολογικῆς ἐκπαίδευσης στὴν Κεντρικὴ καὶ Ἀνατολικὴν Εὐρώπη.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2014: Σέρρες

13ο Διεθνές Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρίας Βιβλικῶν Σπουδῶν / 13th International Scientific Conference of the Greek Society of Biblical Studies, Θέμα:
«Ο ποιῶν τοὺς ἄγγέλους αὐτὸν πνεύματα (Ἐβρ 1:7): Ἄγγελοι καὶ Πνεύματα στὴν Ἅγια Γραφή»

Μὲ τὴν εὐλογία τῆς ΑΘΠ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχῆ κ. Βαρθολομαίου καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Σεβ. Μητροπολίτη Σερρῶν καὶ Νιγρίτης κ. Θεολόγου πραγματοποιήθηκε τὸ 13ο Διεθνές Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρίας Βιβλικῶν Σπουδῶν στὶς Σέρρες, ἀπὸ 7 ἕως 9 Νοεμβρίου 2014. Τὸ θέμα τοῦ Συνεδρίου ἦταν «Ο ποιῶν τοὺς ἄγγέλους αὐτὸν πνεύματα» (Ἐβρ 1:7): Ἄγγελοι καὶ Πνεύματα στὴν Ἅγια Γραφή». Τὸ Συνέδριο ἐντάχθηκε στὶς ἑορταστικὲς ἐκδηλώσεις γιὰ τὸν πολιούχο τῆς πόλης τῶν Σερρῶν, τὸν Παμμεγίστους Ταξιάρχες, «οὐρανίους ἐφόδους» τῆς πόλεως, καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ Σύνεδροι ἔλαβαν μέρος καὶ στὶς ἑορταστικὲς λατρευτικὲς ἐκδηλώσεις. Τὸ βάρος τῆς ὄργανωσης καὶ διεξαγωγῆς του ἀνέλαβαν ὁ Σεβ. Μητρ. Σερρῶν κ. Θεολόγος, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐταιρίας καὶ Κοσμήτορας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ κ. Μιλτιάδης Κωνσταντίνου, μὲ τὴ συμπαράσταση μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Βιβλικῶν Σπουδῶν. Τὴ Γραμματειακὴ ὑποστήριξη τοῦ Συνεδρίου ἐπιφορτίστηκαν ὁ Αἰδ. Πρωτ. π. Ἰορδάνης Θεμελίδης, τὰ μέλη ΔΕΠ κ.κ. Χαράλαμπος Ἀτματζίδης, Αἰκατερίνη Τσαλαμπούνη, καὶ οἱ Νίκος Ρόσιος καὶ Παρασκευὴ Αράπογλου.

‘Υπενθυμίζεται ὅτι εἶναι ἡ δεύτερη φορά που ἡ Ἱερὰ Μητρόπολη Σερρῶν καὶ Νιγρίτης φιλοξενεῖ συνέδριο τῆς Ἐλληνικῆς Ἑταιρείας Βιβλικῶν Σπουδῶν. Ἡδη πρὸν ἀπὸ τέσσερα χρόνια στὸν ἵδιο ἀκριβῶς ἐκεῖνο χῶρο εἶχε φιλοξενηθεῖ τὸ 12ο Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο μὲ θέμα «Ο Θεολόγος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης: θέματα εἰσαγωγικά, φιλολογικά, ἔρμηνευτικὰ καὶ θεολογικὰ τοῦ Εὐαγγελίου του» (17-19 Σεπτεμβρίου 2010). Αὐτὴ τὴ φορὰ τὸ θέμα Συνέδριον δὲν ἀφοροῦσε ἔνα συγκεκριμένο βιβλίο τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀλλὰ ἐστιάζεται στὴν ὑπαρξῇ καὶ λειτουργίᾳ τῶν ἀγγελικῶν ὄντων στὴν Ἅγια Γραφή, στὴν ἔξωβιβλικὴ γραμματεία καὶ στὴν ὁρθόδοξῃ λατρείᾳ, γεγονός ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ διοργανώθηκε στὴν Ἐλλάδα ἔνα θεολογικὸ Συνέδριο μὲ τέτοιο θέμα.

Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου, ποὺ πραγματοποιήθηκαν στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ ξενοδοχείου Elpida Resort τῶν Σερρῶν, ξεκίνησαν τὴν πρώτη μέρα, Παρασκευὴ 7 Νοεμβρίου, μὲ τὴν τέλεση τοῦ Ἀγιασμοῦ ἀπὸ τὸν Σεβ. Σερρῶν κ. Θεολόγο, μὲ τὴν παρουσία ἴκανον ἀριθμοῦ Ἱεραρχῶν, ἀπάντων τῶν Εἰσιτητῶν, Καθηγητῶν Πανεπιστημίου καὶ Διδακτόρων ἀπὸ Πανεπιστήμια τῆς Ἐλλάδας, τῆς Βουλγαρίας, τῆς Ρουμανίας καὶ τοῦ Λιβάνου, καὶ πλήθος συμμετεχόντων ἀπὸ τὶς Σέρρες καὶ τὶς κοντινὲς πόλεις. Εἰδικότερα, εἶχαν προσκληθεῖ νὰ πάρουν μέρος στὸ Συνέδριο συνολικὰ 67 θεολόγοι, στοὺς ὅποιους προσφέρθηκε πλήρης φιλοξενία ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Μητρόπολη Σερρῶν καὶ Νιγρίτης. Βέβαια, τὸ Συνέδριο παρακολούθησαν καὶ μεταπτυχιακοὶ φοιτητές καὶ ὑποψήφιοι διδάκτορες Θεολογίας, σχολικοὶ Σύμβουλοι θεολόγων, θεολόγοι καὶ Ἐκπαιδευτικοὶ διαφόρων εἰδικοτήτων ἀπὸ τὶς Σέρρες καὶ τὸν γειτο-

νικοὺς νομούς, Ἄρχιερεῖς, ἰερεῖς καὶ μοναχοί.

Ἄρχικὸ εὐλογητικὸ χαιρετισμὸ ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου ἀπῆθυνε ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχη κ. Βαρθολομαίου, Αἰδεσμιολογιώτατος Πρωτοπρ. π. Χρυσόστομος Νάσσης, Ἐπίκουρος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ. Ἀνέφερε μεταξὺ ὅλων ἀπόστασμα ἀπὸ τὸν λόγο «Εἰς τὴν σύναξιν τῶν οὐρανίων ταγμάτων» τοῦ ὁσίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου: «Ἄγγελοι, ὁ πρῶτος μὲν πρὸ τοῦ κόσμου ὑπερκόσμιος κόσμος... ἄγγελοι οἱ ἀμεσοίτευτοι μεσίται πρὸς Θεὸν τῶν βροτῶν...: ἄγγελοι τῆς ἄνω πόλεως τῆς ἐλευθέρας ἐλευθεροπόλιτα...: ἄγγελοι, τὸ ἔμψυχον καὶ νοερὸν πῦρ, ἡ λογικὴ Θεοῦ φλόξ· ἄγγελοι τὰ φαινίνα καὶ ὑπέρομερα καὶ μετέωρα ὑπερόρια καὶ αἰώνια ὅρη».

Τὸ μήνυμα τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Αθηνῶν καὶ πάσης Ελλάδος κ. Ἱερωνύμου ἀνέγνωσε ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἐδέσσης, Πέλλης καὶ Ἀλμωπίας κ. Ἰωὴλ, ὁ ὀποῖος εἶχε ὄρισθεῖ ἐκπρόσωπος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου στὸ Συνέδριο. Μεταξὺ ὅλων τόνισε τὰ ἔξῆς: «Οἱ Ἅγγελοι τοῦ Θεοῦ, ὡς μακάρια πνεύματα καὶ “παρεστῶτες τῷ Θεῷ ἐν ὑψίστοις”, τιμῶνται ὅπως καὶ οἱ Ἅγιοι παρὰ τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι λειτουργοὶ τῶν θείων βουλῶν ὑπὸ πολλὲς μιօρφες διακονιῶν καὶ ἀποστέλλονται ἀπὸ τὸν Θεό σὲ διάφορες ὑπηρεσίες, διὰ τῶν ὅποιων ἐκφάντεται ἡ Θεία Πρόνοια. Φυλάσσουν τὸν ἀνθρώπους, προστατεύουν τοὺς δικαίους, προασπίζουν τοὺς πιστούς, ἀναφέρουν τὶς προσευχές μας στὸν Θεό, ἀναγγέλλουν τὶς βουλές Του σὲ εἰδικὲς περιστάσεις καὶ λειτουργοῦν ὡς ψυχοπομποὶ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς κοιμήσεως. Μακάριος ὅποιος ἀξιούται τῆς παρουσίας τους. Συνι-

στὰ τὸ μέτρο τῆς πορείας τοῦ καθενός μας, τὸ πόσο πραγματικὰ ἀγαποῦμε τὸν Θεό καὶ γινόμεθα πλήρως ἄξιοι τῆς Χάριτος Του. Στὸν ὕδιο τὸν Χριστὸ ἐμφανίστηκε “ἄγγελος ἀπ’ οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν”, κατὰ τὴν ἀγωνιώδη προσευχὴν Του στὸν κῆπο τῆς Γεθσιμανῆς, σύμφωνα μὲ τὸ κατὰ Λουκᾶν (22:43).

Ἐν συνέχειᾳ ἀκολούθησαν Χαιρετισμοὶ ἐπισήμων, ὅπως τῆς κ. Μαρίας Κόλλια-Τσαρουχᾶ, βουλευτοῦ Σερρῶν, τοῦ Ἀντιδημάρχου Σερρῶν καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρίας Βιβλικῶν Σπουδῶν καὶ Κοσμήτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ, Καθηγητὴ κ. Μ. Κωνσταντίνου, ὁ ὅποιος ἀναφέρθηκε στὶς ἀσύλληπτα φαγδαῖες νέες ἀλλαγὲς τῆς κοινωνίας, στὴ μεταχριστιανικὴ ἐποχὴ ποὺ βιώνουμε σήμερα τουλάχιστον στὴν Εὐρώπη, ὅσο ἀπ’ τὴν ἄλλη πλευρὰ στὶς δεισιδαιμονίες καὶ τὸν θρησκευτικὸ φονταμενταλισμό· γιὰ ὅλα αὐτὰ ἀπαιτεῖται νηφάλιος καὶ ἐπιστημονικὰ τεκμηριωμένος λόγος. Κατόπιν ἀκολούθησε ἡ Προσφώνηση τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σερρῶν καὶ Νιγρίτης κ. Θεολόγου, ὁ ὅποιος τόνισε ὅτι βρισκόμαστε στὴν «ἄγγελοφρούρητον πόλιν» τῶν Σερρῶν, οἱ δὲ ἄγγελοι χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν πιστότητα καὶ σταθερότητά τους, συνιστοῦν ὑπέροχα μπρὸς νοητὰ δεύτερα φῶτα, λειτουργικὰ πνεύματα, προϊστανται λαῶν καὶ ἐθνῶν, καὶ εἶναι λειτουργικὲς ἀσώματες φύσεις. Δηλαδὴ μιλᾶμε γιὰ ἀσώματους, κι ὅχι γιὰ ἄνθρους ἄγγέλους. Τέλος, ὁ ὕδιος ὁ Σεβασμιώτατος κήρυξε τὴν ἔναρξη τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου.

Στὴν ἐναρκτήρια Συνεδρία προήδρευσε ὁ Ὁμοτ. Καθηγητὴς τοῦ ΑΠΘ κ. Ἰωάννης Γαλάνης, καὶ πραγματοποιήθηκε ἡ κεντρικὴ εἰσήγηση τοῦ Συνεδρίου ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρίας Βι-

βλικῶν Σπουδῶν καὶ Κοσμήτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ, Καθηγητὴ κ. Μ. Κωνσταντίνου, μὲ θέμα «Βιβλικὴ ἀγγελολογία καὶ σύγχρονο κοσμοειδῶλο». Ἐπισήμανε τὴν οὐσιαστικὴ διαφορὰ τοῦ βιβλικοῦ κοσμοειδῶλου, ὅπως καὶ τῶν κοσμοειδῶλων ὅλων τῶν ἀρχαίων λαῶν, ἀπὸ τὸ σύγχρονο· δηλ. τὸ πρῶτο στηρίζεται ἀποκλειστικὰ στὴν ἄμεση ἀντίληψη τοῦ κόσμου μὲ τὶς ἀνθρώπινες αἰσθήσεις, ἐνῷ, ἀντίθετα, οἱ σύγχρονες θετικὲς ἐπιστῆμες δὲν συμπεριλαμβάνουν στὶς ἐπιστημονικές τους μεθόδους αὐτὴ τὴν δυνατότητα ἀντίληψης τοῦ κόσμου. Ὡστόσο, ἡ ὑπαρξὴ τῶν ἀγγέλων καὶ ὁ ὄρος τους μέσα στὸν κόσμο εἶναι ἀδιαμφισβήτητα καὶ ἔτοι ὁ ἀπόστολος Παῦλος μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται, χωρὶς περαιτέρῳ ἐξηγήσεις, ὅχι μόνο στὰ ὅρατὰ ἀλλὰ καὶ στὰ «ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἔξουσίαι» (Κολ 1:16). Ἐπίσης, ἔκανε λόγο γιὰ “θεμελιώδη” ἢ “στοιχειώδη σωματίδια”, τὸ “Μποξόνιο Χίγκς”, τὴ σχέση μάζας καὶ ἐνέργειας, ὅπως καὶ γιὰ τὴν ἀφήγηση τοῦ Γεν 18:1-8 κι ἄλλες βιβλικὲς ἀναφορές, γιὰ νὰ καταλήξει στὸ ὅτι ἡ ἐπιστήμη τῆς Φυσικῆς προσφέρει σήμερα τὴ δυνατότητα νὰ ἀντιληφθεῖ κανεὶς ὑπαρξη ὕλης χωρὶς μᾶζα. Ἐτοι, ὅλος ὁ κόσμος ποὺ ὑπάρχει δὲν εἶναι ἀναγκαστικὰ αὐτὸς ποὺ ὁ ἀνθρώπος μπορεῖ νὰ δεῖ ἡ νὰ ἀντιληφθεῖ, καθὼς ὑπάρχουν καὶ ἄλλες μορφὲς ὕλης, ἀόρατης στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὅποια, παρὰ τὶς τεράστιες προόδους ποὺ ἔχει κάνει, ἔξακολουθεῖ νὰ ἀγνοεῖ τὸ 96% τοῦ κόσμου.

Κατὰ τὴ 2ῃ Συνεδρία προήδρευσε ἡ κα. Ἀννα Κόλτσιου-Νικήτα, Καθηγητρια τοῦ ΑΠΘ, καὶ παρουσιάστηκαν τρεῖς εἰσηγήσεις. Πρῶτος ὁ Ὁμότιμος Καθηγητὴς τοῦ ΑΠΘ κ. Δημήτριος Καϊμάκης εἰσηγήθηκε

τὸ θέμα «Ἄγγελοιογία καὶ δαιμονολογία στὴν Παλαιὰ Διαθήκη». Τόνισε ὅτι οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ δαίμονες εἶναι γνωστοὶ ἥδη ἀπὸ τὴν ΠΔ, ἀλλὰ ἡ ἀναφορὰ σ' αὐτοὺς δὲν εἶναι τόσο λεπτομερῆς, ἔτσι ὥστε ἡ διαφοροποίηση μεταξύ τους νὰ εἶναι σαφής. Ἡ εἰκόνα ποὺ σχηματίζουμε γιὰ τοὺς ἄγγέλους εἶναι μᾶς οὐράνιας ἀκολουθίας τοῦ Γιαχβέ, ποὺ δοξάζει καὶ μεταφέρει τὸ θέλημά του στοὺς ἀνθρώπους. Αὕτοὶ εἶναι πνευματικὰ ὄντα: ἡ πνευματική τους ὑπόσταση ὑποδηλώνεται ἀπὸ τὸν χαρακτηρισμό τους ὡς «υἱῶν τοῦ Θεοῦ» καὶ πράττουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, εἴτε αὐτὸς φέρνει εὐλογία, εἴτε καταστροφὴ ἢ καὶ τιμωρία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, στὴν ΠΔ συναντοῦμε ἀναφορὲς καὶ σὲ δαιμονικὲς ὄντότητες. Γνωστὴ εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Ἄξαζέλ, ἐνῶ ἀναφορὲς ἔχουμε καὶ στὴ Λιλίθ, στὰ Σεϊḍιμ καὶ στὰ Σεντίμ. Τὸ ὄνομα τοῦ Σατανᾶ ἀναφέρεται σὲ τρεῖς ἑνότητες στὴν ΠΔ, ποὺ ὅλες τους βρίσκονται σὲ μεταιχμαλωσιακὰ κείμενα. Εἶναι προφανὲς ὅτι στὴν ΠΔ δὲν ὑπάρχει μία πλήρως διαμορφωμένη ἀντίληψη σχετικὰ μὲ τοὺς ἄγγέλους καὶ τοὺς δαίμονες, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν Ἀποκαλυπτικὴ Γραμματεία ὅπου ἡ γνώση ποὺ ἀντλοῦμε γιὰ τὶς ὄντότητες αὐτὲς εἶναι πληρέστερη.

Στὴ συνέχεια ἡ καιριακούλα Παπαδημητρίου, Ἀναπληρώτρια Καθηγήτρια τοῦ ΑΠΘ, ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Οἱ γλῶσσες τῶν ἄγγέλων κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο» (Α' Κορ 13:1). Ἐπιχείρησε νὰ ἀναλύσει ἐρμηνευτικὰ τὴν ἀναφορὰ τοῦ ἀπ. Παύλου στὶς «γλῶσσες τῶν ἄγγέλων», ὅπως διατυπώνεται στὸ Α' Κορ 13:1 σὲ ἀντιπαραβολὴ μὲ τὴν ἀγάπη. Παρουσίασε μία γενικὴ ἐπισκόπηση τῶν κύριων ιουδαϊκῶν καὶ χριστιανικῶν ἀντιλήψεων γιὰ τὶς γλῶσσες τῶν ἄγγέλων μέχρι τὴν ὑστερητὴν ἀρχαιότητα καὶ

μιημόνευσε τὶς ἀρχαιότερες ἔξω-καινοδιαθηκικὲς χριστιανικὲς μαρτυρίες γιὰ τὸ θέμα. Παράλληλα, ἔξετασε τὰ ἴστορικο-κοινωνικὰ καὶ θρησκευτικὰ δεδομένα τῆς σύγχρονης μὲ τὸν Παῦλο κατάστασης ζωῆς στὴν Κόρινθο, ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ θέμα. Μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν κύριων ἀρχῶν τῆς σημασιολογικῆς καὶ πραγματολογικῆς ἀνάλυσης διερεύνησε τὴ σημασία τοῦ παύλειου χωρίου καὶ τὸ νόημα τῶν λόγων τοῦ Ἀποστόλου μέσα στὴν εὐρύτερη συνάφεια. Τὸ ἐπιδιωκόμενο ἀποτέλεσμα ἦταν ἡ κατανόηση τοῦ καινούργιου μηνύματος ποὺ φέρει ὁ Παῦλος, χρησιμοποιώντας δημιουργικὰ τὴ γλῶσσα καὶ τὰ νοητικὰ σχήματα τῆς ἐποχῆς του, γιὰ τὴν ὑπερβαίνουσα κάθε γνωστὴ κοσμικὴ καὶ θρησκευτικὴ πραγματικότητα ἔννοια τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης, ποὺ κηρύζεται.

Ἡ ἐπόμενη εἰσήγηση μὲ θέμα «Kohanim ὡς Kohavim: Ἄγγελικὸ ιερατεῖο καὶ τὸ θέμα τῆς πτώσης στὰ Ἡσ 14, Ἰεζ 28, στὰ Α' καὶ Β' Ἐνώχ καὶ σὲ Χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης», λόγω ἀπουσίας τοῦ κ. Κωνσταντίνου Ζάρρα, Ἐπίκουρου Καθηγητῆ τοῦ ΕΚΠΑ, διαβάστηκε ἀπὸ τὸν κ. Χ. Ατματζίδη. Διεφάνη ὅτι τόσο σὲ Βιβλικὰ ἔδαφια, ὅσο καὶ (πιὸ πολύ) σὲ ἀποκαλυπτικὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ στὰ Χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, παρατηρεῖται ἡ σύνδεση τῶν ἄγγέλων-λειτουργῶν τοῦ Θεοῦ μὲ τὰ ἀστρα. Συχνά, τὸ ἄγγελικὸ ιερατεῖο ποὺ περιβάλλει τὸν Θεό στὸν οὐρανὸν ναό/ἀνάκτορό του παρομοιάζει μὲ τὶς συστάδες ἀστρων (τοὺς ἀστερισμούς) καὶ πιθανότατα μὲ τοὺς πλανῆτες ποὺ δορυφοροῦν τὸν ἥλιο στὸ ἡλιακό μας σύστημα. Εἶναι ἡ προοπτικὴ καὶ ἡ κατάκτηση τῆς ἄγγελοποίησης / ἀστροποίησης τοῦ δίκαιου καὶ σοφοῦ ποὺ γεννᾷ πολλὲς ἀπὸ τὶς ἀφηγήσεις σὲ ἀποκαλυπτικὰ καὶ μυστικὰ κείμενα. Ἐξε-

τάστηκαν τὰ Ἡσ 14 καὶ Ἰεζ 28 καὶ συνδέθηκαν μὲν ἄλλες ἀνάλογές του ἀρχαίου κόσμου. Ἐγιναν συνδέσεις μὲν σχετικὲς ἀφορμὲς στὰ Ἐνωχικὰ καὶ τὰ κείμενα τῶν Χειρογράφων τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης καὶ τέλος, ἐπιχειρήθηκε νὰ δοθεῖ ἔξήγηση τῆς πιθανῆς προέλευσης τοῦ θέματος τῆς πτώσης τῶν ἀγγέλων καὶ τὴν προβολή του σὲ συγκεκριμένα ἴστορικὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς.

Στὴν ἑπόμενη 3η Συνεδρίᾳ προήδρευσε ὁ π. Ἰωάννης Σκιαδαρέστης, Ἀναπληρωτὴς Καθηγητὴς τοῦ ΑΠΘ. Πρῶτος ὁ π. Ἰωάννης Καραβιδόπουλος, Ὁμοτίμος Καθηγητὴς τοῦ ΑΠΘ, εἰσηγήθηκε τὸ θέμα «Ἡ “Θρησκεία τῶν ἀγγέλων” τῶν Κολοσσῶν καὶ ἡ χριστολογία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου». Ἐπεσήμανε ὅτι κεντρικὸ σημεῖο τῆς αἵρετικῆς φιλοσοφίας ποὺ ἀντιμετωπίζεται στὴν πρὸς Κολοσσαῖς ἐπιστολὴ ἀποτελεῖ ἡ «Θρησκεία τῶν ἀγγέλων». Τὰ ἐπιμέρους θέματα ποὺ συνδέονται μὲν τῇ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, καὶ ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὰ 4 μέρη τῆς εἰσηγητῆς, εἶναι: 1. Ἡ γενικὴ τῶν ἀγγέλων στὴ φράση «Θρησκεία τῶν ἀγγέλων» εἶναι ἀντικειμενικὴ ἢ ὑποκειμενική; Υποστήριξε ὅτι εἶναι ἀντικειμενική. 2. Σχετίζεται ἡ θρησκεία αὐτῆς, ἡ θρησκεία τῶν ἀγγέλων, μὲ τὰ «στοιχεῖα τοῦ κόσμου»; Καὶ τί ἀκοιβῶς εἶναι αὐτά; 3. Τὸ θέμα κριτικῆς τοῦ κειμένου, ἐὰν μετὰ τὸ «ἄ» ἀκολουθεῖ ἡ ἀρνητη «μή» ἢ «οὔ» τῆς πλειοψηφίας τῶν χειρογράφων («ἄ μή ἐώρακεν») ἢ δὲν ἀκολουθεῖ ἡ ἀρνητη τῶν χειρογράφων, στὶς ὅποιες στηρίζονται οἱ κριτικὲς ἐκδόσεις τῆς Κ.Δ. («ἄ ἐώρακεν»). Κι ἐδῶ ὑποστήριξε τὴν α' ἀποψή. Καὶ 4. Ποιὰ εἶναι ἡ Χριστολογικὴ ἀπάντηση τοῦ Παύλου; Ἀνέπτυξε τὴν Χριστολογία τῆς πρὸς Κολοσσαῖς, κατὰ τὴν ὅποια ὁ Χριστὸς εἶναι Κύριος πάσης ἀρχῆς καὶ ἔξου-

σίας. Καὶ τὰ τέσσερα αὐτὰ ἐπιμέρους θέματα εἶναι ἀκανθώδη καὶ πολύπλευρα.

Στὴ συνέχεια ἡ κ. Ἀλεξάνδρα Παλάντζα, Λέκτορας τοῦ ΕΚΠΑ, ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Οἱ περὶ ἀγγέλων διηγήσεις στὸ βιβλίο τῆς Γενέσεως». Ή εἰσηγήτρια ἐστίασε ἀρχικῶς στὰ τρία πρῶτα κεφάλαια τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως, ἵδιαίτερα στοὺς στίχους Γεν 1:14-15· 2:1· 3:24 καὶ παρακολούθησε τὴν ἀνάπτυξη τῆς παλαιοδιαθηκαῖς πίστεως περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ λειτουργήματος τῶν ἀγγέλων. Ἐξετάστηκε ἐπίσης ἡ χρήση τοῦ ὄρου «Ἄγγελος τοῦ Κυρίου», ποὺ ἀπαντᾷ στὶς πατριαρχικὲς διηγήσεις καὶ δηλώνει τὴν ἴδια τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ, ὃ ὅποιος κατὰ τὸ χωρίο Ἔξ 33:20 δὲν ἐπιτρέπει στοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀντικρίσουν τὸ πρόσωπό του, ἀλλὰ μὲ τὴ μορφὴ τοῦ ἀγγέλου του κάνει αἰσθητὴ τὴν παρουσία του ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς φανερώνει τὸ θέλημά του. Στὶς διηγήσεις αὐτὲς ὁ Θεὸς παρουσιάζεται ὑπὸ τὴ μορφὴ ἀγγέλου στὰ ὄραματα τους: Γεν 16:7 κ.ἔξ. 22:11· 15 ἢ στὰ ἐνύπνιά τους: Γεν 12:7· 18:1 ἔξ. 26:24-25· 28:12· 37:5-11. Μέσω αὐτῶν τοὺς ὑπόσχεται γῆ, ἔναν ἀληρονόμο, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἔνδοξους ἀπογόνους. Τίς ἐπαγγελίες αὐτὲς ἐπικυρώνει ἀρχικῶς μὲ τὴ διαθήκη ποὺ συνάπτει μὲ τὸν Ἀβραὰμ καὶ ἀνανεώνει μὲ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ. Ὁ Θεὸς ὡς μοναδικὸς δημιουργός του ὑλικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου καθίσταται ὁ προσωπικὸς Θεὸς τῶν Πατριαρχῶν τοῦ Ἰσραήλ, διὰ τῶν ὅποιων θὰ εὐλογηθοῦν ὅλες οἱ φυλὲς τῆς γῆς (Γεν 12:3) καὶ θὰ ὑπηρετηθεῖ τὸ σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας.

Τελευταία εἰσηγήση γιὰ τὴν πρῶτη ἡμέρα ἦταν τοῦ κ. Σωτήριου Δεσπότη, Ἀναπληρωτὴ Καθηγητὴ τοῦ ΕΚΠΑ, μὲ θέμα «Μία ἐρμηνευτικὴ ἀπόπειρα τοῦ “ῶφθη

ἀγγέλοις» (Α΄ Τιμ 3:16). «Οπως ὁ Ἰδιος ὑποστήσε, στὸν πυρῆνα τῆς ἐπιστολῆς Α΄ πρὸς Τιμόθεον δεσπόζει ἡ ὑμνητικὴ ὄμοιογία «Ος ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι». Ο δρος «ἄγγελος» ἔχει ἐρμηνευθεῖ καὶ μὲ τὴν κλασικὴ ἔννοια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀγγελιαφόρου-ἀποστόλου. Προέβη σὲ ἐρμηνεία τοῦ ὅρου καὶ στὸ πλαίσιο τοῦ συντάγματος «ῶφθη + δοτική», ἀλλὰ καὶ συγχρονικὰ στὸ πλαίσιο ὀλόκληρης τῆς Ἐπιστολῆς καὶ τοῦ σώματος τῶν Ποιμαντικῶν. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἔξετάστηκε καὶ ἡ λειτουργία τῶν ἀγγέλων στὴ συγκεκριμένη τριλογία.

Ἄς σημειωθεῖ, βέβαια, ὅτι στὸ τέλος κάθε Συνεδρίας διεξαγόταν συζήτηση μὲ τὴν ὑποβολὴ ἐρωτημάτων ἀπὸ τοὺς συνέδρους καὶ συγκεντρωτικῶν ἀπαντήσεων ἀπὸ τοὺς εἰσηγητές. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἔδιας μέρας ἀπαντεῖς οἱ σύνεδροι μετέβησαν καὶ συμμετεῖχαν στὸν πανηγυρικὸ ἀρχιερατικὸ Ἑσπερινὸ στὸν πανηγυρίζοντα Ιερὸ Μητροπολιτικὸ Ναὸ Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν Σερρῶν, ὅπου ἔγινε κι ἡ ὑποδοχὴ τῆς ἰερῆς καὶ θαυματουργοῦ εἰκόνας τῆς Παναγίας Μαλεβῆς, προερχόμενη ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη Ιερὰ Μονὴ τῆς Ἀρκαδίας.

Ἡ δεύτερη ἡμέρα τοῦ Διεθνοῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου, Σάββατο 8 Νοεμβρίου, ξεκίνησε μὲ τὴ λατρευτικὴ συμμετοχὴ τῶν συνέδρων στὴν πανηγυρικὴ Θεία Λειτουργία στὸν Ι. Ναὸ Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν, προεξάρχοντος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτη Μαντινείας καὶ Κυνουρίας κ. Ἀλεξάνδρου. Κατόπιν συνεχίστηκε τὸ Συνέδριο, μὲ τὴν 4η Συνεδρία, προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἀθανάσιου Παπαρόγκη, Ἀναπληρωτῇ Καθηγητῇ τοῦ ΑΠΘ. Ἀρχικὸς εἰσηγητής ἦταν ὁ κ. Χρῆστος Οἰκονόμου, Καθηγητής τοῦ ΑΠΘ, ὁ ὅποιος ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Τὸ βιβλικὸ ὑπόβαθρο τῶν ἀγγέλων

κατὰ τὸν ἄγιο Νεόφυτο τὸν Ἐγκλειστό». Πρόκειται γιὰ ἔναν πολυγραφότατο Ἅγιο (1134-1220 μ.Χ.), ὁ ὅποιος συνέγραψε γύρω στὶς 4.500 χειρόγραφες σελίδες. Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἅγιος Νεόφυτος ὁ Ἐγκλειστος, γνώριζε ἀπὸ μνήμης ὀλόκληρη τὴ Γραφὴ καὶ ἀσχολήθηκε συστηματικὰ μὲ τὸ θέμα τῶν ἀγγέλων. «Οπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐρμηνευτικὰ καὶ λοιπὰ ἔργα τοῦ Ἅγιου, κατὰ τὴν πρόσφατη κριτικὴ ἔκδοση τῶν πέντε τόμων τῶν συγγραμμάτων του, βραβεύεται ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (Δεκέμβριος 2012), οἱ ἀναφορές του στοὺς ἀγγέλους ἔχουν βιβλικὸ ὑπόβαθρο, στηρίζονται δηλ. τόσο στὴν Παλαιὰ ὅσο καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη. Ἡ κατασκευὴ καὶ τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων, ἀναφέρονται στὸ ἔργο τοῦ Ἐγκλειστού «Περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν», ὅπως καὶ ἡ γλῶσσα τῶν ἀγγέλων ποὺ παρατέμπει στὴν Α΄ Κορ 13:1-8. Ἀκολούθως παρουσιάστηκε ὁ δόλος τῶν ἀγγέλων στὴ Θεία Οἰκονομία καὶ ὁ πρωταγωνιστικός τους ρόλος στὴ σύναξη τῶν ἐκλεκτῶν του Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ἐσχατολογία τῶν Συνοπτικῶν καὶ τοῦ Παύλου. Ἐπίσης τονίζει ὁ Ἐγκλειστος τὴν παρουσία τῶν ἀγγέλων στὴ γέννηση τοῦ Ἰησοῦ καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πειρασμῶν τοῦ Κυρίου στὴν ἔρημο. Οἱ ἀγγέλοι, κατὰ τὸν ἄγιο Νεόφυτο, συμμετέχουν στὴν οὐράνια δοξολογία τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τοὺς Ψαλμοὺς καὶ τὴν Ἀποκάλυψη, καθὼς ἐπίσης κατὰ τὴ Δευτέρᾳ Παρουσία γύρω ἀπὸ τὸν θρόνο τοῦ Κριτῆ, θὰ ἐτοιμάσουν τὰ ἀγγελικὰ τάγματα τὴν κρίση τῶν ἀνθρώπων. Τέλος, στὸ «Πεντηκονταέφαλό» του ὁ Ἅγιος ἀναφέρεται στὴ δημιουργία τῶν ἀγγέλων καὶ στὴν πτώση τῶν δαιμόνων, ἐνῶ κάνει σύγκριση τῶν μοναχῶν μὲ τοὺς ἀγγέλους. Στὶς Κατηχήσεις κάνει λόγο γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῶν ἀγγέλων στὴν ἀνάσταση

τοῦ Χριστοῦ καὶ στὴν Ἀνάληψή του στοὺς οὐρανούς.

Τὸ θέμα «Οἱ ἄγγελοι στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη» εἰσηγήθηκε ὁ Αἰδ. Πρωτ. π. Ἰωάννης Σκιαδαρέσης, Ἀναπληρωτής Καθηγητής τοῦ ΑΠΘ. Ἐξαρχῆς ἐπισήμανε ὅτι ἡ Ἀποκάλυψη εἶναι τὸ κατεξοχὴν βιβλίο τῆς Γραφῆς ὅπου ἡ παρουσία τῶν ἀγγέλων εἶναι πληθωρική. Ὁ πολὺς λόγος γιὰ ἀγγέλους, συνήθης στὴν Ἀποκαλυπτικὴ καὶ Κονιζόνεια Φιλολογίᾳ (καὶ ὅχι μόνο), ὁφεῖται νὰ κατανοθεῖ ἄλλοτε ὡς αὐτηρὴ κριτικὴ τοῦ Ἰωάννη ἐναντίον μιᾶς ύπερεκτίμησης τῶν ἀγγέλων ἐκ μέρους κοινοτήτων τῆς Δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κυρίως κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ πρώιμου Γνωστικισμοῦ, καὶ ἄλλοτε ὡς ἔκφραση τῆς παραδοσιακῆς, λίγο πολύ, βιβλικῆς διδασκαλίας περὶ ἀγγελικῶν πνευμάτων. Σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ ἔργου, κυρίως ἀπὸ διάθεση πολεμικῆς κατὰ τῶν Γνωστικῶν καὶ ἄλλων ἀποκλίσεων, ἡ διακονία τους ποικίλλει: ὡς μεσίτες τῆς Ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐρμηνευτές καὶ ἔνεγοι τοῦ ἀποροῦντος Ἰωάννη, ὡς ὑμνωδοὶ καὶ προσκυνητὲς τοῦ Θεοῦ-μέτοχοι τῆς ἀέναης λειτουργικῆς πρᾶξης τοῦ οὐρανοῦ καὶ κυρίως ὡς ἔκτελεστὲς τοῦ ἐσχατολογικοῦ θείου προγράμματος κ.λπ. Κύριος πάντως στόχος τοῦ Ἰωάννη μὲ τὴν πλουσιότατὴ ἀγγελολογία στὸ ἔργο του εἶναι νὰ δεῖξει ὅτι ὅ,τι λαμβάνει ἡ θὰ λάβει ἐν Χριστῷ χώρᾳ στὴν ἀνθρωπότητα εἶναι καὶ ἀπαίτηση τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ συμβολή τους στὴν ὄντως ὑψηλὴ Χριστολογία τῆς Ἀποκάλυψης εἶναι μεγάλη.

Ἀκολούθησε ἡ 5η Συνεδρία μὲ Πρόεδρο τὴν π. Αἰκατερίνη Τσαλαμπούνη, Ἐπίκουρη Καθηγήτρια τοῦ ΑΠΘ, καὶ μὲ τρεῖς εἰσηγητές. Ἀρχικά, ἡ καὶ Ζωὴ Τερλιμπάκου, Διδάκτωρ Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ, ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ἄγγελοφάνεις καὶ Λα-

τρεία στὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιο». Καθὼς ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς γράφει μὲ ἔναν ἴδιαίτερο φιλολογικὸ τρόπο τὸ εὐαγγέλιο του, σχεδιάζει τὶς διηγήσεις ἀνάλογα μὲ τὸ θεολογικὸ ἐνδιαφέρον τους. Τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τοὺς ἀγγέλους εἶναι προφανές, μιᾶς καὶ ἀρχίζει τὸ εὐαγγέλιο του μὲ μία σειρὰ ἐμφανίσεών τους. Ἀρχίζει μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ (Λκ 1:11.26), στὴν ἵδια συνάφεια ὑπάρχει ἡ ἀναγγελία τῆς Γέννησης τοῦ ἀγγέλου στοὺς βισκούνς καὶ ἡ δοξολογία τῶν ἀγγέλων στὴ Βηθλεέμ (2:9-13). Ἐπίσης στὰ γεγονότα τοῦ τέλους τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ ἀναφέρει τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἀγγέλου στὸν Ἰησοῦ (22:43) ποὺ προσεύχεται πρὸν τὴ σταύρωση, τὴν ἐμφάνιση τῶν ἀγγέλων στὶς γυναῖκες στὸν τάφο τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τὴν Ἀνάσταση (24:4) καὶ τὴν ἀνθρωπομορφικὴ ἀγγελοφάνεια τοῦ Ἰησοῦ στοὺς Ἐμμαούνς (24:28). Οἱ ἐμφανίσεις αὐτὲς στὴν καταγραφή τους συνοδεύονται ἀπὸ ἔνα ἔντονα λατρευτικὸ λεξιλόγιο, ὅπως ναός, θυσιαστήριο, εὐλογημένη, δοξολογία κ.λπ. Διαπιστώνεται ὅτι οἱ ἄγγελοφάνεις στὴν ΠΔ καὶ τὴν ΚΔ δείχνουν ὅτι οἱ ἄγγελοι μεταφέρουν τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο, ἀλλὰ σὲ κάποιες περιπτώσεις εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς στὸν κόσμο. Τέλος, παρατήρησε ὅτι ὁ Λουκᾶς ἐπιχειρεῖ στὸ εὐαγγέλιο του νὰ δώσει στὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ μία νέα κατεύθυνση, ἀποφορτισμένη ἀπὸ τὸ ἔντονο ιουδαϊκὸ περιβάλλον καὶ τὴ λατρεία τοῦ Ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ νὰ πληροφορήσει τοὺς ἀναγνῶστες του γιὰ μία νέα προσέγγιση τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἔχει ὡς κύριο χαρακτηριστικὸ τὴν ἀποδοχὴ τῆς πίστης τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀκολούθησε ἡ εἰσήγηση τοῦ π. Στέφανου Μιχαλοῦ, Λέκτορα στὸ Ἑλληνικὸ Βι-

βλικὸ Κολλέγιο, μὲ θέμα «Ἄγγελικὲς δυνάμεις καὶ ἀπολύτωση τῶν ἐθνῶν». Τόνισε ὅτι στὴν ΚΔ συναντᾶμε τὴν ἰδέα τῆς ἥπτας τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων ὡς τὴν καθοριστικὴν πράξην πρὸιν ἀπὸ τὴν ἔξαπλωση τοῦ Εὐαγγελίου στὰ ἔθνη. Στὸ βασικὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ ποὶα εἶναι ἡ σχέση μεταξὺ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων καὶ τὰ ἔθνη, ὁ εἰσηγητής εἶπε ὅτι οἱ ἄγγελοι ἀναφέρονται στὴν ΚΔ μεταξὺ ἄλλων καὶ μὲ τοὺς δύοντας «ἀρχές», «ἔξουσίες», «ἄρχων», «θεοί» (λ.χ. Mt 9:34· Ἰω 12:31· 16:11· Α΄ Κορ 8:5· Β΄ Κορ 2:6· 8· Ἐφ 2:2· 3:10· 6:12· Κολ 2:15), γεγονὸς ποὺ ἀποδίδει σὲ αὐτοὺς κάποια μιօρφή (πολιτικῆς) ἔξουσίας ἢ διακυβέρνησης. Σύμφωνα μὲ τὴν εὐρύτερη Ἰουδαικὴν παραδοσην, ὁ ρόλος τῶν ἀγγέλων σχετίζεται μὲ τὴ διακυβέρνηση τῶν ἐθνῶν, ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἔστησε τὰ δόρια τῶν ἐθνῶν «κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ» (Δευτ 32:8· βλ. ἐπίσης Δαν 10:13·20· Σειρ 17:17· Προμ 17:26 καὶ 1QM 10:12-16). Ἐξέτασε τὴν ἰουδαικὴν καὶ πρωτοχριστιανικὴν μαρτυρία γιὰ τὸν ρόλο τῶν ἀγγέλων στὴν διακυβέρνηση τῶν ἐθνῶν, καὶ τέλος ἐπιχείρησε νὰ ἀντλήσει συμπεράσματα γιὰ τὴ σημαντικότητα τῆς ἥπτας τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων στὴν ἔξαπλωση τοῦ Εὐαγγελίου στὰ ἔθνη.

Ἐπόμενη ἥταν ἡ εἰσήγηση τῆς κ. Ἐλένης Σουμάνη, Διδάκτορος Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ, ἡ ὁποία ὀνέπτυξε τὸ θέμα «Ἡ ἀγγελικὴ λειτουργία τοῦ Κουμπάν». Ἀνέφερε ὅτι ἡ «Ἄγγελικὴ Λειτουργία» ἡ οἵ «Ὑμνοὶ γιὰ τὴ θυσία τοῦ Σαββάτου» εἶναι ἔνα κείμενο τῆς κοινότητας τοῦ Κουμπάν ποὺ γράφτηκε γιὰ λειτουργικὴ χρήση. Πρόκειται γιὰ δεκατρεῖς ὑμνους, καθένας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ψαλλόταν στὴν προσφορὰ ὀλοκαυτωμάτων ποὺ γινόταν κάθε Σάββατο γιὰ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ ἔτους. Τὰ ἀποστάσματα ποὺ βρέθηκαν χρονολογοῦνται

ἀπὸ τὸ 75 π.Χ. ἕως τὸ 50 μ.Χ. Ἡ Ἀγγελικὴ Λειτουργία παρουσιάζει ἐνδιαφέρον γιατὶ περιγράφει τὴ λατρεία τοῦ Σαββάτου ποὺ γίνεται ἀπὸ τὸ ἀγγελικὸ ἱερατεῖο στὸν οὐρανὸν ναό. Ἡ παράσταση τῶν ἀγγέλων ὡς Ἱερέων δὲν ἀπαντᾷ στὴν Π.Δ., ἀλλὰ ἀναπτύσσεται κατὰ τὴ μεσοδιαθηκὴ περίοδο. Οἱ ὕμνοι διακηρύσσουν τὴν ἐγκαθίδρωση τῆς ἀγγελικῆς Ἱεροσύνης καὶ καθορίζουν τὴν Ἱεραρχία καὶ τὰ καθήκοντά της. Ἀναφέρουν τὸν αὗτον ποὺ ἀναπέμπουν τὰ ἀγγελικὰ ὄντα στὸν Θεό καὶ περιγράφουν τὴ δομὴ τοῦ οὐρανίου ναοῦ. Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα καὶ οἱ χαραγμένες παραστάσεις συνιστοῦν ἔχωριστὴ ἀγγελικὴ τάξη ποὺ μετέχει στὴ δοξολογία τοῦ Θεοῦ. Στὸ ἀντίτο τοῦ ναοῦ ὑπάρχουν ἄρματα τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ ποὺ μεταφέρουν τὴ θεϊκὴ δόξα. Τὰ Ἱεζ. κεφ. 1 καὶ 10 ἀποτέλεσαν τὴ βάση στὴ διαμόρφωση τῆς Ἀγγελικῆς Λειτουργίας. Κοινὰ στοιχεῖα ἐντοπίζονται καὶ μὲ τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, κυρίως μὲ τὰ κεφ. 4-5 ποὺ περιγράφουν τὴν οὐράνια λειτουργία, γεγονὸς ποὺ ὑποδηλώνει ὅτι τὰ δύο ἔργα χρησιμοποίησαν κοινὲς παραδόσεις.

Τὸ ἀπόγευμα ἔσκινησε μὲ τὴν 6η Συνεδρία, προεδρεύοντος τοῦ κ. Πέτρου Βασιλειάδη, Ὁμότιμου Καθηγητῆ τοῦ ΑΠΘ. Πρῶτος εἰσηγητής ἥταν ὁ κ. Daniel Mihoc, Λέκτορας ἀπὸ τὴ Ρουμανία, ὁ ὁποῖος παρουσίασε στὴν ἀγγλικὴ τὸ θέμα «“The Mighty Angel with a Little Book” (Rev 10)», [Οἱ ισχυρὸς ἄγγελος καὶ τὸ βιβλιδάριον (Ἀπ 10)]. Μὲ τὴν εἰσήγησή του προστάθησε νὰ προσφέρει ἔνα νέο σχολιασμὸ καὶ μία θεολογικὴ ἀξιολόγηση τῆς ὁρασῆς τοῦ Ἰωάννη στὸ κέφ. 10 τῆς Ἀποκάλυψης, ἐντός του πλαισίου ὅλου του Βιβλίου. Τὸν ἀπασχόλησαν καὶ ἔδωσε ἀπαντήσεις σὲ ἔρωτήματα ὅπως: Πῶς οἱ διερμηνεῖς (πα-

λαιοὶ καὶ νέοι) κατενόησαν τὸ ὄραμα ποὺ περιγράφεται στὸ Ἀποκ. 10; Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ «ἄλλος ἴσχυρὸς ἄγγελος καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ»; Ποιὰ περιγραφὴ τοῦ προτείνεται ἀπὸ τὸν ὄραματιστή; Ποιὲς εἶναι οἱ ἐνέργειές του καὶ τί σημαίνουν τὰ λόγια του μέσα στὰ πλαίσια τοῦ Βιβλίου τῆς Ἀποκάλυψης; Τέλος, μὲ ποιὸ τρόπο τὸ κείμενο στὸ κεφ. 10 τῆς Ἀποκάλυψης μιλάει σὲ μᾶς σήμερα;

Στὴ συνέχεια ἡ κ. Anna Marinova, Ἐπίκουρη Καθηγήτρια ἀπὸ τὴ Βουλγαρία, ἀνέπτυξε στὴ γερμανικὴ τὸ θέμα «Der Engel Jahve und der Hoherpriester Jeschua»: Deutung vom Dritten Kapitel des Sacharjabuches», [‘Ο ἄγγελος Κυρίου καὶ Ἰησοῦς ὁ ἀρχιερέας: Ἐρμηνεία τοῦ τρίτου κεφαλαίου τοῦ προφήτη Ζαχαρίᾳ]. Τὸ κεφ. 3 τοῦ Ζαχαρίᾳ εἶναι τὸ μόνο μέρος στὴν ΠΔ, ὅπου ὁ ἄγγελος Γιαχβὲ καὶ ὁ σατανᾶς ἐμφανίζονται ἀμοιβαίᾳ (στ. 1) καὶ ἀμφότεροι παρουσιάζονται ἐπίσης σὲ σχέση μὲ τὸν ἀρχιερέα Ἰησοῦ, σύγχρονο τοῦ προφήτη Ζαχαρίᾳ. Ἄν διαβάσει κανεὶς τὸ κείμενο αὐτοῦ του κεφαλαίου, μπορεῖ νὰ βρεῖ στὸν στίχο 8 τοῦ κεφαλαίου μία προφητικὴ λέξη, τὴν ὅποια διακρηνούσσει ὁ ἄγγελος τοῦ Κυρίου στὸν Ἰησοῦν. Αὐτὴ εἶναι μία λέξη γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ Βλαστοῦ (στ. 8), δρου ποὺ ὑποδηλώνει τὸν Μεσσία, ποὺ θὰ βλάσταινε ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ γενεαλογικοῦ δέντρου τοῦ Δαβίδ. Στὸν στίχο 9, ὁ ἀρχιερέας Ἰησοῦς παίρνει μία ὑπόσχεσι τι γιὰ τὸ λιθάρι μὲ τὰ ἔπτα μάτια, τὸ δόπιο εἶναι ἐπίσης χαραγμένη μία ἐπιγραφὴ. Αὐτὲς οἱ ἰδέες, αὐτὸς ὁ πλούτος ποὺ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ κεφ. 3, καθιστᾶ τὸ περιεχόμενο τοῦ παρόντος κεφαλαίου κάπως ἀσαφές, ἀλλὰ τὴν ἕδια στιγμὴ διαφαίνεται ἡ βιβλική-θεολογικὴ ἀξία. Τόνισε ὅτι θὰ πρέπει νὰ φέρουμε

μία πιὸ προσεκτικὴ ματιὰ γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε τὴ σημασία τοῦ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Σατανᾶ στὸ κείμενο. Παίζουν πολὺ σημαντικὸ δόλο, τόσο γιὰ τοὺς συγχρόνους τοῦ προφήτη Ζαχαρίᾳ, ὅπως καὶ γιὰ τοὺς διαδόχους του, ποὺ εἶναι ὅχι μόνο ἀφηγητὲς αὐτοῦ τοῦ κειμένου, ἀλλὰ ἔχουν γράψει αὐτὸ τὸ κείμενο καὶ ἔχουν προβεῖ σὲ τελικὴ ἀναθεώρησή του.

Ἡ ἐπόμενη εἰσήγηση ἔγινε ἀπὸ τὴν κα Μαρία Παζάρσκη, Διδάκτορα Θεολογίας τῆς ΑΠΘ, μὲ θέμα «Ο Σατανᾶς στὴν Παλαιὰ Διαθήκη». Ἐπισήμανε ὅτι τὴ φιγούρα τοῦ σατανᾶ συναντάμε στὸ βιβλίο τοῦ Ἰὼβ ὃς ἐνὸς ἐκ τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ ποὺ δρᾶ μόνο κατ’ ἐντολή του, ἐνῶ στὸ βιβλίο τῆς Σοφίας Σολομώντα ἐμφανίζεται ὡς αὐτόνομη δύναμη ποὺ εἰσάγει τὸ κακὸ μέσα στὸν κόσμο. Μὲ βάση τὶς σχετικὲς ἀναφορὲς τῶν βιβλίων τῆς ΠΔ διαπίστωσε τὴν ἐξέλιξη μέσα στὸν ίονδαϊσμὸ ὃς πρὸς τὸ τί εἶναι ὁ σατανᾶς κι ἀπὸ πότε αὐτὸς ἀρχίζει νὰ συνδέεται μὲ τὸ κακό. Φάνηκε ὅτι ἡ λέξη σατανᾶς δεν ἀποδίδει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐκεῖνο ποὺ ἀργότερα ἐμφανίζεται νὰ παριστάνει στὸν ίονδαϊσμό, δηλαδὴ τὸν ἀντίθεο, τὸν κατήγορο τοῦ Θεοῦ, οὕτε ὑπάρχει ἐξαρχῆς σύνδεση τοῦ σατανᾶ μὲ τὸ κακό. Ἡ φιγούρα τοῦ σατανᾶ μὲ αὐτὴ τὴν ἴδιοτητα ἐμφανίζεται μεταγενέστερα, ὅταν ἐντονα ἀναπτύσσεται στοὺς κόλπους τοῦ ίονδαϊσμοῦ ἡ ἀγγελολογία-δαιμονολογία. Ἡ ἀντίληψη γιὰ τὸν Θεό καὶ τὴ δικαιοσύνη του ποὺ ὑπάρχει κατὰ τὴν περίοδο μετὰ τὴν αἰχμαλωσία, ἡ ἐξέλιξη στὸν προβληματισμὸ γύρω ἀπὸ τὸ κακὸ καθ’ ὅλη τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς περιόδου ὅπως καὶ οἱ ἐπιρροὲς ἀπὸ τὴν περισικὴ θρησκεία ἀποτελοῦν σημεῖα ποὺ ἀπασχόλησαν τὴν εἰσήγηση. Θεωρεῖ ὅτι συνέβαλαν ὥστε στὴ σκέψη τοῦ Ἐβραίου ὁ σατανᾶς βαθμαῖα νὰ γίνει ἡ

αὐτόνομη δύναμη ποὺ στέκεται ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀποκλειστικὰ εὐθύνεται γιὰ τὴν ὑπαρξὴν τοῦ κακοῦ μέσα στὸν κόσμο καὶ τὸν θάνατο τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας ἡμέρας ἔκεινησε ἡ 7η Συνεδρία μὲν Πρόεδρο τὸν κ. Χαράλαμπο Ατματζίδη, Ἐπίκουρο Καθηγητὴ τοῦ ΑΠΘ. Πρῶτος μίλησε ὁ κ. Μόσχος Γκουτζιούδης, Ἐπίκουρος Καθηγητὴς τοῦ ΑΠΘ, μὲ θέμα «Οἱ περὶ Μελχισεδὲκ ὡς ἄγγέλου ἀντιλήψεις καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ κατανόηση τοῦ Ἐβρ 7:3». Ἐπιχείρησε μέσω τῆς διακειμενικῆς ἀνάλυσης νὰ παρουσιάσει τὴν αἰνιγματικὴν προσωπικότητα τοῦ Μελχισεδὲκ καὶ εἰδικότερα τῆς ἴδιατερης χρήσης του στὸ Ἐβρ 7:3. Στὸ συγκεκριμένο χωρίο φαίνεται ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ἰστορικὸς πρόσωπο, ἀλλὰ ἀγγελικὸς ὄν. Τὴν ἀντίληψην αὐτὴ βρίσκει ὡς εἰσηγητὴς κυρίως στὰ χειρόγραφα τοῦ Κουμράν, τὰ ὅποια χρονικὰ προηγούνται τῆς συγγραφῆς τῆς πρὸς Ἐβραίους. Συμπερασματικὰ ὑποστήριξε ὅτι ὁ μυστηριώδης Μελχισεδὲκ στὰ κείμενα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τῆς ἐποχῆς τῆς ΚΔ δὲν παρουσιάζεται μόνο ὡς βασιλιάς-ἱερέας τῆς Σαλήμ, ἀλλὰ διατηρεῖται σὲ αὐτὰ καὶ μία δεύτερη παράδοση ποὺ τὸν θέλει οὐράνιο ἢ εἰδικότερα ἀγγελικὸν ὄν, καὶ μάλιστα μὲ λυτρωτικὸν ρόλο. Ἡ δεύτερη αὐτὴ παράδοση ἀπηχεῖται στὸ συγκεκριμένο χωρίο τῆς πρὸς Ἐβραίους, ἐνῷ ἡ πρώτη μαρτυρεῖται στοὺς δύο πρώτους στίχους τοῦ κεφ. 7. Ὁ ἄγνωστος συγγραφέας τῆς πρὸς Ἐβραίους ἀξιοποιεῖ στοιχεῖα καὶ τῶν δύο αὐτῶν παραδόσεων προκειμένου νὰ ἀποδώσει στὸν Χριστὸν μία ἐντελῶς διαφορετικὴ ἱερατικὴ ἴδιότητα.

Ἀκολούθησε ἡ εἰσήγηση τῆς κ. Μυρτῶς Θεοχάρους, Λέκτορος τοῦ Ἑλληνικοῦ Βιβλικοῦ Κολλεγίου, μὲ θέμα «“Καὶ ἐνίσχυσεν μετὰ ἀγγέλου”: Ὡσηὲ 12:5 καὶ ἡ παρά-

δοση τῆς πάλης τοῦ Ἰακώβ». Ἡ εἰσήγητρια ἔξετασε τὴν ἐρμηνεία ποὺ δίνεται στὴν περίφημη ἰστορία τῆς πάλης τοῦ Ἰακώβ στὸ πέρασμα τοῦ Ἱαβόκ στὸ κεφ. 32 τοῦ Βιβλίου τῆς Γένεσης ἀπὸ τὸν προφήτη Ὡσηέ, στὸ ἑβραϊκὸν ἀλλὰ καὶ στὸ κείμενο τῶν Ἐβδομήκοντα, λαμβάνοντας ὑπ’ ὄψη τὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῆς πρόσληψης τῆς ἰστορίας στὴν περίοδο τοῦ Δευτέρου Ναοῦ. Ἐχοντας ἡ ἴδια μεγάλη ἐξειδίκευση στὴ λεξικολογικὴ ἐξάρτηση καὶ διακειμενικὴ ἀναφορὰ τῶν Ἐβδομήκοντα, καὶ μὲ γερά ἐρμηνευτικὰ πατήματα, παρατήρησε ὅτι οἱ Ο’ δανείζονται διακειμενικά, ὑπάρχει ἐδῶ ἐναλλαγὴ ἀνάμεσα σὲ ἄνδρα καὶ ἀγγελο, μὲ τάση νὰ προστατευθεῖ ἡ ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ. Τὸ βιβλίο τῆς Γένεσης δὲν διευκρινίζει ἀν ὑπερίσχυσε, ἀν νίκησε ὁ Ἰακώβ. Μὲ τοὺς Ο’ διμως ἀρχίζει νὰ ἀπηχοῦνται θετικὲς ἴδεες γιὰ τὸν Ἰακώβ. Τέλος, μετὰ ἀπὸ μία καταπληκτικὴ γλωσσικὴ καὶ συντακτικὴ ἀνάλυση διαπίστωσε ὅτι στὴ συνάφεια αὐτὴ κινούμαστε πάνω στὰ σύνορα, πάνω στὸ μεταίχμιο.

Τελευταία εἰσήγηση γιὰ τὴ δεύτερη ἡμέρα ἦταν εἰσήγηση τοῦ κ. Darko Krstic, Διδάκτορα Θεολογίας ἀπὸ τὴ Σερβία, ὁ δοποῖος ἀνέπτυξε τὸ θέμα «‘Ο Ἀπόστολος Παῦλος ὡς ἀποκαλυπτικὸς ἀγγελος ἐξηγητής (angelus interpres) στὴν πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολή». Εκείνησε ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἔνα ἀπὸ τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς ἀποκαλυπτικῆς γραμματείας εἶναι ἡ παρουσία τοῦ λεγομένου ἀγγέλου ἐξηγητῆ, ὁ δοποῖος στὶς ἐκλεκτὲς προσωπικότητες διερμηνεύει τὰ ἐπουρανία μυστήρια ἢ ὁράματα. Αὐτὸς ὁ ἀγγελος ἐρμηνεύει τὰ μελλοντικὰ θεία μυστήρια, ποὺ κανονικὰ εἶναι ἀκατανόητα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐρμηνευτικὸν κύρος αὐτοῦ του ἐπουρανίου ὅντος εἶναι ἀπόλυτο καὶ ἀπαράμιλλο σὲ σχέση μὲ

όπου αδήπτοτε άνθρωπινη αύθεντία. Στήν παιάλεια ἐπιστολὴ πρὸς Γαλάτας ὑπάρχουν ἀρκετὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς ὀδηγοῦν στὸ εὐλόγῳ συμπέρασμα ὅτι ἡ βιβλικὴ ἀποκαλυπτικὴ ἦταν τὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὄποιο ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν ἐρμήνευσε τὴν ἴερα πατοστολή του στοὺς Ἐθνικοὺς χριστιανοὺς τῆς Γαλατίας. Ἡ διαιρεση τῆς ἱστορίας σὲ δύο αἰῶνες, ἡ θεία ἀποκάλυψη στὸν Ἀπόστολο, ἡ ἔνταξη τῶν ἔθνῶν στὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰσραὴλ, εἶναι μερικὰ μόνο σημεῖα τῆς ἐπιστολῆς ποὺ φιένται στὴ βιβλικὴ ἀποκαλυπτική. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, στὸ ἀποκαλυπτικὸ πλαίσιο τῆς ἐπιστολῆς, διαδραματίζει τὸν ρόλο τοῦ ἀγγέλου ἐξηγητῆ, δηλαδὴ τοῦ ἀπολύτου ἐξηγητῆ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Θεοῦ. Συμπέρασματικά, ἡ χρήση τῆς βιβλικῆς ἀποκαλυπτικῆς εἶναι ὁ ἀποτελεσματικότερος τρόπος γιὰ νὰ ἐδραιώσει ὁ Παῦλος τὸ ἐρμηνευτικό του κῦρος, παρουσιάζομενος ὡς ἀποκαλυπτικὸς ἀγγελος ἐξηγητής, σὲ σύγκριση μὲ τοὺς ἀντιτάλους του στὶς γαλατικὲς ἐκκλησίες. Ἡ τρίτη καὶ τελευταία ἡμέρα τοῦ Διεθνοῦς ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου, Κυριακὴ 9 Νοεμβρίου, ξεκίνησε πάλι μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν συνέδρων στὴ Θεία Λειτουργία στὸν ἰστορικὸ Τερὸ Ναὸ τῶν Ἅγιων Θεοδώρων Σερρῶν. Κατόπιν συνέχιστηκε τὸ Συνέδριο, μὲ τὴν 8ῃ Συνεδρία, προεδρεύοντος τοῦ Χρήστου Οἰκονόμου, Καθηγητῆς τοῦ ΑΠΘ. Ἀρχικὴ εἰσηγήτρια ἦταν ἡ κα Εὐανθία Ἀδαμπέζιλογλου, Διδάκτωρ Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ, ποὺ παρουσίασε τὸ θέμα «“Καὶ ἔταξεν τὰ χερουβῖμ καὶ τὴν φλογίνην ωμφαῖαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὄδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς”: Γεν 3:24γ. Παλαιὲς καὶ σύγχρονες ἀπόψεις τῶν γνωστικῶν γιὰ τὴν μεγάλη μητέρα». Ξεκίνησε ἀπὸ τὶς σύγχρονες ἀκραῖες προκλήσεις τῆς φεμινιστικῆς θεολογίας, τὴ σο-

φιολογικὴ ἔρευνα ποὺ προτείνουν τὴν ἀπαίτηση γιὰ τὴ χειροτονία τῶν γυναικῶν, τὴν προβολὴ τοῦ ἀνδρόγυνου ἀνθρώπου καὶ τὴν αὐστηρὴ κατηγορία πρὸς τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ γιὰ πατριαρχία, ποὺ ὀδήγησαν τὴν ἔρευνά της σὲ παλιὲς καὶ σύγχρονες ἀπόψεις τῶν Γνωστικῶν γιὰ τὴ Μεγάλη Μητέρα. Ἡ βιβλικὴ δημιουργία Γεν. 1-3 εἶναι μία θεολογικὴ ἀντιμετώπιση τῶν θεοτήτων αὐτῶν καὶ προσφέρει ἀρχές μὲ διαχρονικὴ ἴσχυ. Ὡστόσο ὅμως τὸ κίνημα τοῦ Γνωστικισμοῦ ποὺ ἀπὸ πάντα προκαλοῦσε τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, χρησιμοποίησε τὴ μυθολογία τῆς Μεγάλης Μητέρας σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ φιλοσοφία καὶ τὴ μαγεία γιὰ νὰ παραποτήσει τὴ βιβλικὴ δημιουργία. Σὲ αὐτὸ ἐπιστράτευσε ἔνα σύστημα ἀγγελικῶν καὶ δαιμονικῶν δυνάμεων στὴ θεολογία, τὴν ἀνθρωπολογία, τὴν κοσμολογία καὶ τὴν ἐσχατολογία του. Ἀναφέρθηκε στὶς γενικὲς ἀρχές τοῦ πολύπλοκου συστήματος τοῦ Γνωστικισμοῦ, ποὺ ὁ Θεὸς εἶναι μονάδα, εἶναι ἀρσενονθηλυκός, πατέρας καὶ μητέρα: ἀκόμη στὴ Μεγάλη Μητέρα, ποὺ περιέχει μέσα της ὅλα τὰ ὄντα, πνευματικὰ καὶ ὑλικὰ ποὺ μόνο νὰ ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμία τῆς ἔρχονται στὴν ὑπαρξη· στὴ φιλοσοφία καὶ ἀνθρωπολογίᾳ τῶν ἑλληνιστῶν πιστῶν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας καὶ τέλος στὴν ἰστορία τοῦ Σίμωνα Μάγου ποὺ ἀναφέρεται ὡς ἡ ἀρχὴ τοῦ Γνωστικισμοῦ, Πράξ 8:4-25. Συμπέρασματικά, τόνισε ὅτι τὸ κεκρυμμένο μυστήριο ποὺ φυλάσσουν πολὺ καὶ τὰ Χερουβῖμ ἀποκαλύπτεται στὸν Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ, ὡς δένδρο τῆς ζωῆς καὶ παραμένει ἀπρόσιτο στοὺς ἀρχοντες τοῦ κόσμου τοῦ αἰῶνος τούτου, τῶν καταργουμένων, Α' Κορ 2:6-8. Ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἰστορία καὶ ὅχι μυθολογία ποὺ καλεῖ τὸν βιολογικὸ παλαιὸ ἄνθρωπο σὲ κένωση.

Άκολούθησε ό κ. Θωμάς Ίωαννίδης, Έπικουρος Καθηγητής του ΕΚΠΑ, ό διποιος είσηγηθηκε τὸ θέμα «“Οὐχὶ πάντες εἰσὶν λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;”»: Ἐβρ 1:14». Τὸ ἔργο τῶν ἀγγέλων γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου». Έπισήμανε τὴ βασικὴ θέση τοῦ συγγραφέα τῆς πρὸς Ἐβραίους ἐπιστολῆς ὅτι οἱ ἄγγελοι διακονοῦν τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων (πρβλ. Ψλ 90:11). Οἱ ἄγγελοι πραγματοποιοῦν τριπλὸ ἔργο: (α) Δοξολογοῦν τὸν Θεό, (β) διακονοῦν τὰ μυστήρια τῆς θείας Οἰκονομίας, καὶ (γ) τὸ ἔργο του ἀφορᾶ στὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Στὸ τελευταῖο ἐπικεντρώθηκε εἰδικῶς, ἀξιοποιώντας ὅχι μόνο τὴν ἀρχαία χριστιανικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία, ἀλλὰ καὶ τὴ νεότερη καὶ σύγχρονη ἐρμηνευτικὴ ἔρευνα. Ὁποιαδήποτε κι ἂν εἴναι ἡ φύση καὶ ἡ διάρθρωση τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῶν ἀγγέλων ποὺ περιβάλλουν τὸν Θεό καὶ ἐκτελοῦν τὰ σχέδιά του, ὁ πνευματικὸς αὐτὸς κόσμος ἐνσωματώνεται στὴν Οἰκονομία τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἀναδημουργίας. Οἱ ἄγγελοι κατὰ τὴ βιβλικὴ θεμελίωση καὶ τὴ μαρτυρίᾳ τῶν πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων εἴναι λειτουργικὰ πνεύματα τοῦ σχεδίου τῆς θείας Οἰκονομίας, «ἀποστελλόμενα εἰς διακονίαν» τοῦ Θεοῦ πρὸς σωτηρία τοῦ ἀνθρώπουν γένους.

Άκολούθησε ἡ εἰσήγηση τῆς κ. Ἰωνάς Τιρικανίδου, Διδάκτορος Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ, μὲ θέμα «Οἱ ἄγγελοι στὴ νεοελληνικὴ ποίηση καὶ στὴ ζωγραφικὴ (έλληνικὴ καὶ ἔνην)». Μὲ πολλὴ πρωτοτυπία καὶ μὲ τὴ συνδομὴ τοῦ PowerPoint ἐπιχείρησε νὰ παρουσιάσει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὅποιο οἱ νεοέλληνες ποιητὲς καὶ ζωγράφοι παρουσιάζουν τοὺς ἀγγέλους μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα

τους. Χρησιμοποιοῦν οἱ μὲν πρῶτοι τὸν λόγο, ἐνῶ οἱ δεύτεροι τὶς διάφορες τεχνοτροπίες, συνδυάζοντας ἀμφότεροι τὸ βιβλικὸ κείμενο καὶ παράλληλα τὴ λαϊκὴ παράδοση. «Ολα αὐτὰ παρουσιάστηκαν καὶ μὲ πλούσιο ἐποπτικὸ ὑλικό.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς τελευταίας ἡμέρας ξεκίνησε ἡ 9η Συνεδρία μὲ Πρόεδρο τὸν κ. Θωμᾶ Ίωαννίδη, Έπικουρο Καθηγητὴ τοῦ ΕΚΠΑ. Πρῶτος εἰσηγητὴς ἦταν ὁ π. Jack Khalil, Ἀναπληρωτὴς Καθηγητὴς ἀπὸ τὴ Συρία, δὲ διποιος ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ἄγγελος Σατανᾶ»: Β' Κορ 12:7. Ἐπισήμανε ὅτι πολλὲς μελέτες πραγματεύτηκαν τὸ ἐπίμαχο χωρίο Β' Κορ 12:7 καὶ πολλὲς ἀπαντήσεις ἔχουν δοθεῖ στὰ διάφορα ἐρμηνευτικὰ προβλήματα ποὺ παρουσιάζει. Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἐρμηνευτές μέχρι σήμερα ἔχουν προταθεῖ ποικίλες «ἀσθένειες», ὥστε νὰ ἀποσαφηνισθεῖ τί ἡ ποιὸν ἀφορᾶ ἡ ἐκφραστὴ «Ἄγγελος Σατανᾶ». Οἱ σύγχρονοι ἐρμηνευτές συνδέουν τὴν «ἀσθένεια» κυρίως μὲ τὸ πρόβλημα ὅρασης τοῦ ἀποστόλου, καθὼς τὴ συσχετίζουν μὲ τὸ Γαλ 4:15. Ἐπιπροσθέτως, ὑπάρχει καὶ ὁ ἴσχυρισμὸς ὅτι πρόκειται περὶ σαρκιῶν πειρασμῶν ποὺ ὑποτίθεται ταλαιπωροῦσαν τὸν ἀπ. Παῦλο. Ὁ ἕδιος προσπάθησε νὰ δεῖξει τὴν ἔλλειψη ἀγιογραφικοῦ ἐρείσματος στὶς περισσότερες ἐρμηνεῖες ποὺ ἐντοπίζουν τὴ φράση «ἐδόθη μοι σκόλιψ τῇ σαρκὶ, ἄγγελος σατανᾶ, ἵνα μὲ κολαφίζῃ» στὴν ὑγεία τοῦ ἀπ. Παύλου ἡ στὴν ψυχολογία του. Τέτοιες καὶ παρόμοιες ἐρμηνεῖες ἀντιμετωπίζουν σοβαρὰ ἀνεπίλυτα προβλήματα στὴ συνάφεια τοῦ Β' Κορ 12:7 καὶ σὲ ὀλόκληρη τὴν Β' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή. Ἡ δική του ἐρμηνευτικὴ πρόταση ἀν καὶ ὅχι καινοφανής, καθὼς προτάθηκε παλαιόθεν καὶ ἀπαντᾶ στοὺς πατέρες καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς, καὶ σὲ σύγχρο-

νους έρμηνευτές, ἔγκειται στὸ ὅτι πρόκειται συγκεκριμένα γιὰ τὶς ἀποστολικὲς δοκιμασίες καὶ τοὺς κόπους, μάλιστα καὶ τὶς παρενοχλήσεις τῶν ψευδοαποστόλων, δηλαδὴ τῶν διακόνων τοῦ Σατανᾶ. Ἡ πρωτοτύπια τῆς παρούσης μελέτης συνίσταται στὰ σημεῖα τῆς ἐπιχειρηματολογίας του καὶ στὴν ἀνάλυση τῶν διαφόρων γνωστῶν ἔρμηνειῶν.

Ἀκολούθησε ἡ εἰσήγηση τῆς κ. Yanka Dragominova, Λέκτορα ἀπὸ τὴν Βουλγαρία, μὲ θέμα «The Angel of the Lord and Balaam», [«Ο ἄγγελος τοῦ Κυρίου καὶ ὁ Βαλαάμ】]. Τὸ ἀντικείμενο τῆς εἰσήγησης αὐτῆς ἦταν ἡ ἐμφάνιση τοῦ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου στὸν Βαλαάμ, σύμφωνα μὲ τὸ Ἀριθ 22:22-35. Πρόκειται γιὰ μία ἀπὸ τὶς ἀφηγήσεις τῆς ΠΔ, στὴν ὥποια εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνει σαφῆς διάκριση μεταξὺ τοῦ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Γιαχβέ. Ἡ παρεμβολὴ τῆς ἰστορίας τοῦ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου καὶ τῆς ὄνου στὴν «περικοπή τοῦ Βαλαάμ» διευκρινίζεται. Διεφάνη ἡ δυσκολία τοῦ κειμένου γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς μορφῆς τοῦ Ἅγγέλου τοῦ Κυρίου. Τέλος, ἀνέφερε τὶς διαφορετικὲς ἀπόψεις σχετικὰ μὲ τὴ φύση καὶ τὸν ρόλο τοῦ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου σὲ αὐτὴ τὴν ἀφήγηση ποὺ ἔχουν ὑποστηριχθεῖ.

Στὴ συνέχεια ὁ κ. Πορφύριος Νταλιάνης, Διδάκτωρ Θεολογίας τὸ ΕΚΠΑ, ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ἄρτος Ἅγγέλων». Εἰδικότερα, ἔξέτασε τὴ φράση «ἄρτος Ἅγγέλων» (Ψλ 77:25 'Ο') ὑπὸ τὸ πρᾶσμα τῆς ἰστορίας τῆς παραδόσης στὸ κείμενο τῶν Ο' καὶ τῆς ἰστορίας τῆς ἔρμηνείας. Ἡ φράση αὐτὴ παρουσιάζει ἴδιαίτερο ἐνδιαφέρον, καθὼς εἶναι ἄπαξ λεγόμενο στὴ μετάφραση τῶν Ο', τὸ ὄποιο μεταφράζει τὴν ἔξισου αἰνιγματικὴ φράση «lehem abirim» τοῦ Μασοριτικοῦ Κειμένου. Ἡ ἐπιλογὴ τῶν συγκε-

κοιμένων λέξεων γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ νοήματος ἐγείρει πολλὰ ἐρωτηματικά. Οἱ μέχρι σήμερα ἔξηγήσεις συνήθως στηρίζονται στὴν ἀντίληψη μιᾶς τυποποιημένης μεταφραστικῆς τεχνικῆς, ἡ ὅποια ὅμως δὲν εἶναι ἀπολύτως πειστική, καθὼς δὲν συνδέει μὲ οὐσιαστικὸ τρόπο τὴ σχεδὸν παράλληλη φράση ποὺ ἀπαντᾷ στὸν στίχο 16:20 τῆς Σοφίας Σολομῶντος, ὅπως ἐπίστης δὲν ἔξηγει τὴν αἵτια τῆς παραλλαγῆς τῆς φράσης. Ἡ λύση ποὺ προτείνεται προσπαθεῖ νὰ ἐντοπίσει τὴ πρόθεση τῶν μεταφραστῶν στὶς νέες διαμορφωμένες ἰστορικὲς συνθῆκες τῆς ἐποχῆς τῆς μετάφρασης. Ἡ ἐπιλεκτικὴ ἰστορία τῆς πρόσληψης-ἔρμηνείας χρησιμοποιεῖται ἐνδεικτικὰ γιὰ νὰ φωτίσει τὸν παρόμοιο τρόπο θεολογικῆς κατανόησης, ποὺ ἀκολουθεῖται ἀπὸ παλαιοὺς καὶ νεότερους μελετητές, καὶ ὁ ὄποιος παραθεωρεῖ κάποια σημαντικὰ στοιχεῖα ποὺ μποροῦν πιθανῶς νὰ φωτίσουν βαθύτερα πτυχὲς τῆς κατανόησης τοῦ κειμένου.

Στὴν τελευταία καὶ 10η Συνεδρία προήδρευσε ὁ κ. Ιωάννης Καραβιδόπουλος, Όμότιμος Καθηγητὴς τοῦ ΑΠΘ, περιλαμβάνοντα δύο εἰσηγήσεις. Ἡ πρώτη εἶχε τὸ θέμα «“Who makes His angels spirits”: Hebr 1:7 - Ps 103:4» [«Ο ποιῶν τοὺς Ἅγγελούς αὐτοῦ πνεύματα»: Ἐβρ 1:7 - Ψλ 103:4], ἀλλὰ λόγῳ ἀπουσίας τοῦ π. Stelian Tofana, ἀνεγνώσθη τὸ κείμενό του ἀπὸ τὸν κ. Χ. Ἀτματζίδη. Προσπάθησε νὰ δεῖ τὰ κείμενα ἀπὸ μία χριστολογικὴ ἄποψη. Ἡ εἰσήγηση διαρθρώθηκε στὰ ἔξις δύο μέρη: (α) Προκαταρκτικὰ ἔξέτασε τὴ μεσσιανικὴ ἔρμηνεία τοῦ Ψλ 103, τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μὲ τὸ Ἐβρ 1:7, τὴν διασάφηση τοῦ ὄρου Ἅγγελοι ὡς «πνευμάτων» καὶ «φλόγας τῆς φωτιᾶς», καὶ τὴν περοχὴ τοῦ Ἰησοῦ ὃς Ἐκείνου ποὺ κάθεται στὰ

δεξιά τοῦ Θεοῦ Πατέρα. (β) Στὰ συμπεράσματα τόνισε τὴ μεσσιανικὴ ἐρμηνεία τοῦ Ψλ 103, ἐνὸς γνωστοῦ Ψαλμοῦ στοὺς Ἰουδαίους καὶ πρώιμους χριστιανοὺς προσκυνητές, τὸν ὅποιο τραγούδησαν τόσο στὶς συναγωγὲς ὅσο καὶ στὶς ἐκκλησίες. Σὲ αὐτὸν ὑπογραμμίζεται ἡ ὑποταγμένη πολιτεία τῶν ἀγγέλων. Εἶναι σὰν τοὺς πνεύματα καὶ τὶς ἀστραπές, ποὺ ἀποτελοῦν μέρος τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπακούουν ἐντελῶς στὸ θέλημά του. Ἡ σύγκριση μεταξὺ τοῦ Υἱοῦ του καὶ τῶν ἀγγέλων εἶναι μία περαιτέρω ἔξήγηση τῶν τεσσάρων πρώτων στίχων τοῦ κεφ. 1, ὅπου λέγεται ὅτι ὁ Θεὸς ὅρισε τὸν Υἱὸν «*ἄληρονόμο τῶν πάντων*, καὶ μέσι φαντασίας ἔκανε τὸν κόσμο» (Ἐβρ 1:2). Ὡς ἐκ τούτου, ὁ Υἱὸς δημιουργεῖ ὄλοκληρο τὸ Σύμπαν καὶ εἶναι ὁ δημιουργὸς τῶν ἀγγέλων. Οἱ ἄγγελοι ποὺ δημιουργοῦνται, πρέπει νὰ ὑπηρετοῦν τὸν Υἱὸν καὶ «*έκείνους*» ποὺ θὰ ἀληρονομήσουν τὴ σωτηρία. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ ἀπόστασμα ἀπὸ τὸν Ψλ 103 ἐνισχύει τὴ διδασκαλία τοῦ συγγραφέα σχετικὰ μὲ τὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ.

Ἀκολούθησε ἡ τελευταία εἰσήγηση τοῦ Συνεδρίου ἀπὸ τὸν κ. Παναγιώτη Σκαλτόη, Ἀναπληρωτὴ Καθηγητὴ τοῦ ΑΠΘ, ὁ ὅποιος παρουσίασε τὸ θέμα «*Ἡ ἀγγελολογία τῆς Θείας Λειτουργίας*». Ἐπισήμανε καὶ παρουσίασε τὶς βασικὲς ἀναφορὲς τῶν Λειτουργιῶν τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ ἀγίου Βασιλείου περὶ ἀγγέλων, καθὼς καὶ τὸ βιβλικὸ ὑπόβαθρό τους. Ὁ εἰσηγητής, μὲ τρόπο ἐποπτικό, ἐπικεντρώθηκε στὴν ἀγγελολογία τῆς Θείας Λειτουργίας: *Ἡ μνημόνευση τῶν ἀγγέλων στὴν Προσκομιδὴ*, ἡ ἔννοια τῆς συλλειτουργίας τῶν ἀγγέλων μὲ τοὺς Ἱερεῖς (εὐχὴ τῆς μικρῆς εἰσόδου), ἡ κοινὴ χροοστασία ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων (τρισάγιος ὕμνος), ὁ τῶν πι-

στῶν μυστικὸς εἰκονισμὸς τῶν ἀγγέλων, τῶν Χερούβιμ (χερούβικὸς ὕμνος), ὁ ἐπινίκιος ὕμνος (ἀναφορὰ στὶς θεοφάνειες τῆς ΠΔ μὲ μυριάδες καὶ χιλιάδες ἀγγέλων), τὰ πολυόμματα καὶ ἔξαπτέρυγα Σεραφίμ, ἡ οὐράνια λειτουργία τῶν ἀγγέλων καὶ ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτῆρας τῆς παρουσίας τῶν ἀγγέλων μέσα στὴ Λειτουργία. Συμπερασματικά, ἐντὸς τῆς Λειτουργίας οἱ δύο κόσμοι, ὁ ἀγγελικὸς καὶ ὁ ἀνθρώπινος, ἐνώνονται καὶ μὲ τὴν ὑπάρχουσα ἀγγελομάμηση ἀναδεικνύει τὸ νῦν καὶ τὴν προπικὴν πρὸς τὰ ἔσχατα.

Μετὰ τὴν τελευταία εἰσήγηση ἀκολούθησε ἡ καταληκτήρια Συνεδρία μὲ τὴν ἀνάγνωση τῶν πορισμάτων καὶ τὸ κλείσιμο τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου. Τὸν λόγο ἔλαβε ἀρχικὰ ὁ κ. Μιλιάδης Κωνσταντίνου, Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Έταιρείας Βιβλικῶν Σπουδῶν καὶ Κοσμήτορας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ, ὁ ὅποιος ἔξεφρασε τὶς θερμότατες εὐχαριστίες του πρὸς τὸν Σεβ. Μητρ. Σερρῶν καὶ Νιγρίτης κ. Θεολόγο καὶ τοὺς συνεργάτες του γιὰ τὴν ἀψογὴ ὁργάνωση, τὴν πλούσια φιλοξενία καὶ τὴν ἐπιτυχῆ ἀπὸ κάθε πλευρὰ διεξαγωγὴ τοῦ Συνεδρίου. Κατόπιν ἡ κα Αἰκατερίνη Τσαλαμπούνη, Ἐπίκουρη Καθηγητρια τοῦ ΑΠΘ, ἀνέγνωσε τὰ Πορίσματα τοῦ Συνεδρίου ποὺ ἐτοίμασε καὶ ἐπιμελήθηκε ἡ ἴδια προσωπικά. Ἀπὸ τὶς εἰκοσι ἔξι συνολικὰ ἐπιστημονικὲς εἰσηγήσεις ποὺ παρουσιάστηκαν στὸ τριήμερο Διεθνὲς Συνέδριο ἄλλες εἶχαν ὡς θέμα τους γενικότερα ζητήματα βιβλικῆς ἀγγελολογίας καὶ δαιμονολογίας, καὶ ἄλλες εἰδικότερα θέματα κριτικῆς τοῦ κειμένου, ἐρμηνείας καὶ πρόσληψης (σὲ ποικίλες νέες συνάφειες) συγκεκριμένων χωρίων καὶ περιοπῶν. Συστηματοποιώντας τὶς ἀνωτέρω εἰσηγήσεις, οἱ περὶ Ἀγγέλων καὶ Πνευμάτων ἀντιλήψεις ἔξετάστηκαν σὲ τρεῖς θεματικὲς ἐνότητες: (α) Παλαιὰ Διαθήκη, Κουμ-

οάν, φαβινικά κείμενα και ύστερη ιουδαϊκή γραμματεία· (β) Καινὴ Διαθήκη και ἀρχέγονος Χριστιανισμός· (γ) Πρόσληψη στὴν ἐκκλησιαστική γραμματεία, στὰ λειτουργικά κείμενα και στὴν τέχνη και λογοτεχνία. Άπο αὐτὲς ἔγινε φανερὸ δι τοῖς ἄγγελοι ἀποτελοῦν μέρος τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ και μαζὶ μὲ τὴν ὑπόλοιπη δημιουργία μετέχουν στὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ και ἐμφανίζονται στὸ ἔργο τῆς Θείας Οἰκονομίας. Και κατέληξε ἡ και Α. Τσαλαμπούνη λέγοντας δι τὸ συνέδριο ἀνέδειξε κάποιες πτυχὲς τῆς πλούσιας ἀγγελολογίας τῶν κειμένων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, πρότεινε λύσεις σὲ δύσκολα χωρία και σαφῶς ἔδωσε ἀφορμὲς γιὰ περαιτέρω θεολογικὴ συζήτηση, ἔρευνα και θεολογικὸ στοχασμό» (βλ. περισσότερα στὸ βιβλικό τῆς ίστολόγιο, <http://www.biblicalstudiesblog.blogspot.gr>). Η καταληκτήρια Συνεδρία ὀλοκληρώθηκε μὲ τὴν προσλαλία τοῦ Σεβ. Μητρ. Σερρῶν και Νιγρίτης κ. Θεολόγου, ὁ ὅποιος και ἐκεῖνος εὐχαρίστησε τὸν Πρόεδρο, τὴν Ἑλληνικὴ Ἐταιρεία Βιβλικῶν Σπουδῶν, τοὺς εἰσηγητὲς και ὅλους τους συνέδρους γιὰ τὸ εἰδικὸ ἐπιστημονικὸ βάρος τοῦ Συνεδρίου, τοῦ ὅποιου ἡ διεξαγωγὴ συνόδευσε τὶς ἑορταστικὲς ἐκδηλώσεις τῆς πόλης τῶν Σερρῶν γιὰ τοὺς «οὐράνιους ἐφόρους» τῆς. Ο ἕδιος ἔξῆρε τόσο τὴν ἐπιστημονικὴ σοβαρότητα, τὸ κῦρος, τὴν ἐκτίμηση και τὸν σεβασμὸ τῆς πολύχρονης ἐπιστημονικῆς δραστηριότητας τῶν εἰσηγητῶν, ὅσο και τὴν ἀγάπη ποὺ ἔχουν πρὸς τὴ Μητέρα Ἐκκλησία. Πρόσφερε, τέλος, σὲ κάθε σύνεδρο ἔνα ἀντίγραφο τῆς ἐπιπεδόγλυφης εἰκόνας Παναγίας τῆς Πονολύτριας και τὴν πολυτελῆ ἔκδοση γιὰ τὸν ίστορικὸ Ιερὸ Ναὸ Ἅγιων Θεοδώρων τῆς παλαιᾶς πόλης τῶν Σερρῶν.

Κλείνοντας τὴν παρουσίαση τοῦ Συνεδρίου, διφείλουμε νὰ ἀναφέρουμε δι τοῖς πέραν τῶν ἐπιστημονικῶν εἰσηγήσεων και

ἀνακοινώσεων, δόθηκε στοὺς Συνέδρους ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπισκεφτοῦν και τὰ ἔξης ἰερὰ προσκυνήματα: (α) Τὴν πανέμορφη Ιερὰ Μονὴ τοῦ Προφήτη Ἡλία, πάνω σὲ καταπράσινο λόφο στὸ χωριὸ Ἀγιο Πνεῦμα· πρόκειται γιὰ ἔνα νεοσύστατο γυναικεῖο κοινοβιακὸ μοναστῆρι, χτισμένο στὰ πρότυπα τῶν Ιερῶν Μονῶν τοῦ Ἅγιου Ὁρούς. (β) Τὴν παλαιὰ και ίστορικὴ Ιερὰ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν, χτισμένη στὰ δυτικὰ μιᾶς βαθιᾶς χαράδρας τοῦ Μενοικείου Ὁρούς, ποὺ ἀποτελεῖ ἔνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα κέντρα τοῦ Ὁρθόδοξου μοναχισμοῦ στὰ Βαλκάνια. Ἐν κατακλεῖδι, τέτοια διεθνὴ ἐπιστημονικὰ Συνέδρια ἔχουν ἀναμφισβήτητα μεγάλη σπουδαιότητα και σημαντικότατη ἀξία, καθὼς ἀφιερώνονται και καλύπτουν θεμελιώδη βιβλικὰ θέματα συγκεντρώνοντας ἐκλεκτοὺς πανεπιστημιακοὺς καθηγητὲς και διακεκομένους ἔρευνητές, θεολόγους, κληρικούς, μέλη τῆς ἀκαδημαϊκῆς κοινότητας και φιλομαθεῖς πιστούς. Πρὸς ὅλους τους εἰσηγητὲς και τοὺς συντελεστές ὁφείλονται βαθύτατες εὐχαριστίες και ἐκ βαθέων εὐγνωμοσύνη γιὰ τὴν ἀριστη διεξαγωγὴ τοῦ Συνεδρίου. Καὶ εἶναι πραγματικὰ ἀπαραίτητο νὰ προχωρήσει ἡ Ἐταιρία στὴν ἔκδοση τῶν Πρακτικῶν τοῦ παρόντος 13ο Διεθνοῦ Συνεδρίου, ὥστε ἡ ἐπιστημονικὴ ὡφέλεια νὰ εἴναι μεγαλύτερη και εὐρύτερη.

π. Κωνσταντίνος Παπαθανασίου

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2014: Λονδίνο, Μ. Βρετανία

Στὶς 12 Νοεμβρίου 2014 τὸ Ἑλληνικὸ Παρατηρητήριο τοῦ *London School of Economics* διοργάνωσε δημόσια διάλεξη μὲ ὄμιλητη τὸν Σεβ. Μητροπολίτη Δημητριάδος και Ἀλμυροῦ κ. Ἰγνάτιο μὲ θέμα «Η Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος και ἡ οἰκονομικὴ κρίση». Στὸ πλαίσιο τῆς ἐκδήλωσης

διερευνήθηκαν οι ποικίλες έπιπτώσεις τῆς τρέχουσας οἰκονομικῆς κρίσης, καθὼς καὶ ὁ τρόπος ποὺ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀνταποκρίθηκε καὶ συνεχίζει νὰ ἀνταποκρίνεται σ' αὐτήν, λαμβάνοντας παράλληλα ὑπ' ὄψη τὸν κεντρικὸ ρόλο ποὺ ἔχει διαδραματίσει ἰστορικὰ ἡ Ἐκκλησία στὴ διαμόρφωση τῆς ἐθνικῆς ταυτότητας, ἀλλὰ καὶ τὴν ταυτόχρονη ἀναβίωση διάφορων ἐθνικιστικῶν ἴδεολογιῶν. Ὁ Μητροπολίτης κ. Ἰγνάτιος στὴν ὁμιλία του ἐπεχείρησε νὰ περιγράψει καὶ νὰ ἀναλύσει τὶς ποικίλες προκλήσεις ποὺ τίθενται ἀπὸ τὴν κρίση καὶ νὰ ἀναδείξει πτυχὲς τοῦ ἔργου καὶ τοῦ ρόλου τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση καὶ ὑπέρθιαση τῆς δύσκολης αὐτῆς κατάστασης. Ἡ ὁμιλία, ἀποτέλεσε μέρος μιᾶς σειρᾶς δημόσιων διαλέξεων, στρογγυλῶν τραπεζῶν καὶ συναντήσεων μὲ ἐπίκεντρο ποικίλες πτυχὲς τῆς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς στὴ σύγχρονη Ἑλλάδα.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2014: Λονδίνο, Μ. Βρετανία

Το *Metropolitan Anthony of Sourozh Foundation* διοργάνωσε στὶς 15-16 Νοεμβρίου 2014 στὸ King's College τοῦ Λονδίνου τὸ διεθνὲς Συνέδριο γιὰ τὴ συμπλήρωση 100 χρόνων ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Μητροπολίτη τοῦ Σουρόζ Anthony Bloom (1914-2003). Μεταξὺ τῶν ὁμιλητῶν ἦταν οἱ Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας, ὁ πρώην Ἀρχιεπίσκοπος Καρτέρομπουν Rowan Williams, ὁ μοναχὸς ἀπὸ τὸ Μοναστῆρι τοῦ Μπόζε (Ἴταλία) Adalberto Mainardi, ὁ Costa Carras, ἡ Elizabeth Robson, κ.ἄ.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2014: Μίνσκ, Λευκορωσία

Μὲ ἴδιαίτερη ἐπιτυχία πραγματοποιήθηκε ἀπὸ 21 ᾱως 22 Νοεμβρίου 2014 στὸ

Μίνσκ τῆς Λευκορωσίας τὸ Διεθνὲς Συνέδριο μὲ θέμα «Ἡ θεολογικὴ ἐκπαίδευση στὴ Λευκορωσία καὶ τὴν Εὐρώπη στὸ πλαίσιο τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας». Τὸ συνέδριο διοργανώθηκε ἀπὸ τὸ *Center for the Study of Contemporary Religiosity (CSCR)*, τὸ *Cultural and Educational Institution 'Center Ecumena'* (Λευκορωσία) σὲ συνεργασία μὲ τὸ *Advocates Europe* (Βουλγαρία) καὶ τὸ *Initiative FORB* (Λευκορωσία). Σκοπὸς τοῦ συνέδριου ἦταν νὰ ἔξετάσει μεταξὺ ἄλλων τὸ νομικὸ καὶ θεσμικὸ καθεστώς τῶν διαφόρων ίνστιτούτων καὶ ὁργανισμῶν ποὺ παρέχουν θεολογικὴ ἐκπαίδευση στὴ Λευκορωσία, ζητήματα διεθνοῦς συνεργασίας μὲ ἐκπαίδευτικοὺς ὁργανισμοὺς στὴ Λευκορωσία καὶ τὴν Εὐρώπη, τὴ συνεργασία μεταξὺ τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν παραδόσεων στὸ πλαίσιο τῆς θεολογικῆς ἐκπαίδευσης κ.ἄ. Μεταξὺ τῶν ὁμιλητῶν ἦταν οἱ Lachezar Popov «Ἡ θεολογικὴ ἐκπαίδευση στὴ Βουλγαρία», Sergei Golovashchenko «Ἡ θεολογικὴ ἐκπαίδευση στὴν Οὐκρανία: ἡ δόπτικὴ τῆς θρησκείας», Andrew Znosko «Τὸ νομικὸ καθεστώς τοῦ Ἀνώτερου Σεμιναρίου τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας στὴν Λευκορωσία», Miroslaw Kalinowski. «Ἡ θεολογικὴ ἐκπαίδευση στὴν Πολωνία: ἡ σχέση τῆς μὲ τὶς ἀνθρωπιστικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀνάγκες», Natalia Kutuzova «Τὸ Καθολικὸ Πανεπιστήμιο στὴ Σλοβακία: ἡ ἐμπειρία τῆς θεολογικῆς ἐκπαίδευσης τοῦ προσωπικοῦ», Pavel Osenenko «Τὸ θεολογικὸ Σεμινάριο τοῦ Μίνσκ (Union of Evangelical Christian Baptists), καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία», Natallia Vasilevich «Τὸ σύστημα τῆς ποιμαντικῆς καὶ κοσμικῆς ὁρθόδοξης θεολογικῆς ἐκπαίδευσης στὴ Λευκορωσία» ὁ Νικόλαος Ἀσπρούλης, («Ἡ θεολογικὴ ἐκπαίδευση

στήν Έλλάδα καὶ οἱ προκλήσεις ποὺ τίθενται ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου. Ή ἀνάγκη γιὰ ἀλλαγὴ παραδείγματος;», κ.ἄ.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2014: Bose, Ἰταλία

Τὸ τριήμερο 26-28 Νοεμβρίου 2014 πραγματοποιήθηκε στὸ μοναστῆρι τοῦ Bose (B. Ἰταλία) διεθνὲς συνέδριο μὲ θέμα «Ἴστορικοποιῶντας τὸν οἰκουμενισμό» (Historicizing ecumenism). Θεολόγοι καὶ ἴστορικοι ἀπὸ ὅλη τὴν Εὐρώπη ἔξετασαν μὲ σύγχρονα ἀναλυτικὰ ἐργαλεῖα ποικίλες πτυχὲς τῆς ἴστορίας τῆς οἰκουμενικῆς κίνησης. Συστηματικὰ καὶ ἐν γένει θεωρητικὰ προβλήματα τῆς οἰκουμενικῆς θεολογίας, γεγονότα κομβικῆς σημασίας στὴν πορεία γιὰ τὴν προώθηση τῆς χριστιανικῆς ἐνότητας, ἡ συμβολὴ σημαντικῶν μορφῶν τοῦ διαχρονιστιανικοῦ διαλόγου στὴν προστάθεια ὑπέρβασης ὄσων ἐμποδίζουν τὴν πλήρη κοινωνία τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν μελετήθηκαν ἐπισταμένα, κομίζοντας νέα στοιχεῖα στὴν ἔρευνα, ἀναδεικνύοντας τὰ ἐπιτεύγματα, ἀλλὰ καὶ ἔξετάζοντας τὶς προκλήσεις καὶ τὰ ἐμπόδια ποὺ ἀντιμετωπίζει ἡ οἰκουμενικὴ κίνηση σήμερα. Τὸ συνέδριο διοργανώθηκε ἀπὸ τὸ ‘*Idrouma Θρησκευτικῶν Σπουδῶν Ιωάννης ΚΓ*’ ὑπὸ τὴν εὐθύνη τοῦ καθηγητῆ Alberto Melloni (Reggio Emilia/Μπολόνια). Ὁμιλητὲς μεταξὺ ἄλλων ἦταν οἱ Jürgen Miethke («Ἡ “ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας” στὴν ὑστερομεσαιωνικὴ Ἐκκλησιολογία - λυδίᾳ λίθος γιὰ τὴν οἰκουμενικὴ κίνηση σήμερα»), Cyril Horovut («Θεολογικὲς γλῶσσες οἰκουμενικῶν συγκλήσεων»), Theresia Hainthaler («Χριστολογικοὶ διάλογοι μὲ τὶς Ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς»), Enzo Bianchi («Ἀπολογισμὸς τοῦ Οἰκουμενισμοῦ σήμερα. Μία μοναστικὴ προοπτικὴ»), Adalberto Mainardi-Matthias

Wirz («Οἰκουμενισμὸς καὶ μοναστικὲς ἐμπειρίες τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα»), Silvia Scatena («Διεθνής, διομολογιακή, οἰκουμενική. Η κοινότητα τοῦ Taizé καὶ ἡ Μετερρυθμισμένη Ἐκκλησία στὴ Γαλλία: ἡ “ὑπόθεση” τῶν ἀδελφῶν παστόρων»), Peter de Mey («Τὸ καθολικὸ συνέδριο γιὰ τὴν ἀμεση προπαρασκευὴ οἰκουμενικῶν ἐρωτήσεων γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς καθολικῆς ἐκκλησιολογίας στὴ B’ Βατικανὴ Σύνοδο: Ἀνάλυση τοῦ μνημονίου τοῦ 1959 καὶ τῶν συναντήσεων τοῦ 1960 [Gazzada] καὶ τοῦ 1961 [Strasbourg]»), Leonard Hell («Ο ἐπίσκοπος τοῦ Mainz Albert Stohr [1890-1961]»), Margarethe Hopf («Ο Max Lackmann, “Die Sammlung” καὶ ὁ “Bund für evangelisch-katholische Wiedervereinigung”»), Saretta Marotta («Ἡ γένεση ἐνὸς οἰκουμενιστῆ: ὁ Augustin Bea στὴ σχολὴ τοῦ ἐπισκόπου του Paderborn Lorenz Jaeger»), Sergej Firsov («Ο πάπας Ἰωάννης ΚΓ’ στὸν καθρέφτη τοῦ σοβιετικοῦ τύπου. Ἀναθεωρῶντας τὴν ἴστορία τῆς πρόσληψης τῆς προσωπικότητας τοῦ ποντίφρικα στὴν ΕΣΣΔ»), Geert van Darel («Γιὰ τὴν ἀνακαίνιση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς κοινωνίας. Τὸ οἰκουμενικὸ περιοδικὸ Kosmos & Oecumene [1967-1992]»), Leo van Leijen («Ἀπὸ λαχτάρα γιὰ τὴν ἐνότητα. 60 χρόνια τὸ περιοδικὸ Pokrof ἐνημερώνει γιὰ τὸν ἀνατολικὸ χριστιανισμό [1954-2013]»), André Birmelé («Ἐνας ἀπολογισμὸς τῶν διαλόγων: οἱ μεθοδολογικὲς προκλήσεις καὶ τὰ νέα παραδείγματα τοῦ οἰκουμενισμοῦ»), Πανδώρα Δημανοπούλου-Cohen («Ἡ κίνηση τοῦ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ μπροστὰ στὴν οἰκονομικὴ κρίση τῆς δεκαετίας τοῦ ’30»), Mauro Velati («Βίβλος καὶ οἰκουμενισμός. Ἡ δράση τῆς Γραμματείας γιὰ τὴν ἐνότητα») καὶ Lucca Ferraraci («Πρῶτες ἀντιδράσεις στὸ κείμενο τῆς Λίμα γιὰ τὸ Βάπτισμα, τὴν

Εύχαριστία καὶ τὸ Λειτούργημα»), Γεώργιος Βλαντῆς («Καθολικότητα, ἐνότητα, χάροι: ὁ Νίκος Νησιώτης γιὰ τὴ Β' Βατικανὴ Σύνοδο»), Παντελής Καλαϊτζίδης («Ο περιεκτικὸς οἰκουμενισμὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχῆτον Ἀθηναγόρᾳ: διορθόδοξῃ συνεργασίᾳ, χριστιανικὴ ἐνότητα, διαθρησκειακὸς διάλογος καὶ τὸ αἴτημα γιὰ εἰρήνη καὶ συμφιλίωση»), κ.ἄ. Επίσης, στὸ πλάισιο τοῦ συνεδρίου παρουσιάστηκε τὸ βιβλίο τοῦ καθηγητῆ Mauro Velati *Separati ma fratelli. Gli osservatori non cattoloci al Vaticano II* («Χωρισμένοι, ὅμως ἀδελφοί. Οἱ μὴ καθολικοὶ παρατηρητὲς στὴ Β' Βατικανὴ Σύνοδο», ἐκδόσεις II Mulino, Μπολόνια 2014), ἔνας ἔξαιρετικὸς τόμος μὲ ποικίλες ἀναφορές, μεταξὺ ἄλλων, στὸν Νικόλαο Νησιώτη.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2014: Ἀθήνα

Στὶς 28-29 τοῦ μηνὸς πραγματοποιήθηκε τὸ 5ο στὴ σειρὰ συνέδριο τοῦ Ἰδρύματος «Ἄρτος Ζωῆς» μὲ γενικὸ θέμα «Δικαιοσύνη». Μεταξὺ τῶν ὅμιλητῶν ἦταν οἱ Στέλιος Βιρβιδάκης («Δικαιοσύνη: Μία πρώτη ἐννοιολογικὴ διερεύνηση»), Β. Κάλφας («Ἡ πλατωνικὴ δικαιοσύνη καὶ οἱ ἔχθροί της»), Δημήτρης Κυρτάτας («Ἡ δικαιοσύνη στὴν κλασικὴ Ἀθήνα»), π. Δημήτριος Μπαθρέλλος («Ἡ δικαιοσύνη στὴν Παλαιὰ Διαθήκη»), π. Ἀντ. Πινακούλας («Ἡ δικαιοσύνη στὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ τὸν ἀρχαῖο χριστιανισμό»), Ιω. Μπέκος («Οἱ πολιτικὲς προεκτάσεις τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας γιὰ τὴ δικαιοσύνη: ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Δαμασκηνὸν στὸν Νικόλαο Καβάσιλα, καὶ ἀπὸ τὴν εἰκόνα στὴ Λειτουργία»), Θ. Σαμαρτζῆς («Ο Θωμᾶς Ἀκινάτης γιὰ τὴ δικαιοσύνη»), Στ. Ζουμπουλάκης («Ἀγάπη καὶ δικαιοσύνη στὸν Λεβινάς») κ.ἄ.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2014: Ἀθήνα

Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας
Θέμα: *Η μετάφραση τῆς Βίβλου στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴν Ἐκπαίδευση Ἀθήνα, 12 καὶ 13 Δεκεμβρίου 2014*

“Οπως κάθε χρόνο, ἔτοι καὶ στὸ λυκόφως τοῦ περασμένου ἔτους ἡ Ἑλληνικὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία (ΕΒΕ ἐφεξῆς) διοργάνωσε Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο μὲ θέμα «*Η Μετάφραση τῆς Βίβλου στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴν Ἐκπαίδευση*». Τὸ Συνέδριο πραγματοποιήθηκε στὸ Πολιτιστικὸ Κέντρο τῆς Ιερᾶς Ἀρχεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, στὴν περιοχὴ τοῦ Κεραμικοῦ, στὶς 12 καὶ 13 Δεκεμβρίου 2014. Ἐνας ἀπὸ τὸν βασικοὺς σκοποὺς τοῦ Συνεδρίου ἦταν ἡ πραγματοποίηση μιᾶς σεμνῆς τιμητικῆς ἐκδήλωσης, ἔκφρασης σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης, γιὰ τὸν τέσσερις μεταφραστὲς τῆς Καινῆς Διαθήκης στὴ δημοτικὴ γλῶσσα, τοὺς ἑλλογιμοτάτους καθηγητὲς κ.κ. Γεώργιο Γαλίτη, Ἰωάννη Καραβιδόπουλο, Ἰωάννη Γαλάνη καὶ Πέτρο Βασιλειάδη. Εἰδικότερα, ἡ ΕΒΕ γιορτάζει φέτος τὰ 25 χρόνια ἀπὸ τὴν ἔγκριση καὶ εὐλογία τῆς μετάφρασης αὐτῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀπὸ τὸ πρωτότυπο κείμενο στὴ δημοτικὴ ἀπὸ τὸ Σεπτὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ πρεσβυτερικὴ Πατριαρχεῖα (Ἀλεξανδρείας καὶ Τερασσούλυμων) καὶ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸς ἡ ΕΒΕ τίμησε τὸν πρωτεργάτες-μεταφραστὲς αὐτῆς τῆς προσπάθειας.

Πέροι τῶν προσωπικοτήτων ποὺ ἀναφέρονται κατωτέρω, στὸ διήμερο αὐτὸ Συνέδριο παρευρέθηκαν ὁ Κοσμήτορας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΕΚΠΑ, καθηγητὴς κ. Μάριος Μπέγκος, οἱ Σεβ. Μητροπολίτες Ἀλεξανδρουπόλεως κ. Ἀνθιμος καὶ Ἡλίου,

Άχαρνῶν καὶ Πετρουπόλεως κ. Ἀθηναγόρας, καθηγητὲς τῶν δύο Θεολογικῶν Σχολῶν (Ἀθήνας καὶ Θεσσαλία), τὰ μέλη τῆς νέας μεταφραστικῆς ὁμάδας τῆς ΕΒΕ, διδάκτορες καὶ μεταπτυχιακοὶ φοιτητές, ἐκπαιδευτικοί, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἀπ’ ὅλες τις ἐκκλησιαστικές παραδόσεις. Τὸ βάρος τῆς ὄργανωσης καὶ διεξαγωγῆς τοῦ Συνεδρίου ἀνέλαβε ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπή, ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τὸν καθηγητὴν καὶ Κομήτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ κ. Μιλτιάδη Κωνσταντίνου, τὸν ἀναπλ. καθηγητὴν τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ ΕΚΠΑ κ. Χρήστο Καρακόλη καὶ τὴν ἐπίκ. καθηγητορια τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ καὶ Αἰκατερίνη Τσαλαμπούνη.

Τὸν ἔναρκτήριο Χαιρετισμὸ τοῦ Συνεδρίου ἀπηγόρουν ό Γενικὸς Διευθυντὴς τῆς ΕΒΕ κ. Μιχαὴλ Χατζηγιάννης, δ ὁποῖος μὲ χαρὰ καλωσόρισε ὅλους τους συνέδρους. Δύο σημεῖα τόνισε ἰδιαίτερα. Τὸ πρῶτο «εἶναι ἡ λαχτάρα μας νὰ βαθαίνει ὅλο καὶ περισσότερο ἡ γνώση μας γύρω ἀπὸ τὴν κοινὴ μας βάση, τὴν κοινὴ μας ἐλπίδα, τὴν κοινὴ μας κληρονομία ὡς Χριστιανῶν, ὡς τέκνων τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς ἀδελφῶν του Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ αὐτὸ τὸ μόνιμα κοινό μας ξητούμενο εἶναι ἡ Βίβλος, μὲ τὴν ὁποίᾳ κανονίζουμε τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα του βίου μας, δίνουμε νόημα στὴν ὑπαρξή μας καὶ ὁραματίζουμε τὰ ἐλπιζόμενα ἀγαθὰ τοῦ μέλλοντος». Τὸ δεύτερο εἶναι ὅτι «ἡ συνάντησί μας αὐτὴ ἔχει καὶ ἔνα κέντρο ἀνθρώπινο: Κάποια πρόσωπα σεβαστὰ καὶ ἀγαπημένα. Ποὺ μόχθησαν στὸ ἔργο τῆς μετάφρασης τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ποὺ συνέβαλλαν στὴν μετοχή, κατανόηση καὶ πρόσληψη τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἀπὸ μᾶς καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς. Εἶναι οἱ καθηγητὲς κ. Γεώργιος Γαλίτης, κ. Ἰωάννης Κα-

ραβιδόπουλος, κ. Ἰωάννης Γαλάνης καὶ κ. Πέτρος Βασιλειάδης. (Σ’ αὐτὸὺς θὰ πρέπει νὰ συγκαταλέξουμε καὶ τοὺς μακαριστοὺς πιὰ καθηγητὲς Σάββα Άγουρίδη καὶ Βασίλειο Στογιάννο, ποὺ μετανάστευσαν –δεύτερος μάλιστα πολὺ νωρίς– γιὰ τὴ χώρα τῶν ζώντων»).

Ἐν συνέχειᾳ ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Ἀβύδου κ. Κύριλλος, καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΕΚΠΑ, ἀνέγνωσε τὸ μήνυμα τοῦ Παναγ. Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχη κ. Βαρθολομαίου, τὸν ὁποῖο καὶ ἐκπροσώπησε. Σὲ αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται γιὰ μία ἀκόμη φορὰ ἡ Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ ἔγκριση τῆς ἐκδοθείσης ἀπὸ τὴν ΕΒΕ μεταφράσεως. Ἐπαναλαμβάνει δὲ τοῦτο: «ἔγνω συνοδικῶς ἐκφράσασι τὰ θερμὰ συγχαρητήρια [...] ἐπὶ τῷ ἀξιοκηλεύτῳ τούτῳ δείγματι τῆς φρεοπονίας αὐτῶν καὶ ἔγκαρδίως ἐπευλογῆσαι τὴν ἐν προκειμένῳ καταβληθεῖσαν ἀγαστὴν προσπάθειαν καὶ τὸ διὰ ταύτης αἰσίως ἀχθὲν εἰς πέρας ἔργον [...]», διπερ μεγάλως μέλλει ἐφ’ ἔξῆς συμβάλλεσθαι εἰς τὴν εὐρυτέραν παρὰ τῷ ἡμετέρῳ πληρώματι χρῆσιν, μελέτην καὶ κατανόησιν τῆς Καινῆς Διαθήκης, πλήν, βεβαίως καὶ ὡς εἰκός, τῆς λειτουργικῆς, ἐπεύξασθαι δ’ ἄμα πολλὴν τὴν ἀπὸ τῆς προσπάθειας ὑμῶν ταύτης πνευματικὴν τροφὴν καὶ ψυχικὴν ὡφέλειαν τῷ χριστωνύμῳ λαῷ τοῦ Θεοῦ». Καὶ ἐκφράζονται οἱ εὐχὲς τοῦ Παναγιωτάτου γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ Συνεδρίου, ὥστε νά «ἀποφέρῃ πλούσιον ἀμητὸν πρὸς πνευματικὴν ὡφέλειαν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἴδιᾳ δὲ τῆς μαθητιώσης νεολαίας».

Ἀκολούθησαν οἱ Χαιρετισμοὶ τῶν Ἐκπροσώπων. Γιὰ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος εἶχε ὁριστεῖ ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Μαραθώνος κ. Μελίτων, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνέγνωσε τὸ μήνυμα τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύ-

μου. Ἐν συνέχειᾳ δὲ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Μποτσουάνας κ. Βασίλειος ἐκπροσώπησε τὸ Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας καὶ ἀνέγνωσε τὸ μήνυμα τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς κ. Θεοδώρου. Ἐπίσης, στὸ Συνέδριο παρευρέθηκε καὶ ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, δὲ ὅποιος ἀνέγνωσε τὸ μήνυμα τοῦ Πατριάρχη Ἱεροσολύμων κ. Θεόφιλου.

Σύμφωνα μὲ τὸ Πρόγραμμα, ἀκολούθησε ἡ σεμνὴ ἐκδήλωση, ἔκφραση σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης, γιὰ τοὺς τιμωμένους τέσσερις μεταφραστὲς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀπὸ τὸ πρωτότυπο κείμενο στὴ δημοτικὴ γλῶσσα, τοὺς ἑλλογιμότατους καθηγητὲς κ.κ. Γεώργιο Γαλίτη, Ιωάννη Καραβίδόπουλο, Ιωάννη Γαλάνη καὶ Πέτρο Βασιλειάδη. Τοὺς τιμωμένους προσφάνησε καταλλήλως δὲ Σεβ. Μητροπολίτης Δημητριάδος καὶ Ἀλμυροῦ κ. Ἰγνάτιος, Πρόεδρος τῆς ΕΒΕ. Ο Σεβ., μεταξὺ τῶν ἄλλων σημειώσε ὅτι ἡ ΕΒΕ μὲ τὴν τιμητικὴ αὐτὴ ἐκδήλωση, ἐπανεῖ «τοὺς καροπούς μᾶς πολύχρονης, ἰδιαίτερα ἐπίπονης, καὶ ὑψηλοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ ἐπιπέδου δουλειᾶς, μὲ τὴν ἔκδοση μίας μετάφρασης ἡ ὅποια ἔμελλε νὰ ἀφήσει ἀνεξίτηλη τὴ σφραγίδα της στὰ νεώτερα ἐκκλησιαστικὰ καὶ θεολογικὰ χρονικά», δῆπος χαρακτηριστικὰ τόνισε.

Σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς ὁμιλίας του, δὲ Σεβ. κ. Ἰγνάτιος, ἐπισημαίνοντας τὶς δυσκολίες ποὺ ὑπῆρχαν στὴν προσπάθεια τῆς μεταφράσεως τῶν βιβλικῶν κειμένων, σημειώσε τὸν Ἱεραποστολικὸ χαρακτῆρα τοῦ ἔργου τῶν Καθηγητῶν, ἀναφέροντας χαρακτηριστικά: «Ο παραδοσιακὸς χαρακτῆρας τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ οἱ κάποτε ἀστοχεῖς ἐνέργειες τῶν Ἡνωμένων Βιβλικῶν Ἐταιρειῶν καὶ ἡ συσχέτι-

ση τῶν μεταφράσεων μὲ προστήλυτιστικὲς ἐνέργειες, ὁδήγησαν στὴ διάρκεια τῶν προηγούμενων αἰώνων σὲ μία διοτακτική, ἐπιφυλακτικὴ καὶ κάποτε φιλικὰ ἀρνητικὴ στάση ἐναντὶ κάθε ἀπόπειρας ἀπόδοσης τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου σὲ νεώτερο γλωσσικὸ ἴδιωμα. Τὴν ἵδια στιγμὴ, ὡστόσο, δὲν ἔπαφαν νὰ ὑπάρχουν καὶ ἐκεῖνοι, δῆπος οἱ τιμώμενοι Καθηγητές, ποὺ μὲ ἔνα βαθὺ ἐκκλησιαστικὸ φρόνημα καὶ ἀπαράμιλλῃ ἀκαδημαϊκὴ ὑπευθυνότητα καὶ ἐπιστημονικὸ θάρρος δὲν δίστασαν νὰ ἀναλάβουν πρωτοβουλίες πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς μετάφρασης τῆς Βίβλου, οἱ ὅποιες ἵσως στὴν ἀρχὴ νὰ ἀντιμετωπίστηκαν μὲ δρισμένη καχυποψία, ἐντέλει ὅμως δικαιώθηκαν. Μὲ τὸ μεταφραστικό τους ἔργο οἱ τιμώμενοι σήμερα καθηγητές διακόνησαν ὀλόψυχα τὸ Ἱεραποστολικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀνάγκη δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ, δῆπος ἔχει καταγραφεῖ στὰ Εὐαγγέλια καὶ ὀλάκερη τὴ Βίβλο, νὰ σαρκωθεῖ ἐκ νέου στὴν ἐκάστοτε νέα ἰστορικὴ πραγματικότητα, προκειμένου νὰ θρέψει τὸν ἄνθρωπο, ἵκανώνοντας τὸν νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς βαθιές ὑπαρξιακὲς προκλήσεις τοῦ σύγχρονου κόσμου». Ἐπίσης, δὲ Σεβ. κ. Ἰγνάτιος ἐπισημαίνει τὸ τὸ ἔργο τῆς μετάφρασης τῆς Βίβλου πρέπει νὰ λαμβάνει χώρα ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ μὴν ἐπιβάλλεται ἔξωθεν ἀπὸ ἄλλους παραγόντες. «Τὸ ἔργο τῆς μετάφρασης τῆς Βίβλου σὲ νεώτερο γλωσσικὸ ἴδιωμα ὀφείλει νὰ ἐκκινεῖ ἐξάπαντος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ νὰ σκοπεύει στὴ διακονία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, στὸ βαθμὸ ποὺ ἀποτελεῖ κοινὸ τόπο ὅτι ἡ Ἅγια Γραφή, ὡς δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ, καθορίζει μὲ τρόπο μοναδικὸ κάθε πτυχὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς (θεολογία, δόγματα, λειτουργική, ἀσκητικὴ ζωὴ κ.λπ.), ἀποτελώντας πάντοτε τὸ κριτήριο ἀνάδειξης τῆς ἀλήθει-

ας καὶ τῆς πιστότητας τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ στὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα. Ἡ μετάφραση ἀποτελεῖ ἔνα ἔργο ποὺ λαμβάνει χώρα ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἄλλωστε καὶ κάθε θεολογικὴ δραστηριότητα, ἔνα ἔργο ἐκκλησιαστικὸν ποὺ ἐμπνέεται καὶ καθοδηγεῖται ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ ἁγίου Πνεύματος στὴν Ἐκκλησία, τὴν ἰστορία καὶ τὸν κόσμο ὀλάκερο. ... Ἡ μετάφραση καὶ ἡ μεταγλώτιση τῆς Βίβλου σὲ νεώτερο γλωσσικὸν ἴδιωμα ἀποτελεῖ βασικὸν ἐπακόλουθο τῆς ταυτότητας καὶ τῆς θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπως μὲν συντομίᾳ καὶ σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν ἐπιβάλλεται ἔξωθεν ἀπὸ πολιτισμικοὺς ἢ ἄλλους παράγοντες, ποὺ τυχὸν ἐπιδιώκουν νὰ νοθεύσουν ἢ ἄλλοιώσουν τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου».

Μετὰ τὴν ἀνωτέρῳ προσφώνηση δόθηκαν στοὺς κ.κ. ὅμοτίμους καὶ διεθνοῦς κύρους Καθηγητὲς κ.κ. Γεώργιο Γαλίτη, Ἰωάννη Καραβιδόπουλο, Ἰωάννη Γαλάνη καὶ Πέτρο Βασιλειάδη τιμητικὲς πλακέτες. Στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς τέσσερις τιμώμενους μεταφραστές ἡ ΕΒΕ χάρισε συμβολικὰ διὰ τοῦ Προέδρου της ἔνα χρυσοποικιλτὸ Εὐαγγέλιο. Ἡ στιγμὴ ἦταν συγκινητικὴ καὶ καταχειροκροτήθηκαν ἀπὸ ὅλους τους συνέδρους. Πρόκειται γιὰ τὰ μέλη τῆς μεταφραστικῆς ὄμάδας, ποὺ ἐκπόνησε τὴ μετάφραση τῆς Καινῆς Διαθήκης στὴ δημοτικὴ, γνωστὴ ὡς μετάφραση τῶν «τεσσάρων καθηγητῶν». Ἡ ορμητικὴ ἔργηση τῆς δημοτικής ἀπαραίτητες ἀναθεωρήσεις καὶ ἐλάχιστες ἀπαραίτητες ἀναθεωρήσεις, ὑπῆρξε πρωτοβουλία τοῦ ἀείμνηστου καθηγητῆς Σάββα Αγουρίδη, ἐνῶ ἀξιομημόνευτη στὴ μετάφραση αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ πρόωρα ἐκλιπόντος καθηγητῆς Βασιλείου Στογιάννου. «Οπως ἔχει ἐπισημανθεῖ, ἡ μετάφραση αὐτὴ τῶν «τεσσάρων καθηγητῶν» συνέβα-

λε στὴν ὑπέρβαση προκαταλήψεων καὶ στερεοτύπων αἰώνων γιὰ τὶς μεταφράσεις, ἐγκαινιάζοντας μία νέα ἐποχὴ γιὰ τὴ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς στὴν Ἑλλάδα. Ἡ μετάφραση αὐτὴ ἔγινε εὐρύτατα ἀποδεκτὴ τόσο ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ὃσο καὶ ἀπὸ τὴν Ἕλληνικὴ κοινωνία γενικότερα, ἐνῶ χρησιμοποιεῖται καὶ στὴ σχολικὴ ἐκπαίδευση, στὸ δημοτικό, γυμνάσιο καὶ λύκειο, ἀλλὰ καὶ στὴν τριτοβάθμια ἐκπαίδευση. Ἐπίσης, διανομή της γίνεται στὸ σηρατὸ καὶ σὲ ἄλλες ὑπηρεσίες μὲ πρωτοβουλία τῶν οἰκείων Μητροπολιτῶν.

Ἐκ μέρους ὅλων τῶν τιμωμένων προσώπων ἀντιφώνησε ὁ ὅμοτιμος καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΕΚΠΑ κ. Γεώργιος Γαλίτης. Μὲ σεμινότητα τόνισε ὅτι τὸ ἔργο τους εἶναι ταπεινό, ἀνθρώπινο, ἀλλὰ καὶ θεῖο· προπαντός «εἶναι ἔργο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, γιατὶ ἡ μετάφραση, ἡ ἐρμηνεία, τὸ κήρυγμα καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάγνωση τῆς Γραφῆς εἶναι λειτουργήματα τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ». Ἐπίσης ἀνέφερε ὅτι «ἡ μετάφραση εἶναι ἀπόρροια τῆς ἐρμηνείας. Ἡ ἐρμηνεία τῆς θεόπνευστης Γραφῆς γίνεται μέσα στὸν φυσικὸ της χῶρο, στὸν χῶρο τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Γραφὴ εἶναι ἡ μνήμη τῆς Ἐκκλησίας, ἡ κατα-Γραφὴ τῆς ἐμπειρίας της σχετικὰ μὲ τὴν προέλευσή της καὶ μὲ τὴ φύση της ὡς σώματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ἡ κατα-Γραφὴ αὐτὴ, ἡ Γραφὴ σὲ ἔνα βιβλίο, στὴ Βίβλο, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἐκφράζει τὴν ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἐμπειρία αὐτὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν προσφέρει ἔτσι στὸν ἀνθρωπο, εἶναι θεο-πνευστή». «Οσον ἀφορᾶ στὸν ἐρμηνευτή, ὁ καθηγητὴς κ. Γαλίτης τόνισε ὅτι «ὅ βιβλικὸς ἐρμηνευτής, ἐρμηνεύοντας ἔνα θεόπνευστο κείμενο, πρέπει νὰ ἔχει «νοῦν Χριστοῦ», παραλληλα ὅμως νὰ ἀξιοποιεῖ,

ὅπως καὶ ὁ θύραθεν ἐρμηνευτής, ὅλες τὶς δυνατότητες ποὺ τοῦ παρέχει ἡ ἐπιστήμη, μὲ τὴν ἔρευνα καὶ τὴν ἀνάζήτηση τῶν πληροφοριῶν ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ συγγραφὴ τοῦ κειμένου καὶ μὲ τὴ λιπαρὰ γνώση τῶν ἐρμηνευτικῶν μεθόδων. Ἐπιπλέον πρέπει νὰ κατέχει πολὺ καλὰ τὴ γλῶσσα τοῦ κειμένου, τὴ σύνταξη, τοὺς ἰδιωματισμούς, τὶς ἔνες γλωσσικὲς καὶ πολιτιστικὲς ἐπιδράσεις, τὸ ἴστορικὸ καὶ πολιτιστικὸ περιβάλλον, τὶς ἴστορικές, κοινωνικές, οἰκονομικές καὶ πολιτικές συνθῆκες τῆς ἐποχῆς καὶ γενικὰ νὰ κινεῖται ἄνετα μέσα στὸν ἴστορικὸ καὶ γεωγραφικὸ χῶρο στὸν ὅποιον ἀνήκει τὸ κείμενο». Σὲ ἄλλη συνάφεια ὁ καθηγητής κ. Γαλίτης ἐπισήμανε ὅτι «τὸ μήνυμα τοῦ εὐαγγελίου μεταφέρεται στὸν ἀναγνώστη ἡ ἀκροατὴ μὲ ἔνα ὄχημα, καὶ τὸ ὄχημα αὐτὸ ἔιναι ἡ γλῶσσα. „Ἄν τὸ ὄχημα δὲν εἶναι κατάλληλο, πρέπει νὰ τὸ ἀλλάξουμε, νὰ μεταφέρουμε δηλαδὴ τὸ περιεχόμενο ἀπὸ τὸ ἔνα ὄχημα σ' ἔνα ἄλλο. „Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην”, ἔλεγαν οἱ μαθητὲς στὸν Ἰησοῦ! Ἡ μεταφορὰ τῆς φράσεως σὲ ἄλλο ὄχημα, πὸ κατάλληλο γιὰ νὰ φθάσει τὸ μήνυμα στὸν ἀποδέκτη, αὐτὸ εἶναι ἡ μετά-φραση». Ωστόσο, «καμὰ μετάφραση δὲν εἶναι τέλεια. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πάντοτε κατὰ τὴ μετά-φροντα τοῦ μηνύματος κάτι χάνεται, λίγο ἡ πολύ. Προσάθεια τῆς μεταφράσεως εἶναι νὰ χαθεῖ ὅσο γίνεται λιγότερο ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ μήνυμα. „Οσο λιγότερο χαθεῖ, δηλαδὴ ὅσο καλύτερα γίνεται ἡ μεταφορά, τόσο καλύτερη ἡ μετάφραση. Τὸ ἴδιαν κὸ εἶναι βέβαια νὰ μὴ χαθεῖ τίποτε. Τέλεια μετάφραση θὰ γινόταν, ἀν μπροστὲς ὁ μεταφραστὴς νὰ σκεφθεῖ κατὰ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο μὲ τὸν συγγραφέα, νὰ αἰσθανθεῖ ὅ,τι ἀκριβῶς ἐκεῖνος αἰσθανόταν, νὰ βιώσει ὅ,τι ἐβίωνε τὴ στιγμὴ ποὺ συνέγραφε, δηλαδὴ νὰ ταυ-

τισθεῖ κατὰ πάντα πρὸς τὸν συγγραφέα καὶ καπόπιν νὰ μεταφέρει αὐτὰ τὰ πάντα στὴ νέα φράση, δηλαδὴ νὰ τὰ μετα-φράσει. Αὐτὸ ὅμως τὸ “πάντα” εἶναι ἀνέφικτο». Τέλος, ὁ καθηγητής κ. Γαλίτης ἐπισήμανε ὅτι εἶναι μέγα τὸ ἔργο τῶν Βιβλικῶν Ἐταιρειῶν καὶ ἀξιολογώτατο τὸ ἐπιτελούμενο ἔργο τῆς EBE γιὰ τὴ διαφώτιση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς δόξαν Θεοῦ. Εὐχαριστήσε τὴν EBE γιὰ τὴν τιμὴ ποὺ τοὺς ἔγινε, τὴν δοπία ἐπιστρέφει στὴν ἴδια, γιατί «χωρὶς τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴ βοήθειά της δὲν θὰ ὑπῆρχε ἡ μετάφραση».

Ἀκολούθησε ἡ ἐναρκτήρια Συνεδρία στὴν ὅποια προήδρευσε ὁ ἐπίκουρος καθηγητής τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ κ. Χαράλαμπος Ἀτακτζίδης. Ή κεντρικὴ εἰσήγηση τοῦ Συνεδρίου πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὸν ἀναπλ. καθηγητὴ τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ EKPA καὶ μέλος τῶν Ἡνωμένων Βιβλικῶν Ἐταιριῶν (HBE ἐφεξῆς) κ. Χρῆστο Καρακόλη, ὁ ὅποιος ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ἐπιστημονικὲς Ἐκδόσεις τῶν HBE καὶ Μετάφραση». Ό εἰσηγητής ἀναφέρθηκε στὴν ὑφιστάμενη ποικιλίᾳ τῆς χειρόγραφης παράδοσης καὶ τὶς κειμενικὲς διαφορές ποὺ παρατηροῦνται, κυρίως δὲ στὰ κείμενα τῶν Ὁριγένη, Τερτullianοῦ, M. Ἀθανασίου, M. Βασιλείου καὶ Χρυσοστόμου. Ιδιαίτερη μνεία ἔγινε στὸ Textus Receptus, δηλαδὴ στὸ παραληφθὲν κείμενο. Ἐν συνεχείᾳ τόνισε τὸ ἔργο ποὺ ἐπιτελοῦν οἱ HBE. Εἶναι μὴ κυβερνητικὸς ὀργανισμὸς καὶ ἀποτελοῦν τὸν μεγαλύτερο Ὁργανισμὸ μετάφρασης, ἔκδοσης καὶ διακίνησης τῆς Ἅγιας Γραφῆς σὲ ὅλο τὸν πλανήτη. Συνεργάζονται μὲ ὅλες τὶς χριστιανικὲς Ἐκκλησίες, καθὼς ἔργο τους εἶναι ἡ διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου καὶ μάλιστα ἡ ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου ὅπως ὑπῆρχε στὴν ἀρχαία ἐκκλησία. Στὰ πλαί-

σια αυτά δημιουργήθηκε καὶ λειτουργεῖ τὸ Ἰνστιτοῦτο Nida (Nida Institute for Biblical Scholarship) στὴ Νέα Υόρκη τῆς Ἀμερικῆς, τοῦ ὅποιου ὁ ἰδρυτής Eugene A. Nida (1914-2011) ὑπῆρξε ὁ εἰσηγητής τῆς θεωρίας τῆς δυναμικῆς ἴσοδυναμίας στὴ βιβλικὴ μετάφραση. Κατὰ τὸν E. Νάιντα ἡ δυναμικὴ ἴσοδυναμία διέπεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ «ἰσοδυνάμου ἀποτελέσματος», δηλαδὴ, τὸ κείμενο στὴ γλῶσσα-στόχος θὰ πρέπει νὰ δημιουργεῖ στὸν ἀναγνώστη του τὴν ἕδια ἐντύπωση ποὺ δημιουργεῖ τὸ κείμενο στὴ γλῶσσα-πηγή (source text) στὸν ἀναγνώστη του, ἀκόμη κι ἀν αὐτὸ προϋποθέτει ἀπόκλιση ἀπὸ τὴ μορφολογία τοῦ ἀρχικοῦ. Ἐπίσης, ὁ καθηγητής κ. Καρακόλης ἀναφέρθηκε καὶ στὸ Ἰνστιτοῦτο Κριτικῆς τοῦ Κειμένου τῆς ΚΔ (Institut für Neutestamentliche Textforschung) στὸ Munster τῆς Γερμανίας. Καρπὸς τοῦ Ἰνστιτοῦτου ὑπῆρξε ἡ γνωστὴ ἐπιστημονικὴ ἔκδοση Novum Testamentum Graecum - Editio Critica Maior, ποὺ χρησιμοποιεῖται πλέον ἀπὸ δλα τὰ Πανεπιστήμια τοῦ κόσμου. Ὅσον ἀφορᾶ στὸ ἅγιτμα τοῦ ἐνιαίου κειμένου, ἀξιόπιστο κείμενο θεωρεῖται ὅποιο ἔχει παλαιότητα, ποὺ συνιστᾶ ἔνα μόνο κριτήριο. Ὡστόσο, σὲ μεταγενέστερα χειρόγραφα διαπιστώνεται πιστότερο κείμενο, ὅποτε κριτήριο δὲν συνιστᾶ πλέον ἡ ἀξιολόγηση τῆς ἀρχαιότητας τοῦ κειμένου. Ὁ ἀείμνηστος καθηγητής Βασίλειος Ἀντωνιάδης (1851-1932), καθὼς μελέτησε τὰ ἀρχαῖα λεξιονάρια γιὰ τὴν πατριαρχικὴ ἔκδοση τῆς ΚΔ (1904), διαπίστωσε ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀρχαιότερες μαρτυρίες ἀπὸ τὸ συνεχὲς κείμενο. Ὁ εἰσηγητής κ. Καρακόλης ἀνέφερε ἀκόμη τὴν κριτικὴ ἔκδοση (τοῦ 1977) τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου (The Gospel according to John in the Byzantine tradition - Τὸ κατὰ Ἰωάν-

νην εὐαγγέλιον στὴ Βυζαντινὴ παράδοση), μία σπουδαία συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς ἴστορίας τοῦ κειμένου τῆς ΚΔ, καθὼς αὐτὴ ἀπεικονίζει τὸ εῦρος τῆς πλούσιας βυζαντινῆς κειμενικῆς παράδοσης ἐνὸς τμήματος τῆς ΚΔ, μὲ βάση κειμένου ἔνα συγκεκριμένο βυζαντινὸ χειρόγραφο τοῦ 11ου αἰ. Δυστυχῶς, ἡ ἔκδοση αὐτὴ ἀγνοήθηκε ἀπὸ τὶς ἐλληνόφωνες ἐκκλησίες καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν συνεχίστηκε ἡ προσπάθεια. Ὁλοκλήρωσε ὁ καθηγητής κ. Καρακόλης τὴν εἰσηγητή του θέτοντας ὁρισμένους προσβληματισμούς, ὅπως γιὰ τὴ χρήση τοῦ κριτικοῦ κειμένου, θέτοντας τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ ποιὰ εἶναι ἡ χρησιμότητά του· γιὰ τὸ ἐν χρήσει κείμενο· γιὰ τὸ ὅτι βρισκόμαστε στὶς ἀρχές τῆς τρίτης χιλιετίας ἡ ἐλληνικὴ Ὁρθόδοξη ἐκκλησία ἔχει παραμείνει στὸ κείμενο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1904 (ἀνατ. 1912)· στὴ δημιουργία πλέον ψηφιακῶν κριτικῶν ἔκδοσεων· γιὰ τὶς εὐαγγελικὲς ὁργανώσεις καὶ τοὺς οἰκουμενικοὺς Ὁργανισμοὺς μελέτης καὶ κριτικῆς τοῦ κειμένου τῆς ΚΔ κ.ἄ. Ἐξέφρασε τὴν εὐχὴ ὅπως κι οἱ Ὁρθόδοξες ἐκκλησίες μπορέσουν νὰ μετάσχουν σὲ αὐτούς. Τέλος, ἡ μορφὴ καὶ ἡ ὑπαρξη τεσσάρων Εὐαγγελίων, κι ὅχι ἐνὸς μόνου, ἐκφράζει ἐξαρχῆς τὶς διαφοροποιημένες προοπτικές, τὴν ποικιλότητα καὶ τὸν πλοῦτο. Στὴ διαλεκτικὴ τῆς ὁμογενοποίησης ἡ ποικιλομορφίας τοῦ κειμένου, φαίνεται ὅτι ἡ ἐκκλησία ἐπιδίωξε τὴν ποικιλία τῆς χειρόγραφης παράδοσης.

Μετὰ τὴν σύντομη συζήτηση ποὺ διεξήχθη μὲ τὴν ὑποβολὴ κάποιων ἐρωτημάτων πρὸς τὸν καθηγητὴ κ. Καρακόλη, ἀκολούθησε ἡ δεύτερη εἰσήγηση ἀπὸ τὸν Κοσμήτορα τοῦ Ἰνστιτοῦτου Nida τῆς Νέας Υόρκης κ. Phil Towner. Ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Eugene Nida and the So-Called Power-Turn in Translation Studies» [Ο Eugene Nida καὶ ἡ

έπονομαζόμενη «Στροφή στὴν Ἐξουσία» στὶς μεταφραστικὲς σπουδές]. Ἡ εἰσήγησή του ἀποτελοῦσε μία σύντομη παρούσαστη τῆς Ἰστορίας τοῦ ρόλου ποὺ ἔχει διαδραματίσει τὸ Ἰνστιτούτο Nida στὸ ἔργο τῆς EBE. Λέγοντας μεταφραστικὲς σπουδές ἐννοοῦνται ἡ Ἰστορία τῆς θεωρίας τῆς βιβλικῆς μετάφρασης καὶ τοῦ σύνθετου ἐπιστημονικοῦ χώρου. Στὸ ἐπίκεντρο αὐτῆς τῆς Ἰστορίας βρίσκεται ὁ θεωρητικός της μετάφρασης Eugene Nida τοῦ ὅποιου τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο καὶ ἡ ΚΔ στὴν νεοελληνικὴ μοιράζονται πολλὰ κοινὰ στοιχεῖα. Ὁ εἰσηγητής κ. Towner, πέρα τῆς σύντομης περιγραφῆς τῶν μεταφραστικῶν σπουδῶν, ἀνέλυσε μία συγκεκριμένη «στροφή» ἢ «ἰδεολογικὴ δομή», ἡ ὅποια συνεχίζει νὰ διαφροροποιεῖται καὶ νὰ καθορίζει τὶς μεταφραστικὲς σπουδές, τὴν ἐπονομαζόμενη «στροφὴ στὴν Ἐξουσία». Στὸν πολυσύνθετο χῶρο τῶν μεταφραστικῶν σπουδῶν οἱ θεωρητικοί τῆς μετάφρασης ἐπαναπροσδιόρισαν τὸ ἐπιστημονικὸ πεδίο ὡς πολιτιστικὸ φαινόμενο, ἔτσι ὥστε μετέτρεψαν τὴν μετάφραση σὲ ἔνα χῶρο ἐπιστημονικῆς μελέτης, ποὺ ἐπηρέασε ταυτόχρονα ἄμεσα τόσο τὴ θεώρηση ὅσο καὶ τὴν πρακτικὴ τῆς μετάφρασης τῆς Βίβλου. Μέσα στὴν ἀλλαγὴ τοῦ προσανατολισμοῦ καὶ στὴν ὑπέρβαση τῶν ὅποιων συνόρων ἡ «τοπικοποίησεων» ἐντάσσεται καὶ ἡ ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ '90 Ἐξουσιαστικὴ στροφή, ὅπως αὐτὴ ἔχει περιγραφεῖ χαρακτηριστικὰ ἀπὸ τὴ μετα-ἀποικιακὴ καὶ φεμινιστικὴ κριτική. Εἰδικότερα, μὲ τὸν ὅρο αὐτὸ περιγράφεται ἡ κάθε μορφὴ Ἐξουσίας (κοινωνικῆς, ἐπιστημονικῆς, θρησκευτικῆς ἀλλὰ καὶ γνωστικῆς). Ἀλλωστε, ἡ ἀσύμμετρη ὅσκηση Ἐξουσίας σὲ συνθῆκες ἡγεμονίας σκιαγραφοῦσαν τὴ μετάφραση στὸ νὰ ἐνισχύει τὶς ἀπόπειρες ὑποταγῆς. Τὸ ἐρώτημα ποὺ τίθεται εἶναι πῶς μποροῦν οἱ με-

ταφράσεις νὰ ἐπηρεάσουν τὸν πολιτισμὸ καὶ ποιὲς μορφές, τεχνικὲς καὶ θεωρίες μεταφράσεων ἀποδεικνύονται περισσότερο ἀποτελεσματικές. Ἐπίκεντρο αὐτοῦ τοῦ προβληματισμοῦ ἀποτελεῖ ἡ χρήση τῆς Ἐξουσίας ὡς μέσο διάσπασης πολιτισμικῶν φραγμῶν καὶ ἀντίστασης ἀπέναντι σὲ ἡγεμονικές πολιτισμικές τάσεις. Γιὰ τὸν Κοσμήτορα κ. Towner ὑπάρχουν κάποια ἴδιαίτερα τοπικὰ χαρακτηριστικά: (α) οἱ ἀνάγκες τοῦ ἀκροατηρίου ὡς βασικοῦ κριτηρίου καὶ ἄμεσης προτεραιότητας σὲ ὅποιαδήποτε μεταφραστικὴ ἀπόπειρα· (β) οἱ τοπικὲς μεταφραστικὲς ὁμάδες μὲ τὶς ἀπαραίτητες γνώσεις ποὺ εἶχαν ἀποκτήσει – οὐσιαστικὰ κατεῖχαν – «μεταφραστικὴ Ἐξουσία»· (γ) ἐκπαίδευση τῶν αὐτοχθόνων ὥστε αὐτοὶ νὰ κάνουν τὴ μετάφραση στὴ μητρικὴ τους γλῶσσα μὲ τὴ βοήθεια εἰδίκων ἐκπαιδευτῶν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ «Ἐξουσία» ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴ μετάφραση τῆς Βίβλου ἔχει πλέον περάσει στὰ χέρια τοῦ κοινοῦ γιὰ τὸ ὅποιο προορίζεται· (δ) μὲ τὴ «δια-ομολογιακή» προσέγγιση σὲ ὁρισμένες περιοχές μπορεῖ νὰ ὀδηγήθωμε στὴ συνεργασία διαφορετικῶν χριστιανικῶν ὁμάδων, οἱ ὅποιες στὴ συνέχεια θὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὴ τὴ μετάφραση, πρᾶγμα ποὺ ὀδηγεῖ σὲ ἀμοιβαία κατανόηση καὶ συνεργασία. Τέλος, συμπερασματικὴ θέση τοῦ κ. Towner εἶναι αὐτή: Ἡ μετάφραση εἶναι μία πολιτισμικὴ δραστηριότητα ποὺ βοηθᾶ στὴ διαμόρφωση τῆς ταυτότητας τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἡ μετάφραση τῆς Βίβλου μπορεῖ νὰ ἐπηρεάσει καὶ νὰ διαμορφώσει τὴ χριστιανικὴ ταυτότητα, ὅχι μόνο τώρα πρόσκαιρα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς γενιές ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν. Μὲ τὴ συζήτηση ποὺ ἀκολουθήσει ὁλοκληρώθηκε ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ Συνεδρίου.

Η δεύτερη ήμέρα τοῦ Διεθνοῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου τῆς EBE, Σάββατο 13 Δεκεμβρίου, ξεκίνησε μὲ τὴν πρώτη συνέδρια νὰ προεδρεύει ὁ καθηγητής τοῦ Ἑλληνικοῦ Βιβλικοῦ Κολεγίου κ. Ἰωάννης Κρεμμύδας, καὶ νὰ πραγματοποιοῦνται δύο εἰσηγήσεις. Η πρώτη ἔγινε ἀπὸ τὸν Διευθυντὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰστορικοῦ Εὐαγγελικοῦ Ἀρχείου κ. Ἰωάννη Τσεβᾶ, μὲ θέμα «Ἡ προσφορὰ τῆς EBE στὶς Εὐαγγελικὲς Ἐκκλησίες στὴν Ἑλλάδα». Ο δικιλητής τόνισε ὅτι καταχάς, ἡ EBE ἔδωσε στὴν Εὐαγγελικὴν Ἐκκλησία τὸ βασικό τῆς ἐργαλεῖο, ποὺ εἶναι ἡ Ἅγια Γραφή, καὶ μάλιστα σὲ μετάφραση, ὥστε νὰ γίνεται κατανοητὴ ἀπὸ ὅλους, ἀνεξαρτήτως μορφωτικοῦ ἐπιπέδου. Τόσο ἡ Διαμαρτυρόμενη Ἀναμόρφωση τοῦ 16ου αἰῶνα ὅσο καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Εὐαγγελικὴ Ἐκκλησία στὴν Ὁμολογία Πίστεως τῆς, τόνισαν ὅτι ἡ Ἅγια Γραφὴ εἶναι ἡ μοναδικὴ πηγὴ πίστεως καὶ ὅτι αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι προσιτὴ ἀπὸ ὅλους. Αὐτὴ λοιπὸν τὴν Ἅγια Γραφὴ σὲ πρωτότυπο ἢ σὲ μετάφραση, σὲ ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ σχῆματα καὶ τὰ εἰδὴ προσέφερε σὲ μεγάλους ἀριθμοὺς καὶ μὲ πολὺν φθηνὲς τιμές, διαχρονικὰ ἡ EBE, στὸν ἑλληνικὸ λαὸ καὶ στὴν Εὐαγγελικὴν Ἐκκλησία εἰδικότερα. Στὴ συνέχεια ὁ κ. Τσεβᾶς ἐπισήμανε τὴ δεύτερη προσφορὰ τῆς EBE στὴν Εὐαγγελικὴν Ἐκκλησία, ποὺ ἦταν ἡ διεκκλησιαστικότητα. Αὐτὸς σημαίνει ὅτι ἀπὸ τὴν ἴδρυσή της ἡ Βιβλικὴ Ἐταιρία στὴν Μεγάλη Βρετανία ἦταν ἔνας ὀργανισμός ποὺ κάλυπτε ὅλες τὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀποχρώσεις. Στὴν Ἑλλάδα οἱ μεταφραστὲς ποὺ ἐκπόνησαν τὴ μετάφραση τῆς Ἅγιας Γραφῆς γιὰ τὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία, ἦταν πάντα Ὁρθόδοξοι. Μετὰ τὴν ἴδρυση τῆς EBE, ὁ πρόεδρος τῆς Συνελεύσεώς της εἶναι Ὁρθόδοξος Ἐπίσκοπος ἐνῷ σὲ αὐτὴ

συμμετέχουν Ὁρθόδοξοι, Καθολικοὶ καὶ Εὐαγγελικοί. Αὐτὴ ἡ ἐπαφὴ μὲ τὰ ἄλλα χριστιανικὰ δόγματα μέσω τῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας, ποὺ σὲ αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο ἦταν παλιότερα πιὸ σπάνια ἢ πιὸ δύσκολη, ἔδωσε στὴν Εὐαγγελικὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἓνα μέτρο κατανοήσεως καὶ μὰ πλατφόρμα συνεννοήσεως. Τὸ Τρίτο σημεῖο, κατὰ τὸν ὄμιλητὴν κ. Τσεβᾶ, εἶναι ὅτι μὲ τὴ Νέα Μετάφραση τῆς Βίβλου τῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας ξεκίνησε μία γόνιμη συζήτηση γιὰ τὴν ἑργασία αὐτῆς. Κάθε συζήτηση σχετιζόμενη μὲ τὴν Ἅγια Γραφὴ παρ’ ὅλες τὶς ἀντιρρήσεις, ἀπορίες καὶ δυσκολίες, εἶναι πηγὴ ἐνδιαφέροντος ἀλλὰ καὶ χαρᾶς καὶ ίκανοποίησης γιὰ κάθε εὐαγγελικό. Η Νέα Μετάφραση τῆς Βίβλου ἀκολούθησε νέους δρόμους, ποὺ συνεχίζουν νὰ δημιουργοῦν συζήτησεις. Αὐτὸς εἶναι μία θετικὴ ἐξέλιξη. Η Ἅγια Γραφὴ εἶναι τὸ μέσον γιὰ τὸν ἐπανευαγγελισμὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ αὐτὸ τὸ μέσον, ἡ Βιβλικὴ Ἐταιρία τὸ προσέφερε σὲ ὅλες τὶς χριστιανικὲς ἐκκλησίες.

Ἀκολούθησε ἡ δεύτερη εἰσηγήση ἀπὸ τὸν ἀναπληρωτὴν καθηγητὴν τοῦ Ποντιφικοῦ Γρηγοριανοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης κ. Vasile Babota, ὁ ὀποῖος ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ἡ Βουλγάτα στὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν». Ξεκινώντας ἔκανε ἔναν σαφῆ διαχωρισμὸ τῆς μετάφρασης Vetus Latina καὶ τῆς Vulgata. Η πρώτη ἦταν μία μεταφραστικὴ προσπάθεια στὴ λατινικὴ γλώσσας ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ τῆς ΠΔ καὶ τῆς ΚΔ καὶ ὀλοκληρώθηκε περίπου τὸ 150 μ.Χ. Μὲ τὴν ἔξαπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξαπλώθηκε καὶ ἡ χρήση τῆς (Βόρεια Ἀφρική, Τυνησία, Ἀλγερία κ.ἄ.). Η Vulgata, συνέχισε ὁ εἰσηγητής, ἀποτελεῖ ἔργο τοῦ Ἱερωνύμου καὶ ὀλοκληρώθηκε περίπου τὸ 405 μ.Χ. Στηρίχηκε τόσο στὴν ἑλληνικὴ ὅσο καὶ στὴν ἑβραϊκή. Απὸ μεθοδολογικῆς ἀπόψε-

ως ἡ λατινικὴ Βίβλος τοῦ Ἱερωνύμου θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι ὁμοιάζει ἀρκετὰ τὴν προγενέστερη συριακὴ χριστιανικὴ μετάφραση γνωστὴ ὡς Peschitta τοῦ 2ου αἰ., καθὼς νιοθέτησε τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστροφῆς στὴ Veritas Hebraica. Ο καθηγητὴς κ. Babota ἀνέφερε ὅτι δὲν θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι ἡ Vulgata ἦταν μία καινούργια λατινικὴ μετάφραση. Ἐν μέρει ἦταν μία ἀναθεώρηση παλαιότερων λατινικῶν μεταφράσεων καὶ ἡ διάδοση τοῦ μεταφραστικοῦ ἔργου τοῦ Ἱερωνύμου ἦταν ἀρχικὰ περιορισμένη, γιατὶ ἔγινε δεκτὴ μὲ κάποιο σκεπτικισμὸς ἀπὸ ἐκκλησιαστικοὺς πατέρες καὶ ὁ κανόνας δὲν εἶχε σταθεροποιηθεῖ στὶς χριστιανικὲς κοινότητες. Στὴ συνέχεια ὁ εἰσιτηγητὴς ἐπισήμανε ὅτι ἀπὸ τὸν 13ο αἰ. καὶ ἔπειτα σὲ συγκεκριμένα ἀντίγραφα τῆς Vulgata ἄρχισαν νὰ προστίθενται καὶ νέα κείμενα. Ἐτοι, στὴ Σύνοδο τοῦ Τριδέντου τὸ 1546 πάρθηκαν δύο σημαντικὲς ἀποφάσεις, ποὺ ἀφοροῦσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν στὰ κείμενα ποὺ θὰ συμπεριελάμβανε καὶ θὰ ἀπέκλειε ἀντίστοιχα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι πλέον ἀναγνωριζόταν ὡς τὸ ἐπίσημο κείμενο τοῦ βιβλιού κανόνα τὸ ὅποιο χρειαζόταν ἀναθεώρηση, ἡ ὅποια καὶ ἔγινε τὸ 1547 στὴ Louvain τοῦ Βελγίου. Ἡ ἐπίσημη Vulgata κυκλοφορήθηκε τὸ 1583 (καὶ ἀκολούθησαν οἱ ἐκδόσεις τοῦ 1590 καὶ 1592). Ὁ καθηγητὴς κ. Babota δὲν παρέλειψε νὰ ἀναφερθεῖ στὴ Vulgata Clementina (ἐκδοση τοῦ 1592), ποὺ ἐπιμελήθηκε ὁ Πάπας Κλήμης 8ος, μὲ τὰ 76 βιβλία ποὺ ἀποτέλεσε τὴν πιὸ ἔγκυρη ἐκδοχὴ γιὰ περισσότερους ἀπὸ δύο αἰώνες, καὶ στὴ Nova Vulgata, τὴν ἐκδοση τῆς ὅποιας ἐνέκρινε ὁ Πάπας Ἰωάννης Παῦλος τὸ 1979, καὶ ἡ ὅποια στηρίχθηκε σὲ ἀκαδημαϊκές ἐκδόσεις τῶν ἐβραϊκῶν, ἀραμαϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν κειμένων. Ὁλοκληρώνοντας, ὁ

καθηγητὴς κ. Babota ἀναθέρθηκε στὴ σπουδαιότητα τῆς Vulgata γιὰ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία. Αὐτὴ ἀρχικὰ ἦταν ὅχι μόνο μετάφραση, ἀλλὰ καὶ ἀναθεώρηση ταυτόχρονα. Ἐπομένως ἀποτελεῖ σημαντικὸ κειμενικὸ μάρτυρα στὴ μετάδοση καὶ ἐρμηνεία τῶν βιβλικῶν κειμένων. Ἐτοι, δὲν εἶναι μόνο μία ἔκδοση, ἀλλὰ καὶ μία μεγάλη συλλογὴ ἐκδόσεων τῶν τελευταίων 15 περίπου αἰώνων, ἡ ὅποια τελικὰ ἀνάγεται στὸ ἔργο τοῦ Ἱερωνύμου. Αὐτὰ τὰ δύο στοιχεῖα εἶναι ποὺ καθιστοῦν τόσο σημαντικὴ τὴ Vulgata, ὅχι μόνο ἀπὸ πλευρᾶς βιβλικῆς ἐρμηνείας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πλευρᾶς διερεύνησης θεολογικῶν διαφωνιῶν.

Στὴ δεύτερη συνεδρία τοῦ Σαββάτου 13 Δεκεμβρίου πραγματοποιήθηκαν ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ κ. Ἀντώνη Φώσκολου τρεῖς εἰσιτηγήσεις. Πρώτη, ἡ ἐπίκουνη καθηγήτρια τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ κ. Αἰκατερίνη Τσαλαμπούνη εἰσιτηγήθηκε τὸ θέμα «Σύγχρονες Ερμηνευτικὲς Μέθοδοι καὶ Μετάφραση τῆς Βίβλου». Στὴν ἀρχὴ ἡ ὁμιλήτρια ἐπεσήμανε ὅτι βασικὴ ἀρχὴ τῆς μετάφρασης ἀποτελεῖ τὸ γεγονὸς τῆς σάρκωσης τοῦ Λόγου, τὸ ὅποιο δημιουργεῖ τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὸν ἀπεγκλωβισμὸς ἀπὸ τὴ λογικὴ τῶν ἰερῶν γλωσσῶν ἡ τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ. Στὸ πρῶτο μέρος τῆς εἰσιτηγήσης ἡ ὁμιλήτρια ἔκανε μία σύντομη ἴστορικὴ ἀνασκόπηση τῆς ἴστορίας τῆς μετάφρασης τοῦ βιβλιού κειμένου κατὰ τὸν 20ο καὶ 21ο αἰ. κι ἔστιασε στοὺς ἔξης σταθμούς: τὴν εἰσαγωγὴ τῆς ἰδέας τοῦ δυναμικοῦ ἴσοδύναμου (E. Nida), τῆς ἰδέας τοῦ ἀποδέκτη καὶ τῆς θεωρίας τοῦ σκοποῦ (H. Vermeer, Chr. Nord). Μὲ βάση τὶς νεότερες θεωρίες ὁ μεταφραστὴς καλεῖται νὰ ἴστοροπήσει μεταξὺ τῆς κατὰ λέξη ἀπόδοσης τοῦ κειμένου καὶ τῆς ἀπόλυτης προσαρμογῆς στὰ

πολιτισμικά δεδομένα τῆς όμάδας στήν οποία ἀπευθύνεται ἡ μετάφραση. Στὸ δεύτερο μέρος τῆς εἰσήγησης ἀναζητήθηκε ἡ σχέση μεταξὺ τοῦ ἑκάστοτε ἐρμηνευτικοῦ πλαισίου καὶ τῶν ἐπιμέρους μεταφραστικῶν ἐπιλογῶν. Στὶς νέες μεταφραστικὲς τάσεις καθοριστικὸ όροι διαδραματίζει τὸ νέο ἐρμηνευτικὸ παράδειγμα, σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο τὰ κείμενα δὲν ὑπάρχουν χωρὶς τὸν ἀναγνώστη τους. Στὸ ἐπίπεδο τῆς μετάφρασης αὐτὸ ἐπέφερε τρεῖς σημαντικὲς ἀλλαγές: α) στὸ τριμερὲς σχῆμα συγγραφέας-κείμενο-ἀναγνώστης προστίθεται ὁ μεταφραστής ώς διαμεσολαβητής μεταξὺ τοῦ κειμένου καὶ τοῦ ἐντολέα τῆς μετάφρασης, β) ἡ ἔμφαση τώρα βρίσκεται στὴ λειτουργικότητα καὶ στὴν ἐπάρκεια τῆς μετάφρασης καθὼς καὶ στὴν ἀνάδειξη τῆς δυναμικῆς σχέσης μεταξὺ νοήματος καὶ λειτουργίας τοῦ κειμένου, καὶ γ) στὴ μεταφραστικὴ διαδικασία δὲν ἐμπλέκονται πλέον μόνο ἐρμηνευτὲς ἀλλὰ κι ἄλλες εἰδικότητες (π.χ. μεταφραστές, λογοτέχνες κ.ἄ.). Στὸ τελευταῖο μέρος τῆς εἰσήγησης ἡ ὄμιλή της διατύπωσε κάποιες σκέψεις γιὰ τὴ σημασία τῶν παραπάνω ἐξελίξεων στὴ μετάφραση τῆς Ἅγιας Γραφῆς στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Αὐτὴ συνδέεται ἅμεσα μὲ τὴ θέση τῆς Ἅγιας Γραφῆς στὴ ζωὴ καὶ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ξήτημα τοῦ χαρακτῆρα τῆς θεοπνευστίας τοῦ βιβλικοῦ κειμένου. Γιὰ τὴν ὁρθόδοξη θεολογία τὸ βιβλικὸ κείμενο εἶναι ἔνα παράθυρο πρὸς τὸν θεϊκὸ κόσμο ποὺ δίνει ἀπειροες δυνατότητες σὲ ὅσους τολμήσουν νὰ τὸ ἀνοίξουν καὶ νὰ ἀτενίσουν μέσα ἀπὸ αὐτό. Σὲ αὐτὸ μπορεῖ νὰ συμβάλει ἡ κριτικὴ καὶ δημιουργικὴ ἀξιολόγηση τῶν πορισμάτων καὶ ἐργαλείων τῶν νέων θεωριῶν καὶ ἐρμηνευτικῶν καὶ μεταφραστικῶν μοντέλων.

Ἄκολούθησε ἡ δεύτερη εἰσήγηση ἀπὸ τὸν ἀναπληρωτὴ καθηγητὴ τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ π. Ἰωάννη Σκιαδαρέστη, ὁ ὅποιος μίλησε μὲ θέμα «Ἡ Βίβλος στὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας». Εἰσαγωγικὰ ὁ ὄμιλητης ἀνέφερε ὅτι ὁ χωρὸς σχέσεως μεταξὺ Βίβλου καὶ λατρείας εἶναι πολὺ εὔρούς. Ἡ Ἐκκλησία πρῶτα λάτρευσε καὶ μετὰ θεολόγησε, γ' αὐτὸ καὶ εἶναι πρωταρχικὴ ἡ θέση τῆς λατρείας. Ὡστόσο, λατρεία καὶ Γραφὴ εἶναι ἀναπόστατα ἐνωμένες. Στὸ ἐρώτημα τί νιοθέτησε ἡ χριστιανικὴ λατρεία ἀπὸ τὴν ΠΔ καὶ τὴν ΚΔ, ὁ καθηγητὴς π. Σκιαδαρέστης εἶπε ὅτι νιοθετήθηκαν πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἐβραϊκῆς λατρείας. «Ολα δὲν ταιριάζαν· λ.χ. ἔχουμε τὸν ἔξιλαστήριο χαρακτῆρα τῆς νέας λατρείας, ἐνῷ ἐγκαταλείφτηκαν οἱ αἵματηρες θυσίες. Υιοθετήθηκαν ἐπίσης στοιχεῖα τῆς ἐλληνικῆς τραγικῆς ποίησης, προστέθηκαν κι ἄλλα, ὡστε ἡ λατρεία νὰ τελεῖται ἐν Πνεύματι καὶ Ἀληθεῖᾳ. Βέβαια, ἡ νέα λατρεία πραγματοποιεῖται στὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Στὴ συνέχεια, ἀπάντησε στὸ τί προέχει: ἡ κοινὴ λατρεία ἡ ἀτομική; Αὐτὲς συγκρούονται μεταξὺ τους ἡ λειτουργοῦν συμπληρωματικά; Ἡ Ἐκκλησία παρέμεινε προστηλωμένη στὴν κοινὴ ἀσκητικὴ ἀντίληψη· ἐπέμενε στὴν ἐνωτική, περιεκτική, καθολικὴ λατρεία. Ἡ προσωπική, κατ' ἴδιαν λατρεία, προϋποθέτει τὴν κοινὴ λατρεία. "Αν λειτουργεῖ ἐργήμην της Ἐκκλησίας, μπορεῖ νὰ μεταβληθεῖ σὲ πράξη εὐσεβιοῦμε σὲ ἐπικίνδυνο ὑποκειμενισμό. Γενικά, ὅτι εἶναι ὁ κάθε Χριστιανός, εἶναι ὡς μέλος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀκολούθησε τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ διακονία τοῦ λόγου: κήρυγμα ἡ λατρεία, τὸ ἔλλογο ἡ ἡ τελετουργία; Στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία ἔκπινησαν μὲ δύο συνάξεις. Δὲν

νπῆροχε συνάθροιση πρώτης Ἐκκλησίας χωρὶς μυστηριακή σύναξη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα δι Παῦλος στὴν Τροάδα (Πράξ 20:7-12). Η ἀνάγκη ὑπάρξεων δύο ξεχωριστῶν συνάξεων εἶναι μεταγενέστερη. Τὸ ἔλλογο κήρυγμα συνυπάρχει μὲ τὸ ὑπερόλγο μυστήριο. Η ἱερουργία τοῦ λόγου μὲ τὴν ἱερουργία τοῦ μυστηρίου. Η λειτουργία πρὸ τῆς Ἀναφορᾶς μὲ τὴ λειτουργία τῆς Ἀναφορᾶς. Συνυπάρχει ὁ λόγος στὸ μυστήριο καὶ τὸ μυστήριο στὸν λόγο. Τέλος, ὁ καθηγητὴς π. Σκιαδαρέσης ἔθεσε τὸ ζήτημα γιὰ τὴν κατανόηση τῶν δεδομένων τῆς ὑμνολογίας: λ.χ. τὴν ἐκφραση τῆς ὑμνολογίας «βέλος ἐκλεκτόν, ἐν φρέτρᾳ σὲ κρυπτόμενον, Ἰερεμίᾳ τῇ προγνώσει αὐτοῦ» (Α' Μαΐου), ποιὸς τὴν καταλαβαίνει, ποιὸς τὴν ὑποψιάζεται, ἢ τὴ συνδιάζει μὲ τὸ χωρίο Ἡσ 49:2; Τὸ ὑμνολογικό «ώς ἵππους ἐώρακας τοὺς ἱεροὺς Μαθητάς, θαλάσσας ταράσσοντας» (Β' Δεκεμβρίου), ποιὸς τὸ συνδυάζει πλέον μὲ τὸ Ἀββ 3:15; Αὐτὰ καὶ ἄλλα συνιστοῦν ἀκροβασίες τῆς ὑμνογραφίας, οἱ ὅποιες δὲν κατανοοῦνται ἔξω ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο βιβλικό τους ὑπόβαθρο.

Στὴν τρίτη εἰσήγηση τῆς δεύτερης συνεδρίας καὶ τελευταία του Συνεδρίου, δι Σύμβουλος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων καὶ διδάσκων τοῦ Ἐλληνικοῦ Ἀνοικτοῦ Πανεπιστημίου κ. Σταύρος Γιαγκάζογλου εἰσήγηθηκε τὸ θέμα «Ἡ μετάφραση τῆς Βίβλου στὴ Δευτεροβάθμια Ἐκπαίδευση». Ἐξαρχῆς ὁ ὄμιλητής καθόρισε τὸ ζήτημα τῆς ἐρμηνείας καὶ τῆς ἐρμηνευτικῆς τῆς Ἀγίας Γραφῆς ὡς καίριας σημασίας ζητήματα στὴ ζωὴ καὶ τὴν πορεία τῆς Ἐκκλησίας. Δίχως ἐρμηνεία καὶ μετάφραση τὰ βιβλικὰ κείμενα ἀπολιθώνονται καὶ γίνονται ἀρχαιολογικὰ θρησκευτικὰ σύμβολα, τὰ ὅποια δὲν συμβάλλουν στὴ

βιωματικὴ προσπέλαση καὶ στὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀλήθεια γιὰ τὸν Θεό, τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κόσμο σὲ συγκεκριμένο τόπο καὶ χρόνο. Η Ἐκκλησία βιώνει διαφορᾶς τὴν ἐρμηνευτικὴ ἐπέκταση τῆς Ἀγίας Γραφῆς κατ' ἔξοχὴν στὴ λειτουργικὴ της ζωὴ. Η Θεία Εὐχαριστία καὶ ἡ γενικότερη λατρεία τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ δραματοποιημένη βίωση τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Η ἐρμηνεία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἡ ἐρμηνευτικὴ ἀνάδειξη τῶν βιβλικῶν κειμένων στὸν σύγχρονο ἀνθρωπό, ἐπιβάλλεται νὰ κομίζει τὸ ἔντονα σωτηριολογικὸ καὶ ὑπαρξιακὸ μήνυμά τους. Παράλληλα, στὴν ποιμαντικὴ εὐθύνη τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκει ἡ μαρτυρία καὶ ἡ προσφορὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἐκτὸς τῆς λειτουργικῆς ζωῆς της. Κάθε ἐποχή, κάθε γλῶσσα, ἀνάλογα μὲ τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν περιφρέσουσα ἀτμόσφαιρά της, παρεῖχε στὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ ἀντίστοιχο λεξιλόγιο, καθὼς καὶ τὶς ἀνάλογες προσλαμβάνουσες ἔννοιες ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ ἐκφράσουν ἀρτιότερα τὴν εὐαγγελικὴ ἐμπειρία ποὺ ζοῦσε ἡ ἀρχέγονη Ἐκκλησία καὶ τὴν ὅποια ἐξέφρασε στὴν Καινὴ Διαθήκη μὲ τὴν κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς της. Στὴ συνέχεια ὁ εἰσιτηγητὴς κ. Γιαγκάζογλου εἶπε ὅτι τὸ ζήτημα τῆς μετάφρασης τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἀξιοποίησης αὐτῆς τῆς μετάφρασης στὴν ἐκπαίδευσή μας συνδέεται μὲ τὸ περίφημο γλωσσικὸ ζήτημα, τὸ ὅποιο ἔχει μακρὰ ἴστορία. Τὸ ἵδιο τὸ κείμενο τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἴτε ὡς μετάφραση τῶν Ἐβδομήκοντα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἴτε ὡς κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀλλὰ καὶ οἱ γλωσσικὲς ἐπιλογὲς τῆς Ἐκκλησίας συνδέονται στενά μὲ τὸ γλωσσικό μας ζήτημα. Ως γνωστόν, ἡ περίφημη διγλωσσία κάνει τὴν ἐμφάνισή της ηδη κατά

τὸν 1ο μ.Χ. αἱ., ὅταν δίπλα στὴν κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου ἡ ἀργότερα τῆς δημώδους γλώσσας τοῦ λαοῦ μὲ τὶς παραλλαγὲς τῆς ἐμφανίζεται ἡ ἀττικίζουσα διάλεκτος, τὴν ὥποια ἐν πολλοῖς ἐγκοπτώνεται ἡ Ἐκκλησία στὴν Ἀνατολὴ καὶ ἡ ὥποια θὰ ἀποτελέσει τὸ ὅργανο τῆς θεολογίας τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας σὲ ὅλη τὴν περίοδο τοῦ Βυζαντίου. Ἡ διγλωσσία αὐτὴ συνεχίζεται καὶ μάλιστα μὲ ἔνταση κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Μὲ τὸν Νεοελληνικὸ Διαφωτισμό, συνέχισε ὁ δύμαλητής, τὸ γλωσσικὸ ζήτημα προσλαμβάνει νέα ιδεολογικά, κοινωνικά, πολιτικὰ καὶ ἄλλα χαρακτηριστικά. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὸ φεῦμα τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ συνυπάρχουν τόσο οἱ ἀρχαῖστες λόγιοι ὅσο καὶ οἱ πολέμιοι τους ἡ καὶ ἡ «μέση ὁδὸς» τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Μὲ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ τὴν ἴδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἡ ἀδιέξοδη διαμάχη μεταξὺ ἀρχαῖστῶν καὶ δημοτικιστῶν θὰ γνωρίσει πολλαπλές κορυφώσεις κατὰ τὸν 180 καὶ κυρίως κατὰ τὸν 190 αἱ. καὶ θὰ ἐξελιχθεῖ κυριολεκτικὰ σὲ ἔναν γλωσσικὸ ἐμφύλιο διχασμό. Παράλληλα πρὸς ὅλα αὐτά, βαίνει καὶ ἡ συχνὰ διαφιλονικούμενη ἐκκλησιαστικὴ καὶ θεολογικὴ διάσταση αὐτοῦ του προβλήματος, ἡ ὥποια οὕτως ἡ ἄλλως ὑφίσταται μὲ τὶς ἀθέατες ἡ φανερὲς διαστάσεις τῆς μέχρι σήμερα. Οἱ περιπέτειες τῶν μεταφράσεων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, οἱ ἀλλεπάλλιλες ἀπαγορεύσεις καὶ οἱ ἐπανεκδόσεις τους ἀποκαλύπτουν τὶς δύσκολες πτυχές τοῦ ἐγχειρήματος. Μολονότι ὑπῆρξαν διάφορες μεταφράσεις ἡ ἐρμηνευτικὲς ἀποδόσεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς, κυρίως μετὰ τὸν B' παγκόσμιο πόλεμο, ἡ μετάφραση τῆς Καινῆς Διαθῆκης τοῦ 1985 ἦταν ἐκείνη, ἡ ὥποια προκά-

λεσε ἔντονες ἀντιθέσεις μέχρι τὴν ἀναθεώρησή της τὸ 1988-89 καὶ τὴν ἔγκρισή της ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὴν Τερά Σύνοδο τῆς Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπρόκειτο γιὰ μία ἐρμηνευτικὴ παράφραση ἀλλὰ γιὰ μία μετάφραση στὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Ἡ διαμάχη γύρω ἀπὸ τὴ μετάφραση αὐτὴ φανέρωσε ὅχι ἀπλῶς δύο τάσεις, μία ἐκσυγχρονιστικὴ καὶ μία ἄλλη πιὸ παραδοσιακή, ἀλλὰ ἀποκάλυψε τὴν ἐγγενῆ δυσχέρεια τοῦ ἐγχειρήματος ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάγκη ἀπόδοσης τῆς Ἀγίας Γραφῆς στὴ δημοτικὴ γλῶσσα, στὴ γλῶσσα τῆς ἐκπαίδευσης, στὴ γλῶσσα ποὺ ὅλοι μιλοῦν καὶ καταλαβαίνουν. Εἰδικότερα, ὁ εἰσιγητής κ. Γιαγκάζογλου ἀνέφερε ὅτι τὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθῆκης ἀπὸ τὸ πρωτότυπο διδάσκονται αὐτόνομα καὶ σταθερὰ στὸ Γυμνάσιο ἡ συμπεριλαμβάνονται στὴν Ἰστορία τῆς Καινῆς Διαθῆκης. Οἱ ἐκλεκτὲς εὐαγγελικὲς περικοπὲς διδάσκονταν στὶς μεγάλες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ καὶ σταθερὰ στὸ γυμνάσιο γιὰ πολλὲς δεκαετίες μέχρι καὶ τὴ δεκαετία τοῦ '80. Τὰ ἐγχειρίδια αὐτὰ ἀντανακλοῦν τὶς θεολογικές, κοινωνικὲς καὶ ιδεολογικὲς προϋποθέσεις τῆς ἐποχῆς τους, δίνουν ἐμφαση στὴν ἡθικὴ - ἡθοπλαστικὴ ἡ καθηκοντολογικὴ διάσταση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔχοντας ὡς ἐπωδὸ σταθερὰ τὸ περίφημο δίδαγμα, ἀντανακλώντας ἔτοι τὸ παιδαγωγικό, κοινωνικό καὶ θρησκευτικό πλαίσιο τῆς ἐποχῆς τους καὶ ἀργότερα προσλαμβάνονται ἐπιστημονικὴ διάθεση, ἐπιχειρώντας νὰ ἀναπαράξουν καὶ νὰ ἀναπλαισιώσουν τὴν ἀκαδημαϊκὴ ὑλὴ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης στὴ δευτεροβάθμια κυρίως ἐκπαίδευση. Μολονότι τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν ὑπῆρξε κυρίως βιβλικό, τόσο στὸ δημοτικό

όσο και στὸ γυμνάσιο, εἶναι σαφὲς ὅτι ἡ ἐπαφὴ μὲ τὰ ἴδια τὰ βιβλικὰ κείμενα δὲν ἥταν ἄμεση, ἀλλὰ γινόταν μὲ τὴ διαμεσολάβηση εἴτε παραφράσεων καὶ ἐρμηνευτικῶν ἀποδόσεων στὸ ἡθικολογικὸ ἥ ὅποιο ἄλλο πνεῦμα τῆς ἐποχῆς εἴτε μὲ μία φιρτωμένη ἀκαδημαϊκὴ καὶ συνήθως ἀντιπαιδαγωγικὴ θεολογικὴ ἔξήγηση. Ἐρχόμενος στὴ σύγχρονη πραγματικότητα, ὁ ὁμιλητὴς τόνισε ὅτι ἐνῷ τὰ προγράμματα σπουδῶν τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν ἥταν περίπου ταυτόσημα γιὰ πολλὲς δεκαετίες κατὰ τὸν 20ο αἰ., οἱ μεγάλες παιδαγωγικὲς καὶ θεολογικὲς ἀλλαγὲς τῆς θρησκευτικῆς ἐκπαίδευσης ἐμφανίζονται μετὰ τὴ Μεταπολίτευση. Στὴν πορεία αὐτὴ διακρίνουμε τέσσερα στάδια. Πρόκειται γιὰ τὰ διδακτικὰ βιβλία τοῦ 1977, τοῦ 1993, τοῦ 2006, καθὼς καὶ γιὰ τὸ νέο πρόγραμμα σπουδῶν τοῦ 2011-2014 γιὰ τὸ δημοτικὸ καὶ τὸ γυμνάσιο καὶ τοῦ 2015 γιὰ τὸ λύκειο. Ὁλες οἱ θεματικὲς ἑνότητες τοῦ νέου προγράμματος σπουδῶν Δημοτικοῦ ἐδράζονται σταθερὰ καὶ ἀξιοποιοῦν συστηματικὰ βιβλικὰ κείμενα καὶ ἀναφορὲς ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὶς θεματικὲς ἑνότητες τοῦ Γυμνασίου, οἱ ὅποιες ἐμπεριέχουν περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἰστορικὴ πορεία τῆς Ἑκκλησίας ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερα, καθὼς καὶ τὴ συνάντηση καὶ τὸν διάλογο μὲ τὶς ἄλλες θρησκευτικὲς παραδόσεις. Στὸ νέο αὐτὸ πρόγραμμα σπουδῶν ἥ ἐπαφὴ τῶν μαθητῶν μὲ τὰ ἴδια τὰ κείμενα τῆς Ἀγίας Γραφῆς γίνεται ἀπευθείας, δίχως τὴ διαμεσολάβηση κάποιου δοκιμίου ἥ σχετικῆς ἀναδιήγησης. Ἡ ἄμεση αὐτὴ δυνατότητα ἐπαφῆς μὲ τὸ βιβλικὸ κείμενο ὀφείλεται ἀσφαλῶς στὴν παιδαγωγικὴ χρήση καὶ ἀξιοπόιηση τῆς μετάφρασης τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὅπως ἔδειξαν στὴν πρόληξη

τὰ διδακτικὰ βιβλία τοῦ Γυμνασίου γιὰ τὴν Παλαιὰ (1987) καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη (1998). Ἄναφορές, κείμενα καὶ θέματα ἀπὸ τὴν Ἀγία Γραφή, ἀν καὶ ἐλάχιστα, ὑπάρχουν διάσπαρτα στὰ ἵσχυοντα διδακτικὰ βιβλία τῆς πρωτοβάθμιας καὶ δευτεροβάθμιας ἐκπαίδευσης, κυρίως στὶ «Μελέτη Περιβάλλοντος», στὰ «Ἀνθολόγια Νεοελληνικῶν Κειμένων» καὶ στὰ βιβλία τῆς Γλώσσας καὶ ἐλάχιστα στὰ βιβλία τῆς Ιστορίας. Συνήθως, οἱ ἀναφορὲς αὐτὲς ἐμπεριέχονται στὴν ἑνότητα «Θρησκευτικὴ ζωὴ» ἥ «Κείμενα γιὰ τὴ θρησκεία» στὰ Ἀναγνωστικὰ καὶ στὰ Ἀνθολόγια λογοτεχνικῶν κειμένων καὶ περιλαμβάνουν συνήθως ποιήματα, πεζὰ ἀφηγήματα γύρω ἀπὸ τὴ λεγόμενη «θρησκευτικὴ ζωὴ», τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα, τὰ Χριστούγεννα, τὸ Πάσχα καὶ τὴν Παναγία. Ἀκόμη ὁ εἰσιγήητης κ. Γιαγκάζογλου ἐπισήμανε πώς μολονότι ἡ Ἀγία Γραφή διδάσκεται σταθερὰ στὴν ἐκπαίδευση σχεδὸν ἀπὸ τὴν ἴδρυση τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους, μολονότι ὑπῆρξαν ἐποχὲς ὅπου ἡ ἴδιοτυπη μελέτη καὶ χρήση τῆς Ἀγίας Γραφῆς κυριάρχησε στοὺς κόλπους καὶ στὸ ἔργο τῶν χριστιανικῶν ὁρανῶσεων, μολονότι οἱ βιβλικὲς σπουδὲς στὴν Ἐλλάδα ἔχουν πραγματοποιήσει ἀναμφισβήτητες προόδους σὲ ἀκαδημαϊκὸ καὶ ἐρευνητικὸ ἐπίπεδο, μολονότι οἱ μεταφράσεις στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἥδη πραγματικότητα, ὁρισμένοι ἐρευνητὲς θεωροῦν ὅτι ὑφίσταται ἔνα εἶδος ἔκλειψης τῆς βιβλικῆς ἀφήγησης στὴ νεοελληνικὴ θεολογία καὶ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ. Ἡ κοινὴ συνισταμένη τῶν ἐνστάσεων αὐτῶν εἶναι ἡ παρατηρούμενη διάξευξη μεταξὺ τῆς σύγχρονης βιβλικῆς ἔρευνας καὶ τῆς σύγχρονης ὁρθόδοξης θεολογίας στὸν τόπο μας. Συνήθως, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῶν βιβλικῶν θεολόγων καὶ ἐρευνητῶν γίνεται

λόγος γιὰ ὑποτίμηση τοῦ βιβλικοῦ λόγου, γιὰ ἀδιαφορία πρὸς τὴ σύγχρονη βιβλικὴ θεολογία, γιὰ ἵδεολογικὴ ταύτιση τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ τὸν Ἐλληνισμό. Δὲν λείπουν βέβαια καὶ ἐκεῖνοι ποὺ διαβλέπουν στὶς ἐπιλογὲς καὶ στὶς κατευθύνσεις τῆς σύγχρονης βιβλικῆς σκέψης ἔνα εἶδος προτεσταντικῆς ἐπίδρασης καὶ ὑπονόμευσης τῆς πατερικῆς παράδοσης. Συμπερασματικά, ὁ διμιλητής κ. Γιαγκάζογλου ἐπιχειρῆσε νὰ δείξει ὅτι ἐνῶ ἡ Ἅγια Γραφὴ εἶναι παροῦσα ἐξ ἀρχῆς στὴ νεοελληνικὴ ἐκπαίδευση, αὐτὸ δίνεται μὲ τὸν τρόπο καὶ μὲ τὶς τρέχουσες ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς. Στὴ δική μας ἐποχὴ, ἀπελευθερωμένοι ἀπὸ τὶς ποικίλες ἴδεολογικὲς καὶ παιδαγωγικὲς στρεβλώσεις τοῦ γλωσσικοῦ προβλήματος, ἀπελευθερωμένοι ἀπὸ τὴ στενὰ ἥθικιστικὴ ἀντίληψη καὶ χρήση τῶν βιβλικῶν κειμένων, εἶναι καιρὸς νὰ ἔσαναδοῦμε τὴ θέση καὶ τὴ σημασία τῆς Ἅγιας Γραφῆς στὴν σύγχρονη ἐκπαίδευση, στὴ θεολογία, στὴν ἐκκλησιαστικὴ μας ζωὴ, στὸν νεοελληνικὸ βίο καὶ πολιτισμό, στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο ἀλλὰ καὶ στὴν οἰκουμένη γενικότερα. Ἀν σήμερα ὅσο ποτὲ ἀλλοτε, ἡ γλῶσσα τῆς θεολογίας ὀφείλει νὰ ὑπερβεῖ τὰ λεκτικὰ σχήματα τοῦ παρελθόντος καὶ διακρατώντας τὸ πνεῦμα καὶ ὅχι ἀπλῶς τὸ γράμμα τῶν Πατέρων, νὰ γίνει περισσότερο ἀφηγηματική, ὑπαρξιακή καὶ ἐρμηνευτικὴ γιὰ νὰ ἀγγίξει ζωτικὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο καὶ τὰ προβλήματά του, γιὰ νὰ νοηματοδοτήσει ἐκ νέου τὸν βίο καὶ τὸν πολιτισμό του, ὀφείλει πρώτιστα νὰ ἀναβαπτιστεῖ στὰ βιβλικὰ κείμενα, τὰ ὄποια διακρατοῦν ἔντονα τὸν ἀφηγηματικὸ καὶ ὑπαρξιακὸ χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως.

Κατὰ τὸ τελευταῖο μέρος τοῦ συνεδρίου πραγματοποιήθηκε συζήτηση στρογγυλῆς τράπεζας μὲ γενικὸ θέμα «Τὸ μέλλον τοῦ

μεταφραστικοῦ ἔργου καὶ ἡ συνεργασία τῆς ΕΒΕ μὲ τὶς Ἐκκλησίες». Σὲ αὐτὴ συμμετεῖχαν (α) ὁ Πρόεδρος τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ ΕΚΠΑ, Σεβ. Μητροπολίτης Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομος, (β) ὁ Σεβ. Ἄρχιεπίσκοπος Καθολικῶν Ἀθηνῶν κ. Σεβαστιανὸς Ροσσολάτος καὶ ὁ Αἰδ. Ποιμένας τῆς Α' Ἐλληνικῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν κ. Παναγιώτης Κανταρέζης. Τὴ συζήτηση συντόνισε ὁ Κοσμήτορας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ, καθηγητής κ. Μιλτιάδης Κωνσταντίνου. Ἡ συζήτηση ἀνέδειξε τὸ ξήτημα τῆς διαλεκτικῆς μεταξὺ ἰστορικότητας καὶ ἐπικαιροποίησης τοῦ βιβλικοῦ μηνύματος. Βασικὴ θέση συνεχίζει νὰ ἀποτελεῖ ἡ διατύπωση τοῦ ἄγιου Ιερωνύμου ὅτι ἄγνοια τῆς Γραφῆς σημαίνει ἄγνοια τοῦ Χριστοῦ. Ἐπίσης, ἰδιαίτερη ἀναφορὰ ἔγινε ὅσον ἀφορᾶ στὴ μετάφραση στὸ νέο ἰσοδύναμο, στὴ δυνατότητα πραγματοποίησης μᾶς οἰκουμενικῆς μετάφρασης, ἐνὸς σοβαροῦ διαλόγου ἀπὸ διμάδας ἐρευνητῶν, στὴ σωστὴ κατήχηση γιὰ τὴ χρήση τῆς μετάφρασης στὴ λατρεία κ.ἄ. Εἰδικότερα, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομος ἀνέφερε τοὺς δύο πυλῶνες: τὸ βιβλικὸ κείμενο καὶ τὴν κοινὴ γλῶσσα. Ἀν μποροῦσε νὰ ἔξαχθει ἔνα συμπέρασμα ἀπὸ τὴ συζήτηση στρογγυλῆς τράπεζας εἶναι ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ Γραφὴ μᾶς ἐνώνει, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὅτι στιγματία δὲν γίνεται τίποτα, ἀλλὰ σὲ βάθος χρόνου ἀλλάζουν. Κλείνοντας τὴν παροῦσα παρουσίαση τοῦ Διεθνοῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου μὲ θέμα «Ἡ Μετάφραση τῆς Βίβλου στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴν Ἐκπαίδευση» ὀφείλουμε νὰ συγχαροῦμε ὅλους τους συντελεστές του, Εἰσηγητὲς καὶ διοργανωτές, γιὰ τὴν ἐπιτυχὴ του ἔκβαση, κυρίως δὲ τὴν Ἐλληνικὴ Βιβλικὴ Ἐταιρία. Τέτοια Συνέδρια ἀποτυ-

πώνουν γόνιμους προβληματισμούς και άνοιγουν νέους δρίζοντες γιὰ ἐπιστημονικὲς συνεργασίες, συνιστοῦν ἔναντιμα γιὰ νέα μεταφραστικὰ προγράμματα και ἀναδεικνύουν σημαντικὲς πτυχὲς γιὰ ἀρμονικὴ

συνεργασία τῶν βασικότερων χριστιανικῶν κοινοτήτων. Εὐχὴ και ἐλπίδα μᾶς εἶναι νὰ διεξάγονται συχνὰ τέτοιου ἐπιστημονικοῦ ἐπιπέδου Συνέδρια.

π. Κωνσταντῖνος Παπαθανασίου

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2014: Κωνσταντινούπολη,
Τουρκία

Ἐπίσημη ἐπίσκεψη τοῦ Πάπα Φραγκίσκου στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο

Στὶς 29-30 τοῦ μηνὸς πραγματοποιήθηκε ἐπίσημη ἐπίσκεψη τοῦ Πάπα Φραγκίσκου στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο μὲ ἀφορμὴ τὴ θρονικὴ ἑορτὴ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέα. Στὴ συνέχεια δημοσιεύεται ἡ «προσλαλιὰ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου π.κ. Βαρθολομαίου πρὸς τὴν Α. Ἀγιότητα τὸν Πάπα Φραγκίσκον», ἡ προσλαλιὰ τῆς «Α. Ἀγιότητας Πάπα Φραγκίσκου πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη π.κ. Βαρθολομαῖο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πατριαρχικῆς δοξολογίας», καθὼς ἐπίσης και ἡ κοινὴ δήλωσή τους γιὰ τὸν διάλογο τῶν χριστιανῶν και τὴν ἀνάγκη στήριξης τῶν χριστιανῶν στὴ Μ. Ἀνατολή.

Προσλαλιὰ τῆς Α.Θ. Παναγιότητος
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου
π.κ. Βαρθολομαίου
πρὸς τὴν Α. Ἀγιότητα
τὸν Πάπα Φραγκίσκον

Ἀγιώτατε

Ἐν δοξολογίᾳ πρὸς τὸν Πανάγιαθον ἐν Τοιάδι Θεὸν ὑποδεχόμεθα Ὅμᾶς και τὴν τιμίαν Ὅμῶν Συνοδείαν εἰς τὸν ἰερὸν τοῦτον χῶρον, ἔνθα ἡ Καθέδρα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἰστορικῆς και μαρτυρικῆς ταύ-

της Ἐκκλησίας, τῆς ἐπιφορτισθείσης ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας μετὰ τοῦ πολυευθύνου λειτουργήματος τῆς Πρωτοθρόνου τῶν κατὰ τόπους ἀγιωτάτων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Υποδεχόμεθα Ὅμᾶς ἐν χαρῷ, τιμῇ και εὐγνωμοσύνῃ, διότι ἡγαθύνθητε νὰ φέροητε τὰ βήματα Ὅμῶν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς εἰς τὴν Νέαν Ρώμην, γεφυροῦντες διὰ τῆς κινήσεως Ὅμῶν ταύτης συμβολικῶς τὴν Δύσιν και τὴν Ἀνατολήν, κομιστής τῆς ἀγάπης τοῦ Πρωτοκορυφαίου πρὸς τὸν Πρωτόκλητον αὐτοῦ.

Ἡ ἐνταῦθα ἔλευσις Ὅμῶν, τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς προσφάτου ἀναρρήσεως τῆς Ὅμετέρας Ἀγιότητος εἰς τὸν θρόνον τῆς «προκαθημένης τῆς ἀγάπης», ἀποτελεῖ συνέχειαν ἀναλόγων ἐπισκέψεων τῶν τετιμημένων προκατόχων Ὅμῶν Παύλου του Σ’, Ἰωάννου Παύλου τοῦ Β’ και Βενεδίκτου τοῦ ΙΖ’, μαρτυροῦσα τὴν βούλησιν Ὅμῶν και τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, διὰ συνεχισθῆ ἡ ἀδελφικὴ μετὰ τῆς ἡμετέρας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας σταθερὰ πορεία πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς πλήρους κοινωνίας μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν.

Χαρετίζομεν, ὅθεν, μεθ’ ἵκανοποιήσεως και ἐκτιμήσεως μεγάλης τὴν ἐνταῦθα ἔλευσιν τῆς Ὅμετέρας Ἀγιότητος ὡς γεγονὸς Ἰστορικὸν και πλῆρες οἰωνῶν ἀγαθῶν διὰ τὸ μέλλον.

Οἱ ιερὸς οὗτος χῶρος, ἐν τῷ ὅποιῳ ἐπὶ αἰῶνας ἐν μέσῳ ποικίλων Ἰστορικῶν κλυ-

δωνισμῶν οἱ ἐκάστοτε Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι ἐτέλεσαν καὶ τελοῦν τὸ ἱερὸν Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἀποτελεῖ διάδοχον ἄλλων ἐπιφανῶν λατρευτικῶν χώρων ἐν τῇ Πόλει ταύτῃ, τοὺς ὁποίους ἐλάμπουναν διαπρεπεῖς ἐκκλησιαστικαὶ μιρρφαὶ ἀνήρουσαι ἥδη εἰς τὴν χροείαν τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἑκκλησίας. Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν καὶ οἱ προκάτοχοι τῆς ἡμετέρας Μετριόπητος ἄγιοι Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, τῶν ὁποίων τὰ ἱερᾶ λείψανα ἀναπαύονται ἥδη ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ναῷ, ὅμοιοι μετ' ἐκείνων τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τῆς κυρωσάσης τὸν Τόμον τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου Μεγαλομάρτυρος Εὐφημίας καὶ ὄλλων ἄγιων τῆς Ἑκκλησίας - τοῦτο δὲ χάρις εἰς τὴν ἐκ μέρους τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ρώμης εὐγένη ἀπόδοσιν αὐτῶν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ἀγοντες ἐφέτος τὴν ἐπέτειον τῆς συμπληρώσεως δέκα ἐτῶν ἀπὸ τοῦ εὐλογημένου τούτου γεγονότος ἐκφράζομεν πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ἅγιότητα τὰς θερμάς ἡμῶν εὐχαριστίας διὰ τὴν φιλάδελφον χειρονομίαν ταύτην τῆς Ὑμετέρας Ἑκκλησίας πρὸς τὸ ἡμέτερον Πατριαρχεῖον. Οἱ ἵεροι οὗτοι Πατέρες, ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ὁποίων ὡκοδομήθη ἡ κοινὴ κατὰ τὴν πρώτην χιλιετίαν πίστις ἡμῶν, εἴησαν πρεσβευταὶ πρὸς Κύριον, ἵνα ἐπανεύρωμεν τὴν πλήρη μεταξὺ τῶν Ἑκκλησιῶν ἡμῶν κοινωνίαν, ἐκπληροῦντες οὕτω τὸ ἄγιον θέλημα Αὐτοῦ εἰς καιροὺς κρισίμους διὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸν κόσμον. Διότι, κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, «τοῦτο ἔστιν ὁ μάλιστα συγκροτεῖ τοὺς πιστούς, καὶ τὴν ἀγάπην συνέχει· διὰ τοῦτο, ἵνα ὅσιν ἐν φησίν, ὁ Χριστός» (Εἰς πρὸς Φιλιπ. 4,3 Π.Γ. 62, 208). Ἐκφράζοντες καὶ αὐθις τὴν χαρὰν καὶ εὐχαριστίαν τῆς ἀγιωτάτης Ἑκκλησίας Κωνστα-

ντινουπόλεως καὶ τῆς ἡμετέρας Μετριόπητος ἐπὶ τῇ ἐπισήμῳ ταύτῃ καὶ φιλαδέλφῳ ἐπισκέψει τῆς Ὑμετέρας Ἅγιότητος, εὐχόμεθα Αὐτῇ καὶ τῇ τιμίᾳ Αὐτῆς Συνοδείᾳ εὐλογημένην κατὰ πάντα παρὰ Κυρίου τὴν ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν παραμονὴν Ὑμῶν εἰς περαιτέρῳ σύσφιγξιν τῶν ἀδελφικῶν ἡμῶν δεσμῶν πρὸς δόξαν τοῦ ἀγίου Αὐτοῦ ὀνόματος.

«Χάρις δὲ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδηγήτῳ αὐτοῦ δωρεά» (Β' Κορ. θ, 15).

‘Ως εὖ παρέστητε, ἡγαπημένε ἐν Κυρίῳ ἀδελφέ!

Προσλαλιά
τῆς Α. Ἅγιότητας Πάπα Φραγκίσκου
πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα
Οἰκουμενικό Πατριάρχη
κ.κ. Βαρθολομαῖο

Παναγιώτατε, ἡγαπητὲ Ἀδελφέ,

Ἡ βραδιὰ φέροντες πάντα μαζὶ τῆς ἔνα μικτὸ αἰσθημα εὐγνωμοσύνης γιὰ τὴν ἡμέρα ποὺ βιώθηκε καὶ τρεμάμενη ἐμπιστοσύνη μπροστά στὴν νύχτα ποὺ πέφτει. Ἀπόψε ἡ ψυχὴ μου εἶναι γεμάτη εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Θεό, ποὺ μὲ ἀξιώνει νὰ βρεθῶ ἐδῶ καὶ νὰ προσευχηθῶ μαζὶ μὲ τὴν Παναγιότητά Σας καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἀδελφὴ Ἑκκλησία, στὸ πέρας μιᾶς ἔντονης ἡμέρας ἀποστολικῆς ἐπίσκεψης, καὶ συγχρόνως ἡ ψυχὴ μου εἶναι σὲ ἀναμονὴ τῆς ἡμέρας ποὺ ἥδη ἀρχίσαμε λειτουργικά: τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἅγιου Ἀποστόλου Ἄνδρεον, Προστάτου αὐτῆς τῆς Ἑκκλησίας.

Διὰ μέσου τῶν λόγων τοῦ Προφήτου Ζαχαρίου, ὁ Κύριος μᾶς ἐδώρησε ἀκόμα μία φορά, σὲ αὐτὴν τὴν ἐσπερινὴ προσευχή, τὸ θεμέλιο ποὺ εἶναι ἡ βάση τῆς προέκτασής μας πρὸς τὸ ἔνα σύμερον καὶ πρὸς τὸ ἔνα αὐριον, ὁ στερεὸς βράχος ἐπὶ τοῦ ὁποίου μποροῦμε νὰ ὀδηγήσουμε μαζὶ τὰ βήματά

μας μὲ χαρὰ καὶ ἐλπίδα, αὐτὸ τὸ ἀπὸ βράχο θεμέλιο, εῖναι ἡ ὑπόσχεση τοῦ Κυρίου: «Ἴδου ἐγὼ σῶζω τὸν λαόν μου ἀπὸ γῆς ἀνατολῶν καὶ ἀπὸ γῆς δυσμῶν...ἐν ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ» (8, 7,8)

Μάλιστα, σεβάσμιε καὶ ἀγαπητὲ ἀδελφὲ Βαρθολομαῖ, ἐνῷ ἐκφράζω τὸ ἐγκάρδιο εὐχαριστῶ γιὰ τὴν ἀδελφική Σας ὑποδοχή, αἰσθάνομαι ὅτι ἡ χαρὰ μας εἶναι πιὸ μεγάλη γιατὶ ἡ πτηγὴ της βρίσκεται ἀλλοῦ, ὅχι σὲ ἐμᾶς, ὅχι στὸ καθῆκον μας καὶ στὶς προσπάθειές μας, οἱ ὄποιες βεβαίως ὑπάρχουν, ἀλλὰ στὴν κοινὴ ἀφοσίωση στὴν πιστότητα τοῦ Θεοῦ, πὸν θέτει τὸ θεμέλιο γιὰ τὴν ἀνασυγκρότησι τοῦ ναοῦ του ποὺ εἶναι ἡ Ἐκκλησία (βλ. Ζαχ. 8,9). «Ἴδου ὁ σπόρος τῆς εἰρήνης» (Ζαχ. 8,12), ἵδου ὁ σπόρος τῆς χαρᾶς. Αὐτὴ ἡ εἰρήνη καὶ αὐτὴ ἡ χαρὰ ποὺ ὁ κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ δώσει, ἀλλὰ ποὺ ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὑποσχέθηκε στοὺς μαθητές του, καὶ τοὺς ἐδώρησε μὲ τὴν Ἀνάστασή του, δυνάμει τοῦ Παναγίου Πνεύματος.

‘Ο Ἄνδρεας καὶ ὁ Πέτρος ἀκουσαν αὐτὴν τὴν ὑπόσχεση, ἔλαβαν αὐτὴν τὴν δωρεάν. Ἡσαν ἀδελφοὶ ἐξ αἵματος, ἀλλὰ ἡ συνάντηση μὲ τὸν Χριστό, τοὺς μετέβαλε σὲ ἀδελφοὺς ἐν τῇ πίστῃ καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ. Καὶ σ' αὐτὴν τὴν χαρμόσυνη βραδιά, σὲ αὐτὴν τὴν προεόρτιαν προσευχὴν θὰ ἥθελα πρὸ πάντων νὰ πῶ: ἀδελφοὶ στὴν ἐλπίδα.

‘Οποία χάρις, Παναγιώτατε, νὰ μποροῦμε νὰ εἴμαστε ἀδελφοὶ ἐν τῇ ἐλπίδι τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ! ‘Οποία χάρις, καὶ ὅποια εὐθύνη, νὰ μποροῦμε νὰ βαδίζουμε μαζὶ σ' αὐτὴν τὴν ἐλπίδα, ἐνισχυμένοι μὲ τὴν μεσιτεία τῶν Ἅγιων ἀδελφῶν Ἀποστόλων Ἀνδρέα καὶ Πέτρο! Γνωρίζοντας ὅτι αὐτὴ ἡ κοινὴ ἐλπίδα δὲν θὰ μᾶς ἀπογοητεύσει, γιατὶ εἶναι θεμελιωμένη ὅχι ἐπάνω στὶς πτωχές μας δυνάμεις, ἀλλὰ στὴν πιστότητα τοῦ Θεοῦ.

Μὲ αὐτὴν τὴν χαρούμενην ἐλπίδα, γεμάτη εὐγνωμοσύνη καὶ τρεμάμενη ἀναμονή, ἐκφράζω πρὸς τὴν Παναγιότητά Σας, πρὸς δόλους τοὺς παρόντες, καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν θεομήνιου ἀδελφικὴν εὐχὴν ἐπὶ τῇ ἕορτῇ τοῦ Ἁγίου Προστάτου Της.

*Κοινὴ δήλωση τοῦ Πάπα Φραγκίσκου καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχη
Βαρθολομαίου γιὰ τὸν διάλογο τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν ἀνάγκη στήριξης τῶν χριστιανῶν στὴ Μ. Ἀνατολὴ*

‘Ημεῖς, ὁ Πάπας Φραγκίσκος καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, ἐκφράζομεν τὴν βαθεῖαν πρὸς τὸν Θεόν εὐγνωμοσύνην μας διὰ τὴν δωρεὰν τῆς νέας ταύτης συναντήσεώς μας, ἡ ὄποια μᾶς παρέχει τὴν δυνατότητα, παρουσίᾳ τῶν μελῶν τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, τοῦ ακλήρου καὶ τῶν πιστῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, νὰ ἑορτάσωμεν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἄνδρεου τοῦ Πρωτοκλήτου καὶ αὐταδέλφου τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου. Ή μνήμη τῶν Ἀποστόλων, οἱ ὄποιοι ἐκήρυξαν τὴν καλὴν ἀγγελίαν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸν κόσμον διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ μαρτυρίου των, ἐνισχύει ἐντὸς ἡμῶν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ συνεχίσωμεν τὴν κοινὴν ἡμῶν πορείαν πρὸς τὴν ὑπέρβασιν, ἐν ἀγάπῃ καὶ ἀληθείᾳ, τῶν ἐμποδίων, τὰ ὄποια μᾶς διαιροῦν.

Κατὰ τὴν εὐκαρίσταν τῆς συναντήσεώς μας εἰς Ἱεροσόλυμα τὸν παρελθόντα Μάιον, κατὰ τὴν ὄποιαν ἐμνήσθημεν τοῦ ἰστορικοῦ ἐναγκαλισμοῦ τῶν ἀοιδίμων προκατόχων ἡμῶν Πάπα Παύλου Σ' καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου, ὑπεγράψαμεν κοινὴν δήλωσιν. Σήμερον, κατὰ τὴν εὐτυχὴ νέαν ταύτην ἀδελφικὴν ἡμῶν συνάντησιν, ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐπανα-

βεβαιώσωμεν τὰς κοινὰς ἡμῶν προθέσεις καὶ ἀνησυχίας.

Ἐκφράζομεν τὴν εἰλικρινῆ καὶ σταθερὰν ἀποφασιστικότητα μας, ὑπακούοντες εἰς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, νὰ ἐντείνωμεν τὰς προσπαθείας μας διὰ τὴν προώθησιν τῆς πλήρους ἐνότητος ὅλων τῶν Χριστιανῶν καὶ, ὑπεράνω ὅλων, μεταξὺ τῶν Καθολικῶν καὶ τῶν Ὁρθοδόξων. Ὡσαντως, προτιθέμεθα νὰ στηρίξωμεν τὸν θεολογικὸν διάλογον, ὁ ὄποιος ἥρχισεν ἀκριβῶς πρὸ τριάκοντα πέντε ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δημητρίου καὶ τοῦ Πάπα Ἰωάννου Παύλου Β' ἐδὼ εἰς τὸ Φανάριον, καὶ ὁ ὄποιος ἀσχολεῖται κατ' αὐτὰς μὲ τὰ πλέον δύσκολα ζητήματα, τὰ ὅπου εἰσηγάδευσαν τὴν ἰστορίαν τῶν διαιρέσεών μας καὶ ἀπαιτοῦν προσεκτικὴν καὶ λεπτομερῆ μελέτην. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν παρέχομεν τὴν διαβεβαίωσιν τῆς διαπύρου προσευχῆς μας ὡς Ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας, ζητοῦντες ἀπὸ τοὺς πιστούς μας νὰ ἐνώσουν τὰς προσευχάς των μὲ τὰς ἴδιας μας «ἴνα πάντες ἐν ὕσιν, ίνα ὁ ἀσμος πιστεύῃ» (Ιω. ις', 21).

Ἐκφράζομεν τὴν κοινὴν ἡμῶν ἀνησυχίαν διὰ τὴν τρέχουσαν κατάστασιν εἰς τὸ Ἰράκ, τὴν Συρίαν καὶ ὅλην τὴν Μέσην Ἀνατολήν. Εἴμεθα ἡνωμένοι ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ μας διὰ εἰρήνην καὶ σταθερότητα καὶ εἰς τὴν θέλησιν νὰ προωθήσωμεν τὴν ὑπέρβασιν τῶν συγκρούσεων διὰ τοῦ διαλόγου καὶ τῆς καταλλαγῆς. Ἐνῶ ἀναγνωρίζομεν τὰς προσπαθείας, αἱ ὅποιαι ἥδη καταβάλλονται πρὸς προσφορὰν βοηθείας εἰς τὴν περιοχήν, συγχρόνως καλοῦμεν ὅσοι ἔχουν εὐθύνην διὰ τὰς τύχας τῶν λαῶν νὰ ἐπιτείνουν τὴν δέσμευσιν τῶν ἔναντι τῶν κοινοτήτων αἱ ὅποιαι ὑποφέρουν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν χριστιανικῶν, καὶ νὰ τὰς ἐνισχύσουν νὰ παραμείνουν εἰς τὴν χώ-

ραν τῆς καταγωγῆς τῶν. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδεχθῶμεν μίαν Μέσην Ἀνατολὴν χωρὶς Χριστιανούς, οἱ ὄποιοι ὅμολογοιν τὸ Ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ ἐπὶ δύο χιλιάδες χρόνια. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφάς μας διώκονται καὶ ὑπεχρεώθησαν βιαίως νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ἐστίας τῶν. Φαίνεται ὅτι ἀκόμη καὶ ἡ ἀξία τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἔχει χαθῆ ἐπὶ ἀνθρώπινον πρόσωπον δὲν ὑπολογίζεται πλέον καὶ δύναται νὰ θυσιασθῇ δι' ἄλλους σκοπούς. Καί, τὸ τραγικότερον, πάντα ταῦτα συναντοῦν τὴν ἀδιαφορίαν τῶν πολλῶν. «Οπως μᾶς ὑπενθυμίζει ὁ Ἀγιος Παῦλος, «εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη» (Α' Κορ. ιβ', 26).

Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν νόμον τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς, καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι ὑπάρχει ἐπίσης καὶ ἔνας οἰκουμενισμὸς τῆς ὁδύνης. «Οπως ἀκριβῶς τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων ὑπῆρξε τὸ σπέρμα τῆς δυνάμεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰς καθημερινὰς θλίψεις ἡμορεῖ νὰ ἀποβῇ ἀποτελεσματικὸν ὅργανον ἐνόπιο τοῦ. Ή τρομερὰ κατάστασις τῶν χριστιανῶν καὶ ὅλων ὅσοι ὑποφέρουν εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολὴν καλεῖ ὅχι μόνον εἰς συνεχῆ προσευχήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κατάλληλον ἀνταπόκρισιν ἐκ μέρους τῆς διεθνοῦς κοινότητος.

Αἱ σοβαραὶ προκλήσεις, τὰς ὅποιας ἀντιμετωπίζει ὁ κόσμος εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν, ἀπαιτοῦν τὴν ἀλληλεγγύην ὅλων τῶν ἀνθρώπων καλῆς θελήσεως, καὶ διὰ τοῦτο ἀναγνωρίζομεν ὡσαντως τὴν σπουδαιότητα τῆς προωθήσεως ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου μετὰ τοῦ Ἰσλάμ ἐπὶ τῇ βάσει ἀμοιβαίου σεβασμοῦ καὶ φιλίας. Ἐμπνεόμενοι ἀπὸ κοινὰς ἀξίας καὶ ἐνι-

σχυόμενοι ἀπὸ γνήσια ἀδελφικὰ αἰσθήματα, Μουσουλμάνοι καὶ Χριστιανοὶ καλοῦνται νὰ ἐργασθοῦν ἀπὸ κοινοῦ χάριν τῆς δικαιοσύνης, τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῶν δικαιωμάτων κάθε προσώπου, Ἰδιαιτέρως εἰς τὰς περιοχὰς ἐκείνας, ὅπου ἄλλοτε ζοῦσαν ἐπὶ αἰῶνας μὲ εἰρηνικὴν συνύπαρξιν, καὶ ἡδη ὑφίστανται ἀπὸ κοινοῦ τὴν τραγικότητα τῆς φρίκης τοῦ πολέμου. Ἐπὶ πλέον, ὡς Χριστιανοὶ Ἡγέται, καλοῦμεν ὅλους τους θρησκευτικὸς ἥγετας νὰ ἐπιδιώξουν καὶ ἐνισχύσουν τὸν διαθρησκειακὸν διάλογον καὶ νὰ καταβάλουν κάθε προσπάθειαν διὰ τὴν οἰκοδόμησιν ἐνὸς πολιτισμοῦ εἰρήνης καὶ ἄλληλεγγύης μεταξύανθρωπων καὶ λαῶν. Ἐνθυμούμεθα, ἐπίσης, ὅλους τους λαούς, οἵ ὅποιοι δοκιμάζονται ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου. Ἰδιαιτέρως προσευχόμεθα διὰ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Οὐρανίαν, χώραν μὲ ἀρχαίαν Χριστιανικὴν παράδοσιν, καὶ ἀπευθύνομεν ἔκκλησιν πρὸς ὅλα

τὰ ἐμπλεκόμενα μέρη νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ὁδὸν τοῦ διαλόγου καὶ τοῦ σεβασμοῦ τοῦ Διεθνοῦ Δικαίου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ τερματισμοῦ τῶν συγκρούσεων, ὁ ὅποιος θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ὅλους τους Οὐρανοὺς νὰ ζήσουν μὲ ἀρμονίαν.

Ἡ σκέψις μας στρέφεται πρὸς ὅλους τους πιστοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν μας ἀνὰ τὸν κόσμον, τοὺς ὅποιους χαιρετοῦμεν παραθέτοντες αὐτοὺς εἰς τὸν Σωτῆρα μας Χριστόν, ὥστε νὰ εἶναι ἀκάματοι μάρτυρες τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Ὑψώνομεν τὴν διάπυρον προσευχήν μας πρὸς τὸν Κύριον ὅπως χαρίσῃ τὴν δωρεὰν τῆς εἰρήνης ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐνότητι εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην οἰκογένειαν.

«Ἄντος δὲ ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης δῷν
ἡμῖν τὴν εἰρήνην διὰ παντὸς ἐν παντὶ^τ
τρόπῳ. Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν» (Β'
Θεοσ. γ', 16).

Ἐκ Φαναρίου, 30 Νοεμβρίου 2014

Στὴ σύνταξη τῶν «Θεολογικῶν Χρονικῶν» συνεργάστηκαν ὁ Νικόλαος Ἀσπρούλης, ἡ
Αἰκατερίνη Τσαλαμπούνη, ὁ Γιώργος Κίσσας καὶ ὁ π. Κωνσταντίνος Παπαθανασίου.